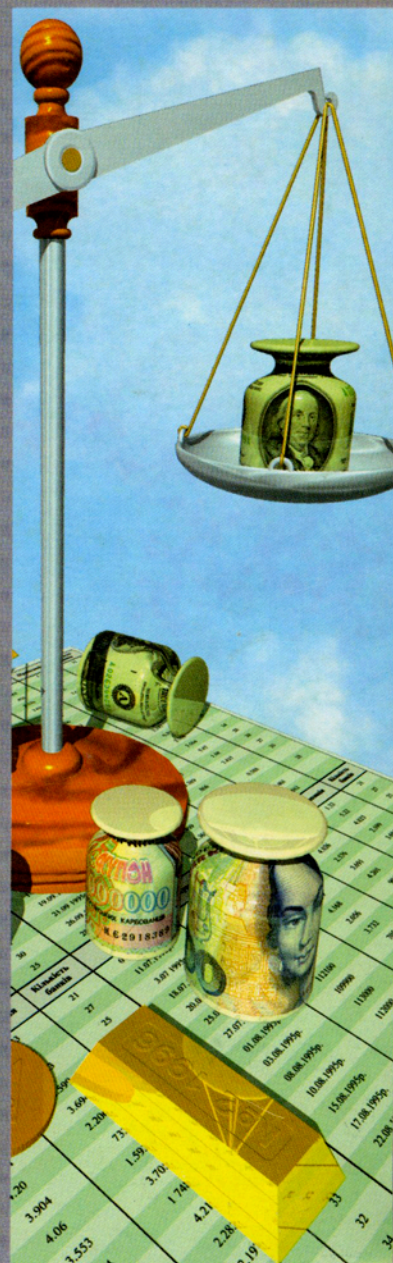

ВІСНИК 2/96

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

● Надмірне зростання
в обігу готівки:
як цьому запобігти

● Від купоно-карбованця
— до інвестиційних
монет

АТ «ТЕХНОКОНСАЛТИНГ»

спеціалізується на поставках обладнання для автоматизації операцій із готівковими грошима, забезпеченні безпеки грошового обігу та обороту документації. Фірма зарекомендувала себе як надійний представник компаній

SCAN COIN
(Швеція),

BRANDT
A DeLa Rue Company

(США),

EVA
(Німеччина)

— світових лідерів у виробництві обладнання для банківського бізнесу.

У Вас труднощі із невинним потоком готівки, точним її підрахунком? Вам доводиться працювати із низькопродуктивним обладнанням? Зверніться до «Техноконсалтингу», і ми допоможемо вирішити Ваші проблеми.

Приборкайте потік готівки!

Торговий відділ:
Київ, вул. Тургенєвська, 38, офіс 312
т. (044) 244-7442, т./ф. (044) 244-5215

Технічний відділ:
Київ, бул. І. Лепсе, 4, офіс 301
т. (044) 441-0867, т./ф. (044) 244-5215

**Techno
Consulting**

Відродимо наші святині

Дорогі співвітчизники та українці на чужині!
У грудні 1991 року Україна відновила свою державність, витoki якої беруть початок ще із часів Київської Русі. Нині на часі відродити, усім миром піднести з руїн наші святині, сплюндровані чужинцями і власними варварами, — давньоруські золоточолі собори, а разом із ними — відродити духовні храми нашого волелюбного народу.

Сьогодні ми звертаємося до серця кожного, хто має чисту душу, кому дорогі наша історія і прийдешнє: давайте дружною громадою відбудуємо пам'ятки XI—XII століть — Успенський собор Києво-Печерської Лаври, зруйнований у 1941 році, та Михайлівський Золотоверхий монастир, зруйнований 1934-го, а також інші пам'ятки національної історії і культури.

Оберіть кожен свою дорогу до храму, пройдіть цей шлях, освятивши своє життя доброчинністю та щедрістю. У "Почесній книзі доброчинців" будуть увічнінені імена тих, хто перейнявся спільною ідеєю і зробив свій посильний внесок у відродження духовних скарбів української культури, а отже, і самої України.

Для збору добродійних внесків в операційному управлінні Національного банку України відкрито рахунки "Відродження духовних скарбів України":

№709900 — у національній валюті України;
№178900 — у вільно конвертованій іноземній валюті;
№179200 — у неконвертованій іноземній валюті.

В обласних управліннях Національного банку України відкрито субрахунки на балансовому рахунку №790.

Усі банки та їхні установи приймають і зараховують кошти, валютні та інші цінності на відбудову Успенського собору та Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Голова Комісії з питань відтворення
видатних пам'яток історії та культури
при Президентові України

П.Тронько

П.Тронько

Голова Правління
Національного банку України,
член комісії

В. Ющенко

В. Ющенко

ВІСНИК

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

2/96

Редакційна колегія:
Веселовський О.О. (голова)
Воронова Л.В.
Гетьман В.П.
Гребенюк Н.І.
Кандибка О.М.
Кирєєв О.І.
Кравець В.М.
Кротюк В.Л.
Матвієнко В.П.
Патрикац Л.М.
(зав. редакцією-головний редактор)
Раєвський К.Є.
Степаненко А.І.
Чернік І.П.
Шаров О.М.

Тематичне планування номера:
Дорофєєва Н.В., Патрикац Л.М.,
Терпило В.П.

Номер підготовлено редакцією
періодичних видань НБУ

Над номером працювали:
Крохмалюк Д.І., Леонтьєва Л.І.,
Патрикац Л.М., Солдатенко Г.В.,
Соломоненко С.К., Черкащенко Н.І.

Фотоілюстрації:
Негребецький В.С., Рейдалов О.В.

Адреса редакції:
254070, Київ-70,
вул. Андріївська, 1
тел./факс: (044) 4625347
тел.: (044) 4625348

Реєстраційне свідоцтво КВ № 691
Передплатний індекс 74132

З питань розміщення реклами
звертатися за тел.: (044) 216 4817,
або за пейджинговим зв'язком —
тел.: 450 5050 (номер абонента 252)

Дизайн, кольороподіл і друк
Поліграфічного центру
АТ "Видавництво "Бліц-Інформ"
тел.: (044) 441 8964
(044) 441 8705

Художній редактор: Козицька С. Г.
Комп'ютерна верстка:
Горняк С.З., Пальчевський Д.А.,
Фіногенова О.І.

Четверта сторінка обкладинки
експонати музею НБУ "Державні скарби
України"
Фото М.Андрєєва

При передруку матеріалів, опублікованих у
журналі, посилання на "Вісник Національного
банку України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали в
порядку обговорення, не поділяючи думку
автора

Відповідальність за точність викладених фактів
несо автор.

Редакція не несе відповідальності за зміст
реklamних матеріалів.

© Вісник Національного
банку України, 1996

Зміст

1 Представляємо департамент

В.Терпило Готівка: реалії, проблеми, перспективи	5
Г.Родіонов Нормативне забезпечення готівкових операцій	8
О.Бондар Безпека сучасного банку	10
Н.Демченко Стан платіжної системи як індикатор здоров'я економіки	13
Л.Яковенко Оборот готівки. Що прискорює її рух?	15
С.Лузін "Вікно" у нумізматичну Європу	16
О.Строков Від купоно-карбованця — до інвестиційних монет	17
Ювілейні монети України	19

2 Фоторепортаж

Д.Крохмалюк Тут друкуються гроші	22
--	----

3 Валютний ринок

В.Гал Карбованець: номінальний курс щодо долара знижується, реальний — зростає	26
---	----

4 Документи

Експорт продукції до країн колишнього СРСР: одержання попередньої оплати залишається обов'язковим	28
--	----

5 Економічна освіта

М.Савлук Найвигодніші інвестиції	33
--	----

6 Огляд економіки і фінансів

К.Банаян, О.Петрик Дорога до економічного зростання пролягає через цінову стабілізацію і реформи	37
---	----

7 Практика, досвід, проблеми

В.Кротюк, Л.Заруденко Безспірне стягнення та накладення арешту на кошти комерційних банків	43
---	----

8 Законодавчі правила

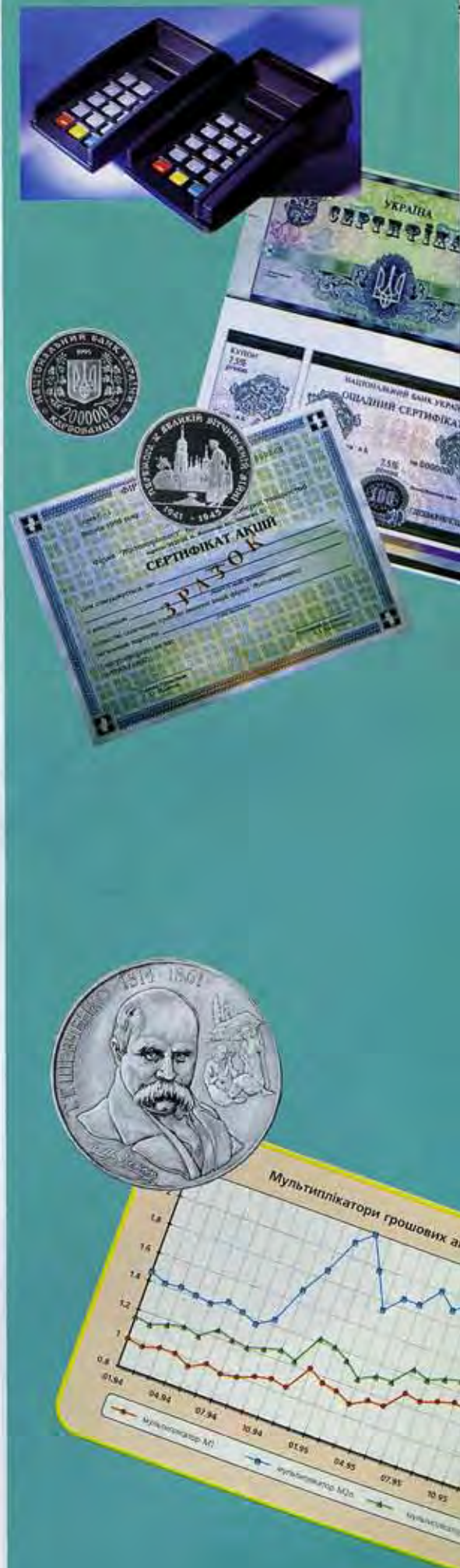
А.Кипиченко Оподаткування банків: характерні особливості	46
--	----

9 Фондовий ринок

В.Гажа Місце і роль комерційних банків у формуванні сучасного фондового ринку України	50
--	----

10 Персоналії

Л.Патрикац Весна завжди пора надій	52
--	----

- 11** Хроніка
Л.Леонтьєва 57
- 12** Довідкове бюро
В.Пасічник
Запитання — відповідь 58
- 13** Школа банкіра
І.Сало
Роль економічних теорій грошей, інвестицій і накопичення у стабілізації та розвитку економіки 60
- 14** Точка зору науковця
В.Пантелеєв, С.Халява
Фінансова стійкість комерційного банку: деякі проблеми її регулювання 64
- 15** Нотатки експерта
Російський рубль: нові банкноти — нові елементи захисту 70
- 16** Літопис банківської справи України
М.Кальницький
Перший київський банк — породження і жертва інфляції 74
- 17** Музей нумізматики і боністики
М.Котляр
Гривня 76
- 18** До записника студента
Т.Расвська
Словник банківських термінів 85
- 19** Новинки банківської літератури
Н.Зайченко
Пропонує найбільша книгозбірня України 89
- 20** На терезах — валюта
Інформація за результатами торгів німецькими марками, доларами США, російськими рублями, білоруськими рублями, італійськими лірами, французькими франками, англійськими фунтами стерлінгів на Українській міжбанківській валютній біржі у січні — лютому 1996 року 92

Шановні читачі! Ви, мабуть, уже звернули увагу, що кожен черговий номер журналу ми відкриваємо постійною рубрикою "Представляємо департамент". "Вісник НБУ" уже знайомив із діяльністю таких департаментів Національного банку України, як банківського нагляду, емісійно-кредитний, валютного регулювання, економічний. Номер, який ви тримаєте в руках, присвячено департаменту готівково-грошового обігу. Ви прочитаєте тут про нормативне забезпечення готівкових операцій та розширення безготівкових розрахунків, етапи грошової реформи в Україні і випуск перших ювілейних монет нашої молоді держави, оздоровлення платіжної системи і гарантування безпеки сучасного банку.

Вибір стратегії

ГОТІВКА: РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Відколи Україна стала незалежною суверенною державою, одразу ж постало життєво важливе завдання — створення національної грошової системи як невід'ємної складової національної економіки.

Вже з 10 січня 1992 року Україна ввела в готівковий обіг перехідну національну валюту — український карбованець (купон), а у листопаді завершила грошову реформу впровадженням українського карбованця у безготівковий обіг.

Український карбованець взяв на себе весь інфляційний тягар і вистояв. Зважена антиінфляційна політика НБУ, підтримана Верховною Радою та урядом, сприяла в 1995 році значному падінню темпів інфляції, досягненню фінансової стабілізації, а це створює надійну основу для припинення спаду виробництва та розвитку пріоритетних галузей.

10 січня 1992 року в Україні розпочалася грошова реформа: в готівковому обігу з'явилася перехідна національна валюта — український карбованець (купон)

Проте одна антиінфляційна політика не в змозі розв'язати всі проблеми. Лише поєднуючи її з економічними заходами, спрямованими на стабілізацію економічної ситуації, можна досягти поставлених цілей.

На сьогодні одним із головних напрямів роботи Національного банку і

всієї банківської системи країни є робота з готівкою, якою в системі Національного банку зайнято близько половини всіх працюючих.

Саме на них покладено завдання щодо проведення єдиної політики держави в галузі касових і емісійних операцій в установах Національного банку України, комерційних банках, методологічного спрямування і аналізу організації касової роботи в банках, забезпечення готівковою потребою грошового обігу, організації інкасації, збереження і перевезення цінностей. Працівники системи Національного банку займаються дизайном грошових знаків, їх виготовленням, використанням грошей в обігу, а також вилученням зношених паперових грошей для подальшої їх утилізації.

Перш за все для повноцінної роботи банківської системи країни треба було створити законодавчу і нормативну базу, що регулювала б здійснення готівкових операцій. Для цього в 1994–1995 роках були розроблені та затверджені Правлінням Національного банку такі нормативні документи: Інструкція "З організації емісійно-касової роботи в установах банків України", у якій визначено вимоги дотримання емісійно-касової дисципліни, правила інкасації грошової виручки, порядок контролю за збереженням цінностей; Інструкція "Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України", а також "Порядок ведення касових операцій у народному господарстві України". Ці документи регламентують порядок використання готівки всіма установами банків та підприємствами народного господарства незалежно від форм власності та виду діяльності.

Валентин Павлович Терпило

після закінчення у 1955 році Київського фінансово-економічного інституту понад тридцять років працював у системі Міністерства фінансів України. Проїшов шлях від контролера-ревізора до заступника міністра фінансів. У 1988–1992 роках був Головою Правління Українського республіканського банку Зовнішкoeкономбанку СРСР. З квітня 1992 року працює в Національному банку України заступником Голови Правління.

Академік Академії інженерних наук України.

Важлива робота відбувалася і у законотворчій сфері. Разом з Міністерством фінансів, Міністерством еко-

Як ефективно працювати з готівкою? Відповідь на це запитання повинен дати департамент готівково-грошового обігу Національного банку

номіки і Міністерством юстиції України були розроблені проекти Указів Президента України, спрямовані на скорочення готівкового обігу, встановлення фінансових санкцій за порушення діючих правил ведення операцій з готівкою. Зважаючи на те, що за останні роки готівка все частіше

використовується підприємствами й організаціями понад встановлені ліміти для поточної виробничої та

Законодавча і нормативна база — основа повноцінного функціонування банківської системи

комерційної діяльності, а нерідко і як засіб приховування доходів та ухилення від сплати податків до державного бюджету, установи банків повинні постійно контролювати дотримання правил ведення касових операцій.

Перевірками, які здійснювалися банками, органами МВС України та Державної податкової інспекції, виявлено багато порушень касової дисципліни.

За результатами проведених у 1995 році перевірок податковими інспекціями передано матеріали для стягнення штрафів на загальну суму понад 1.120 мільярдів карбованців, із них:

- у 1037 випадках зафіксовано перевищення ліміту залишку готівки в касах на суму 203.8 мільярда карбованців;

- виявлено перевищення норм витрачання готівки на поточні потреби — у 1586 випадках на суму 434.6 мільярда карбованців;

- зафіксовано неоприбуткування (неповне оприбуткування) у каси готівки, одержаної в банку, — у 55 випадках на суму 17.2 мільярда карбованців.

З метою підвищення персональної відповідальності керівників підприємств і організацій Національний банк разом з Міністерством фінансів, Міністерством юстиції та Міністерством внутрішніх справ України розробили законопроект щодо внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, який значною мірою сприятиме справі, оскільки набагато підвищиться особиста матеріальна відповідальність керівників підприємств, установ та організацій, які припустилися порушень фінансової дисципліни.

В основному на сьогодні вже створена нормативна база щодо регулювання використання готівки, яка охоплює усі сфери її обігу в народному господарстві.

Разом з тим нормативні документи, що регламентують обіг готівки, внаслідок змін у соціально-економічній сфері постійно потребують

перегляду та вдосконалення. Інфляційні процеси в економіці призвели до різкого зростання маси грошей в обігу і, як наслідок, до збільшення витрат на підтримку готівкового обігу. Насамперед, це витрати на друкування, рахування, сортування, упаковку, інкасацію тощо. Крім того, велика кількість грошей та постійна зміна цін на товари і послуги створюють незручності при розрахунках, вимагають збільшення штату касирів, контролерів, оскільки торговельні автомати, телефонні автомати, автомати для продажу залізничних квитків, турнікети на станціях метрополітену і таке інше непридатні до швидкої адаптації і практично не використовуються. Отже, основне — це автоматизація операцій, пов'язаних з обігом готівки. Вирішення всіх цих проблем має базуватися на ретельному вивченні існуючих технологічних процесів обробки готівки, виявленні основних причин, що перешкоджають автоматизації та розробці нових технологій. У результаті це надасть можливість широко впроваджувати у виробництво найефективніші технічні та програмні засоби автоматизації.

Для вирішення вищезгаданих проблем грошового обігу Правління Національного банку України затвердило Програму комплексної автоматизації грошового обігу в Україні, яка спрямована на впровадження сучасних банківських технологій. У програмі передбачено всі етапи обробки готівки в сучасних умовах на всіх рівнях грошового обігу, визначено структуру та технологічні процеси в касових підрозділах Національного банку, комерційних банках, а також у торгівлі та сфері послуг, накреслено шляхи розв'язання проблем, що виникають в

Усі операції, пов'язані з обігом готівки в Україні, будуть автоматизовані. Таке завдання поставив перед собою Національний банк

організаційному, технологічному і технічному планах.

Разом з тим, вирішення основних завдань щодо підвищення ефективності грошового обігу, поліпшення роботи касових підрозділів банків, промислових підприємств, а також торгівлі та сфери послуг при розрахунках з юридичними і фізичними особами можливе лише за умов:

- комплексної автоматизації та механізації робіт, пов'язаних з обробкою готівки на всіх рівнях її руху;

- цілеспрямованого переведення багатьох видів розрахунків з готівкових форм на безготівкові, тобто зниження частки готівки в грошовому обігу;

- організації розробки та виробництва сучасного вітчизняного банківського обладнання.

Національний банк здійснює заходи щодо залучення вітчизняних підприємств до створення спільних із зарубіжними партнерами виробництв сучасної банківської техніки. Враховуючи гостроту проблеми, НБУ разом з комерційними банками вивчає питання про створення Міжбанківського фонду розвитку банківської справи за рахунок відрахувань від доходів комерційних банків, що допоможе у фінансуванні витрат на розробку та організацію виробництва сучасної вітчизняної банківської техніки й устаткування, вдосконалення системи електронних платежів.

Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" на Національний банк України по-

До випуску в Україні сучасної банківської техніки причетні не тільки вітчизняні виробники, а й зарубіжні партнери. Є наміри створити спільні виробництва

кладено функцію організації інкасації грошової виручки. У системі Національного банку діє спеціальний підрозділ — служба інкасації та перевезення цінностей. Це добре налагоджена спеціалізована структура, яка має вже багаторічний досвід. Незважаючи на радикальні зміни, що відбулися в політичному та економічному устрої України, а також багаторазову перебудову банківської системи, служба інкасації та перевезення цінностей, як і раніше, входить до складу головного емісійного центру держави. Така стабільність стосовно управління цією службою відіграла позитивну роль. Нині у структурі всіх регіональних управлінь НБУ та Кримського республіканського управління функціонують відділи інкасації та перевезення цінностей, а в 313-ти найбільших районах організовано дільниці інкасації.

Служба інкасації НБУ має професійно підготовлений персонал, який

досконало володіє технологією роботи з готівкою. До добору та розміщення кадрів апарату інкасації пред'являються жорсткі вимоги: обов'язкове медичне обстеження, спеціальна перевірка, служба в збройних силах, обумовлюються моральний та психологічний рівень працівників, на яких покладено матеріальну відповідальність за збереження великих партій державних цінностей при інкасації та перевезеннях.

Служба інкасації та перевезення цінностей, яка має багаторічний досвід роботи, як і раніше, входить до складу головного емісійного центру держави

Одне з найважливіших завдань — збереження цінностей, що перевозяться. Беручи до уваги складну криміногенну обстановку в країні, Національний банк особливу увагу приділяє взаємодії апарату інкасації з органами МВС.

Рік 1995-й ознаменував початок створення нової української нумізматики. За досить короткий проміжок часу Національний банк України випустив у обіг перші пам'ятні монети України. П'ять із них входять до історичної серії: "50-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні", "Місто-герой Київ", "Місто-герой Одеса", "Місто-герой Севастополь", "Місто-герой Керч". Із цих монет виготовлено подарунковий, художньо оформлений набір в оригінальній упаковці. Ще одна пам'ятна монета присвячена 400-річчю ювілею від дня народження

1995-й рік ознаменував початок створення нової української нумізматики. НБУ випустив у обіг перші пам'ятні монети України

славетного гетьмана України Богдана Хмельницького. На початку березня випущена в обіг монета, присвячена 125-річчю з дня народження Лесі Українки.

Україна як одна з країн-засновниць ООН взяла участь у міжнародній нумізмічній програмі, присвяченій 50-річчю цієї найбільшої та найавторитетнішої міжнародної організації. Національний банк Ук-

раїни випустив у обіг дві монети "50-річчя ООН" (у мідно-нікелевому і срібному виконанні).

Не залишається поза увагою тематика, присвячена видатним діячам культури, науки, політики України. Незабаром будуть випущені монети: "400-річчя з дня народження Богдана Хмельницького" (срібна), "Г.С.Сковорода". Буде відкарбовано монети (мельхіор, срібло), присвячені сумній даті в нашій історії — 10-річчю Чорнобильської катастрофи.

У планах випуску ювілейних і пам'ятних монет України на 1996 рік — монети, присвячені олімпійським іграм, пам'яткам архітектури, флорі та фауні України, визначним історичним подіям. Намічено випуск золотих інвестиційних монет.

Мета щорічної програми випуску українських монет така:

- представити українську історію і культуру всьому світові;

- надати можливість більше довідатися про Україну;

- показати багатство української культури і традицій нашого народу.

На початку 1996 року зроблено перший, але дуже важливий крок до міжнародного визнання українських монет. Ідеться про участь делегації

Уперше делегація Національного банку брала участь у роботі щорічної Базельської європейської монетної конвенції

Національного банку України в роботі щорічної Базельської європейської монетної конвенції, яка засвідчила, що світ виявляє неабиякий інтерес до українських монет, готовність співпрацювати з нами.

Втілити новітні форми виробництва монет на всіх технологічних стадіях нам конче необхідно. Для цього, зокрема, підвищуються вимоги до якості робіт художників-дизайнерів, планується створити художню раду для розгляду і затвердження дизайну майбутніх монет. Вивчаються сучасні технології у галузі монетного виробництва і можливість їх застосування для виготовлення українських монет. Докладаються зусилля щодо створення цивілізованого нумізмічного ринку в Україні, налагоджуються ділові відносини із зарубіжними партнерами.

14 листопада 1991 року постановою Президії Верховної Ради України "Про національну валюту в Україні" було визначено, що Ук-

раїна матиме свої виробничі потужності для виготовлення банкнот. І сьогодні вже можна констатувати відрадіний факт: створено вітчизняну базу із виготовлення національної валюти.

22 березня 1994 року відбулося відкриття Банкотної фабрики Національного банку України. У світі з'явилося 68 підприємство з виготовлення паперових грошей. Фабрикою XXI століття назвали її фахівці з Польщі. І справді це так. Найсу-

Банкотно фабрика Національного банку України — підприємство XXI століття

часніше обладнання та новітні технології, якими володіє Банкотно фабрика, створені за допомогою 77 іноземних фірм з 11 країн світу. Відтепер усі українські банкноти виготовляються лише на Банкотній фабриці, що зекономило нашій державі понад 10 мільйонів доларів.

Нині потужності фабрики дають змогу не лише виготовляти банкноти, але й випускати різноманітні види цінних паперів, на які в Україні останнім часом зростає попит.

Художники, які працюють на Банкотній фабриці, створили свій стиль у розробці дизайнів, друкарі набули досвіду щодо експлуатації обладнання, фахівці виробничої лабораторії постійно проводять науково-дослідні експерименти, спрямовані на більш глибоке вивчення технічних та технологічних можливостей обладнання, розробки нових технологій. Уже сьогодні можна замовити на Банкотній фабриці виготовлення різноманітних видів паперів: акції комерційних банків, приватизаційні сертифікати, акції підприємств, різні чеки, поштові марки та інше. Продукція Банкотної фабрики має найсучасніші методи захисту, які сьогодні використовуються у світі. Така продукція може котируватися як в Україні, так і в інших країнах, бо вона надійно захищена від різного роду підробок.

Реалізація поставлених завдань у сфері готівкового обігу спрямована на створення гнучкої та ефективно функціонуючої системи, яка відповідає вимогам ринкової економіки, розвитку нових форм банківського обслуговування населення.

Як приборкати готівковий обіг

Нормативне забезпечення готівкових операцій

Характерною ознакою сучасного перехідного етапу до ринкової економіки є різке збільшення кількості готівкових розрахунків між юридичними і фізичними особами. В результаті зростають обсяги касових операцій в установах банків та частка готівкових розрахунків у платіжному обороті країни. Така ситуація обумовлена, зокрема, бурхливим розвитком торговельно-посередницької діяльності новостворюваних недержавних структур, падінням обсягів виробництва та платоспроможності населення, поглибленням інфляційних процесів, недосконалістю та нерозвинутістю сфери безготівкових розрахунків тощо. За цих умов особливої актуальності набуває подальше вдосконалення порядку ведення операцій із готівкою, поліпшення контролю за використанням підприємствами, установами та організаціями готівкових коштів і дотримання ни-

Практично до всього "життєвого циклу" грошей — від розробки їхнього дизайну та підготовки замовлень на виготовлення до використання в розрахунках і видучення з обігу для утилізації — причетне управління організацій роботи з готівкою НБУ

ми касової дисципліни.

Названі питання посідають чільне місце в діяльності управління організації роботи з готівкою департаменту готівково-грошового обігу НБУ. На підрозділ покладено формування і реалізацію політики щодо регулювання обігу готівкових коштів у країні. В компетенції управління — практично весь "життєвий цикл" грошей: від розробки дизайну та підготовки замовлень на їх виготовлення до ви-

користання в розрахунках і видучення з обігу зношених паперових грошей та монет для подальшої утилізації.

Як відомо, надмірне зростання в обігу готівки призводить до знецінення грошової одиниці, зростання інфляції. Тому, природно, й основні заходи, що протягом двох останніх років розроблялися управлінням у ході підготовки проектів відповідних нормативних актів, спрямовувалися на розробку єдиних методологічних підходів до ведення касових операцій суб'єктами господарювання, організації роботи з готівкою в установах банків країни, здійснення ними емісійно-касової роботи та правил ведення касових операцій, скорочення готівкового обігу тощо. Відмінною рисою цих документів було максимальне врахування в них істотних змін у суспільно-політичному і економічному житті України, в тому числі щодо реформування форм власності і створення дворівневої банківської системи.

Зокрема, управлінням підготовлено такі основоположні нормативні документи, що регулюють здійснення готівкових операцій, як Інструкції Національного банку України №1 "З організації емісійно-касової роботи в установах банків України" та №4 "Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України", а також "Порядок ведення касових операцій у народному господарстві України".

З метою вдосконалення готівкового обігу в країні, запобігання зловживанням при здійсненні операцій із готівкою, підвищення відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності за дотримання касової дисципліни у 1993 — 1994 роках управління підготувало проекти ряду важливих указів Президента України, спрямованих на скорочення обігу готівки, встановлення фінансових санкцій за порушення діючих правил ведення операцій із готівкою. Цими актами Президента було запроваджене

Георгій Юрійович Родіонов

очолює відділ методології емісійно-касової роботи і проведення грошової реформи управління організацій роботи з готівкою НБУ. Тривалий час працював у Держплані та Міністерстві економіки України, де займався питаннями методологічних аспектів планування і прогнозування на макроекономічному рівні. 1993 року прослухав курс основ мікро- та макроекономіки в Об'єднаному Віденському інституті Міжнародного валютного фонду.

но певні обмеження на проведення суб'єктами підприємництва взаємних одноразових розрахунків готівкою та розрахунків торговельних підприємств із фізичними особами-комітентами (тобто тими громадянами, які здають товари на комісію), встановлено граничні норми видачі коштів юридичним особам на поточні потреби. Також було обмежено вартість непродовольчих товарів, які продаються громадянам України за готівку, та коло юридичних осіб, що могли одержувати готівку з банку на оплату вартості пального.

В активі нашого управління — підготовка багатьох основоположних документів, що регулюють ведення операцій із готівкою, та проектів відповідних указів Президента України

Результати перевірок дотримання касової дисципліни, які проводили тоді комерційні банки, свідчили про загальну доцільність застосування передбачених указами штрафних санк-

цій. Саме тому скасування в січні минулого року всіх запроваджених згаданими актами обмежень на використання готівки було сприйнято неоднозначно. Якщо відміна обмежень на обсяги та суми готівкових розрахунків за товари, послуги та цінні папери усунула ряд недоречностей і надмірних ускладнень у використанні готівки юридичними особами і населенням, дещо прискорила обіг готівки та дала змогу оперативніше проводити розрахунки в народному господарстві, то втрата чинності обмежень на видачу коштів із кас банків на поточні потреби, скасування відповідальності за порушення лімітів залишку готівки в касах юридичних осіб, перевищення ними норм витрачання готівки на поточні потреби могли призвести (та певною мірою і призвели) до негативних наслідків.

До чого призводить надмірне зростання в обігу грошової маси та як йому запобігти?

Маю на увазі вірогідність надмірного зростання готівкової грошової маси в обігу (неадекватного збільшення обсягів виробництва і настання послуг) та розширення сфери розрахунків готівкою в народному господарстві. Це, як відомо, призводить до подальшого посилення інфляційних процесів, розбалансованості споживчого ринку і зниження рівня життя населення, створення передумов для приховування доходів, які підлягають оподаткуванню, розширення діяльності тіньового бізнесу щодо конвертації національної валюти у ВКВ, обминаючи чинне законодавство, необгрунтованого зростання витрат на виготовлення, транспортування і зберігання додаткової грошової маси та касове обслуговування тощо.

Управління організації роботи з готівкою підготувало відповідні обґрунтування, запропонувавши відновити норми про застосування санкцій за названі вище порушення. Після відповідного опрацювання та погодження з Мінфіном, Мінекономіки та Мінюстом України вони були враховані в Указі Президента України "Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки". Документом передбачено застосування ефективних заходів для запобігання порушенням суб'єктами господарювання правил ведення операцій з готівкою.

Особлива увага при цьому приділена дотриманню суб'єктами підприємницької діяльності встановлених їм установами банків лімітів залишку готівки в касах. За перевищення лімітів щодо порушників застосовуються штрафні санкції у двократному розмірі виявленої понадлімітної готівки. Передбачено також покарання за недотримання норм витрачання готівки на поточні потреби (в розмірі сум їх перевищення).

Відносно новим елементом (запровадженим у таких документах уперше) є визначення норми штрафів за неоприбуткування (в тому числі й неповне) у касах суб'єктів підприємництва готівкових коштів. За подібні порушення на цих юридичних осіб накладаються штрафи у п'ятикратному розмірі неоприбуткованих сум. Крім того, якщо комерційні банки не встановлюють своїм клієнтам лімітів залишку готівки в касах, вони можуть бути оштрафовані на суму, що дорівнює 50 неоподатковуваним мінімумам.

Своєчасність і необхідність визначення у цьому безумовно актуальному документі заходів засвідчує більш як піврічна практика його застосування. Так, лише за липень-грудень минулого року в ході реалізації комерційними банками своїх контрольних функцій (а результати їхніх перевірок систематично аналізуються і узагальнюються нашим управлінням) виявлено порушення касової дисципліни практично на кожному п'ятому з перевірених підприємств, встановлено більш як 1500 випадків перевищення лімітів залишку готівки в касі та близько 2000 — норм витрачання готівки на поточні потреби, виявлено майже 50 фактів неоприбуткування готівки тощо. За цей період комерційні банки направили до органів податкової інспекції матеріали за результатами проведених ними перевірок для застосування

У ході реалізації своїх контрольних функцій лише за липень-грудень минулого року комерційні банки виявили порушення касової дисципліни практично на кожному п'ятому з перевірених підприємств

штрафних санкцій щодо порушників на загальну суму близько 800 мільярдів карбованців.

Водночас життя вимагає подальшого поліпшення існуючих норм, зок-

крема підвищення відповідальності за порушення касової дисципліни. Адже досі не визначено, які штрафні санкції застосовуватимуться за такі порушення, як нецільове використання готівки (на них в окремі періоди припадає майже половина всіх виявлених порушень операцій з готівкою), проведення розрахунків готівкою замість застосування безготівкових форм, перевищення комерційними банками норм видачі клієнтам коштів на поточні потреби тощо. Необхідно також передбачити персональну відповідальність за порушення керівниками підприємств, установ та організацій, іншими посадовими особами правил проведення касових операцій. Адже основні положення названого вище указу поки що поширюються лише на суб'єктів підприємництва, тоді як операціями, пов'язаними із прийманням, видачею, розміщенням готівки займаються практично всі юридичні особи, включаючи неприємницькі (бюджетні, громадські організації тощо).

У ході економічних реформ перед банківськими структурами та суб'єктами господарювання постають усе нові складні проблеми, пов'язані із оптимальним використанням готівки. Тому управління і надалі працюватиме над систематичним вдосконаленням чинних нормативних актів стосовно готівкового обігу, які були б максимально наближені до реалій суспільно-економічного розвитку країни. Серед наших першочергових завдань — удосконалення відповідної нормативної бази. Зокрема, на основі аналізу дії згадуваних вище Інструкцій НБУ №1 і №4 та "Порядку ведення касових операцій у народному господарстві України" планується внести до них економічно обґрунтовані корективи, підготувати нову редакцію названого вище Порядку та розширені роз'яснення найскладніших положень Інструкції №4, провести відповідний семінар із працівниками регіональних управлінь НБУ тощо.

Свого розв'язання чекають і загальні питання законотворення. Зокрема, в даний час наше управління спільно з юридичним департаментом НБУ та за участю Мінфіну, Мінюсту і МВС України доопрацьовує проект закону України щодо внесення змін і доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Прийняття цього документа значною мірою сприятиме підвищенню особистої відповідальності службових осіб підприємств, установ та організацій за дотримання касової дисципліни.

**Олег Анатолійович
Бондар**

народився 1963 року. Закінчив Київський політехнікум зв'язку та Одеський електротехнічний інститут зв'язку імені О.С.Попова. У Національному банку України — із 1993 року. Начальник відділу нормативів і контролю схоронності готівки і технічного оснащення кас управління організації роботи з готівкою.

Національний банк України — єдиний емісійний центр держави. Він виготовляє і випускає в обіг грошові знаки та контролює всі етапи їхнього обігу від виготовлення до утилізації. Зрозуміло, що серед його функцій — і гарантування безпеки під час транспортування та зберігання готівки банками. У цій статті ми зосередимося на проблемі безпеки, пов'язаній зі зберіганням готівки.

У багатьох країнах світу наглядом за створенням банківських систем безпеки займаються страхові компанії. Після повного аналізу діяльності банку (в тому числі і створення відповідних систем захисту цінностей) його застраховують на відповідну суму. Чим менший ступінь ризику в діяльності банку, тим більша сума, на яку застрахову-

Система захисту повинна бути надійною настільки, щоб потенційні злодії чи грабіжники заздалегідь усвідомлювали марність своїх спроб заволодіти цінностями, які зберігаються в банку

Ще про системи захисту цінностей

Безпека сучасного банку

ють банк, тим вищий його престиж. З багатьох причин страхування ризиків банків в Україні поки що неможливе.

Захист банківських установ необхідний організувати із застосуванням сучасної та надійної техніки. Адже в них зосереджені велика кількість готівки та цінностей, які прирівнюються до неї. Враховуючи це, в банках повинна бути створена оптимальна система захисту з урахуванням усіх факторів та ступенів ризику, яка в змозі протидіяти можливим злочинним посяганням. Її надійність має бути такою, щоб злодії чи грабіжники заздалегідь усвідомлювали марність своїх спроб заволодіти цінностями, що зберігаються в банку.

Банки орієнтовані на обслуговування клієнтів, тому повинні справляти враження установ, де для них, так би мовити, завжди відчинені двері. Зі зрозумілих причин деякі зони в приміщенні банку повинні бути віддалені від місць, куди допускаються клієнти (наприклад, робочі місця персоналу). Зали чи кімнати для роботи з клієнтами або консультацій розміщуються в межах зони для клієнтів. Серед службових приміщень банку є такі, входить до яких може лише обмежене коло службових осіб (касовий вузол, сховище цінностей, обчислювальний центр).

Ризик для банку, викликаний роботою з великим обсягом цінностей, можна поділити на дві категорії:

- ризик, викликаний можливістю дій злочинного характеру;
- ризик у крайніх випадках.

Загрози кримінального характеру

До загроз кримінального характеру, головна мета яких — заволодіння готівкою, належать злочини, під час скоєння яких вдаються до насильства і погроз (пограбуван-

Нехтування елементарними нормами безпеки коштувало торік життя кільком співробітникам банків та підприємств, призвело до значних матеріальних втрат

ня, тероризм, зломи, захоплення заложників, погроза вибуху тощо) та злочини, не пов'язані із насильством — крадіжки, підробка пластикових карток, чеків, інших платіжних документів, саботаж, комп'ютерні злочини). Особливе занепокоєння в суспільстві викликають злочини, пов'язані із насильницькими діями, оскільки ніякою сумою грошей не повернеш людського життя. Але, як це не прикро, багато керівників банків, підприємств, довіряючи своїм співробітникам роботу з готівкою, не запроваджують при цьому відповідних систем безпеки та захисту. Законні вимоги державних органів, які контролюють цю справу, сприймаються такими керівниками як необґрунтовані і навіть (у зв'язку з тим, що створення систем захисту обходиться недешево) — як державний рекет. А втім, нехтування елементарними нормами безпеки коштувало торік життя кільком співробітникам банків, підприємств, призвело до значних матеріальних втрат як для банків, так і для валютних обмінних пунктів, оскільки, кас підприємств при перевезенні готівки.

Розробляючи нормативні акти, які стосуються забезпечення схоронності грошових коштів та інших цінностей у банківській системі, Національний банк України попередньо погоджує проекти із провідними банками України, відповідними міністерствами та відомствами. Але ці вимоги однаково є неповними, власну систему безпеки банк повинен створити сам.

Загрози в крайньому випадку

Загрозу схоронності цінностей банку часто-густо створюють стихійні лиха — землетруси, урагани, пожежі, затоплення і повені, зсуви тощо. Небезпечні для банків також громадські заворушення, заколоти та демонстрації. Крайні випадки, спровоковані злодіями, особливо небезпечні для життя людей. Так, загроза вибуху, підпалу,

провокування заворушень викликає паніку, порушує режим роботи банку, створює для злодіїв умови безперешкодного заволодіння цінностями банку.

За допомогою яких засобів створюються умови для безпечної роботи банків?

Такі засоби можна поділити на три складові частини:

- механічний захист;
- електронні системи захисту;
- організаційні заходи.

Механічний захист — основа безпечної роботи банку. Як свідчить світовий досвід, у багатьох випадках лише надійні стіни, замки та ґрати завадили злодіям заволодіти цінностями, що зберігалися у сховищах

Механічний захист

Механічний захист, безперечно, лежить в основі умовної піраміди безпеки роботи банку. Світовий досвід свідчить, що в багатьох випадках лише надійні стіни, замки та ґрати завадили злодіям або шахраям заволодіти цінностями. Прикладів можна навести чимало. Так, під час тимчасової окупації 1991 року Іраком Кувейту цінності в одному із банків залишилися недоторканими завдяки сховищу, побудованому однією західноєвропейською фірмою. А ось під час вірменського землетрусу 1986 року мародери дістали доступ до цінностей у сховищі банку Ленінакана, яке було побудоване без урахування можливості стихійного лиха.

Спеціальне сховище цінностей є серцевиною банку. Під час вибору ступеня захисту, внутрішнього об'єму, місця розташування в приміщенні треба враховувати багато факторів. Зокрема той, що потенційним злодіям нині доступні такі сучасні інструменти злочину, як кисневий спис, плазмовий різак, алмазне свердло, вибух, гідрравлічний домкрат тощо. Сховище має витримувати обвал будівлі, захищати цінності під час пожежі. Розташовувати його слід на нижніх поверххах, воно не повинно бути суміжним із зовнішніми стінами будівлі банку та транзитними підземними тунелями.

На практиці перед банками все частіше постає дилема: що обрати місцем для збереження цінностей — сейф чи сховище? Зауважу лише, що внутрішній об'єм повинен давати змогу зберігати всі цінності (готівку, чеки, сертифікати, цінності на зберігання, дорожочинні метали тощо) з урахуванням зростання обсягів зберігання в перспективі. Також необхідно вивчити можливість будівництва модульного сховища. Однозначно, що цент-

Алмазне свердло — теж один із можливих інструментів злочину.

Одне із можливих знарядь злочину — кисневий спис. За його допомогою легко зробити отвір у стіні навіть монолітного залізобетонного сховища.

Атака елемента модульного залізобетонного сховища кисневим списом.

Швидкість розрізання двосантиметрової сталевий плити плазмовим різак — 2 сантиметри за секунду.

ральні банки та їхні філії, які обслуговують значну кількість клієнтів (як юридичних, так і фізичних осіб), свій вибір, безперечно, повинні зупинити на спорудженні сховища.

До механічних систем захисту відносять також двері, замки, графі, турнікети, жалюзі та спеціалізоване захисне скло. Вибір необхідно робити з урахуванням того, аби захистити персонал банку та клієнтів від спроб застосування зброї, вибухівки, захоплення заложників та перешкодити злочинцям заволодіти цінностями банку.

Електронні системи захисту

Сучасний ринок електронних систем захисту пропонує найрізноманітніші технічні засоби для вирішення цієї проблеми. Під час вибору системи слід враховувати, що на неї покладаються такі основні завдання:

- подання сигналу тривоги при спробах злому, пограбування, пожежі, виникненні іншої небезпеки;
- захист від саботажу, немож-

ливість стороннього втручання у її роботу, енергонезалежність;

- фіксація подій під час звичайної роботи та скоєння злочинів;
- обмеження доступу згідно зі встановленим внутрішнім режимом;
- запобігання занесенню до банку засобів злочину.

Отже, виходячи з викладеного вище, необхідно віддавати перевагу системі, яка забезпечить комплексне вирішення поставлених завдань, надійність, гарантії конфіденційності фірм, що поставляють та монтують систему охорони.

Організаційні заходи

Без чіткої організації охоронних заходів неможливо досягти належного рівня безпеки. В банківських установах цим повинна займатися окрема служба. Після аналізу роботи банку необхідно вирішити такі питання:

- планування приміщень;
- вибір систем механічного та електронного захисту;
- розстановка постів фізичної охорони;

- розподіл обов'язків, матеріальної відповідальності, обмеження доступу до цінностей банку тих працівників банку, які по роботі не мають до них безпосереднього відношення;
- забезпечення конфіденційності відомостей про систему охорони;
- вироблення інструкцій щодо дій охорони та працівників банку у надзвичайних ситуаціях.

Усю інформацію про можливості щодо доступу до цінностей не можна зосереджувати в одних руках. Про це повинні пам'ятати керівники банків.

Підсумовуючи цей стислий огляд, хотілося б нагадати, що злочини, пов'язані зі спробами заволодіння грошовими коштами банків, традиційно відзначалися високим рівнем підготовки, проводилися з надзвичайною жорстокістю, із застосуванням найсучаснішої зброї. Лише комплексне вирішення питань безпеки дасть змогу запобігти втраті коштів, і особливо — зберегти при цьому життя людей. Схоронність цінностей, які зберігаються у фанерній шафі, не зможе забезпечити навіть рота міліціонерів.

Наталія Петрівна Демченко

1973 року закінчила Донецький державний університет (факультет "Фінанси і кредит"). 15 років працювала в Науково-дослідному економічному інституті Міністерства економіки України. В Національному банку України — із 1993 року. Нині — заступник начальника відділу аналізу і прогнозування готівкового обігу управління організації роботи з готівкою НБУ.

Кандидат економічних наук. Автор друкованих праць із питань економіки.

Сьогодні: в обігу — засилля готівки, але 90 відсотків її — поза касами банків

Процеси обігу грошей в Україні викликають великий інтерес широкого кола спеціалістів, особливо у зв'язку з перспективами запровадження національної валюти — гривні.

Згідно з підходами, прийнятими у макроекономічних теоріях, грошова маса розглядається як єдина інтегральна величина готівкового і безготівкового компонентів. Однак в умовах переходу до ринкової економіки в силу неоднакового впливу на економічний процес та його інтенсивність, безумовно, необхідний

Характерна ознака хворої економіки — різке зростання в обігу грошової маси. Порівняно із 1994 роком торік її обсяг збільшився у 3.3 раза, із кас банків було видано в 4.5 раза більше готівки

Йдемо до безготівкових розрахунків

Стан платіжної системи як індикатор здоров'я економіки

диференційований підхід до оцінки компонентів грошової маси та перспектив їхнього розвитку. Тривала інфляція призвела до різкого зростання маси грошей в обігу. Лише за минулий рік обсяг останньої збільшився у 3.3 раза, в 1.2 раза перевищивши очікувані за цей період темпи інфляції. Протягом 1995 року із кас банків було видано у 4.5 раза більше готівки, ніж у 1994 році.

Однак ситуація на ринку операцій із готівкою розвивалася торік українським нерівномірно і характеризувалася нестабільністю. Стрімке зростання обсягів видачі грошей із кас банків та пов'язане із цим нарощування емісії готівки змінювалися тенденцією до посиленого припливу грошей до кас банків і відповідного різкого зменшення обсягів емісії. Рекордна сума емісії (22 відсотки від загальної суми за рік) зафіксована в грудні, що обумовлено перш за все достроковою виплатою заробітної плати, винагороди за вислугу, а також погашенням

заборгованості щодо заробітної плати працівникам бюджетної сфери.

Зазначимо, що в останні роки у зв'язку зі зниженням темпів інфляції постійно знижується і покриття емісією видачі готівки. Із 1992 по 1995 рік процент покриття упав із 27.7 до 8.6 відсотка.

Посилення інфляційних процесів, падіння виробництва, погіршення становища на споживчому ринку призвело до зростання обсягу готівки поза касами банків. За розрахунками, із загальної суми готівки, що перебуває в обігу, в касах підприємств — лише 10–12 відсотків. Решта (тобто близько 90 відсотків) знаходиться на руках у населення, включаючи орендарів та інших приватних підприємців.

Неотворена емісія значною мірою обумовлена незбалансованим зростанням доходів населення щодо виробництва товарів народного споживання та обсягу роздрібного товарообігу. Обсяг виробництва товарів

АНЦИОНЕРНА СТРАХОВА КОМПАНІЯ

ЕНЕРГОПОЛІС

Joint-Stock Insurance Company "ENERGOPOLIS"

INSURANCE PROFESSIONAL

Компанія надає широкий спектр страхових послуг юридичним та фізичним особам на підставі Державної ліцензії № 130/113

Tel. (044) 244-02-36 fax. (044) 244-05-94
E-mail office@enpolis.kiev.ua

ИНТЕГРАЦИЮ ДОВЕРЬТЕ ОПЫТНЫМ РУКАМ

"В конце сентября 1995г. на выставке Netcom были подведены итоги конкурса "Лучшее сетевое решение '95", проведенного журналом "Компьютер Пресс". Проект, подготовленный специалистами отдела системной интеграции компании R-Style, занял первое место, обойдя проекты таких компаний, как Ай-Ти, Диалит, APC Com, Черус и др."

Clear Channel №3, 1995

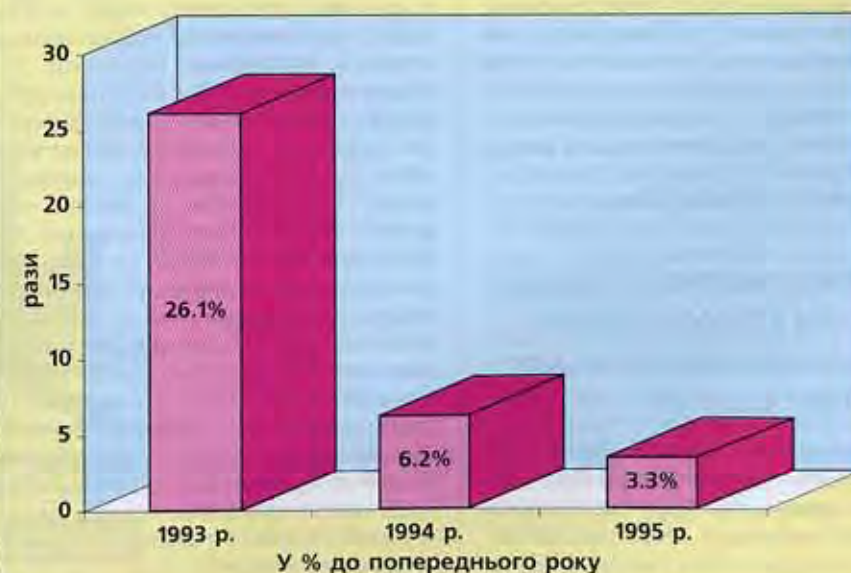
R-Style сегодня - это Novell System House, R-Style сегодня - это специалисты, прошедшие обучение и сертифицированные компаниями Novell, Cabletron Systems (в т.ч. по RISC-оборудованию), SUN Microsystems, SMC, Microsoft. R-Style сегодня - это учебно-исследовательский центр, в котором для отработки и моделирования проектов используется оборудование SUN Microsystems, Xylogics, Cabletron Systems, SMC.

Работа с украинскими заказчиками ведется отделом системной интеграции R-Style Ukraine. Проекты, выполненные специалистами отдела в тесном контакте с исследовательским центром R-Style, доказали эффективность созданной структуры, когда количество привлеченных специалистов наращивается пропорционально сложности проекта. Дополнительную информацию можно получить по тел. (044) 220-93-27.

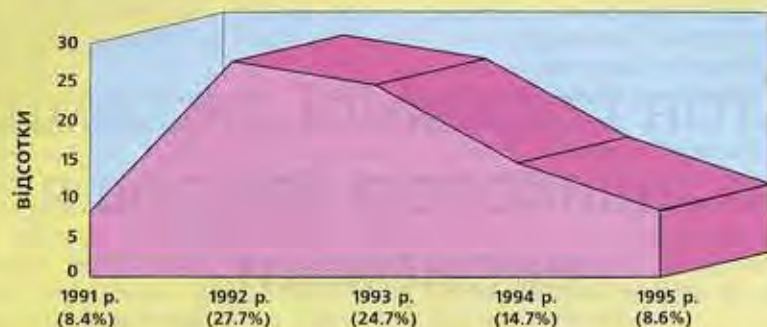
R-Style Ukraine
КОМПЬЮТЕРНЫЕ СИСТЕМЫ И СЕТИ

ЮНЕС, ул. ЖИЛАНСКАЯ, 68.
ТЕЛ./ФАКС: 220-95-80, 220-74-16.

Темпи зростання обсягів готівки в Україні

Питома вага емісії у видачі готівки

народного споживання за січень-листопад минулого року скоротився на 19 відсотків проти відповідного періоду 1994 року (в тому числі продовольчих товарів — на 14.3, непродовольчих — на 30.9 відсотка, обсяги реалізації платних послуг населенню — на 34.5, фізичний обсяг роздрібного товарообігу — на 14.5 відсотка). М'яса та м'ясопродуктів у торгівлю поставлено менше на 46, молока та молокопродуктів — на 34, цукру — на 78, кондитерських виробів — на 34 відсотки.

У листопаді минулого року номінальні грошові доходи населення проти січня того ж року зросли утричі, в тому числі надходження від продажу продукції сільськогосподарства — у 6.6 раза. За приросту грошових доходів у листопаді на 3.5 відсотка обсяги закупівлі товарів та оплати послуг зменшилися на 4.9 відсотка. Водночас витрати населення на придбання іноземної валюти збільшилися на 2.7 відсотка.

За попередніми даними, середньомісячна заробітна плата 1995 року зросла в 3.5 раза, тоді як ціни — у 2.8 раза. Причому зростання середньої зарплати протягом року (крім січня та вересня) випереджали темпи інфляції.

Нереалізовані грошові доходи населення частково розміщувало торік на вклади в установах банків (близько 7 відсотків). Однак цей процес стримується відносно низьким рівнем процентних ставок закладами порівняно з темпами інфляції.

У перспективі — розрахунки за допомогою чекових книжок та магнітних карток

У системі банківської діяльності, торгівлі та надання послуг багатьох розвинувтих країн світу переважають безготівкові розрахунки за товари та послуги. Їхня питома вага ста-

новить від 60 до 95 відсотків від загального обсягу розрахунків. Безготівкові розрахунки у цих країнах здійснюються на основі використання платіжних засобів — замінників готівки: чеків, чекових книжок, розрахункових карток із магнітним записом інформації або з мікропроцесором.

З метою створення умов для прискорення розрахунків між фізичними та юридичними особами, зменшення потреби народного господарства в на-

селення у готівці та скорочення витрат на її друкування, рахування, сортування, упаковку, інкасацію НБУ розробив "Програму комплексної автоматизації грошового обігу в Україні", спрямовану на впровадження сучасних банківських технологій. Це базовий документ, що на основі правових та нормативних актів регламентує діяльність у сфері готівкового обігу на стадіях розробки і впровадження автоматизованих систем обробки готівки. Програма повинна забезпечити єдиний підхід до вирішення проблеми автоматизації готівкових операцій, зниження їхньої частки у платіжній системі, а також започаткувати організаційну, технологічну, науково-технічну та виробничу діяльність на рівні установ Національного банку, комерційних банків та промислових підприємств з організації розробки та впровадження в Україні елементів системи сучасного грошового обігу.

Нинішнього року у двох регіонах України буде апробовано Національну систему розрахунків пластиковими картками за товари та послуги

Компанія "Томас Де Ла Рю" (Великобританія) подала на розгляд Правління Національного банку концепцію з модернізації банківської системи України в частині, що стосується автоматизації роботи з готівкою. Вона внесла пропозиції щодо створення спільних підприємств для вітчизняного виробництва банківської техніки, презентувала устаткування для роботи з готівкою та систему електронних розрахунків смарт-картками "Mondex".

Для переведення розрахунків із готівкових на безготівкові НБУ та комерційні банки планують запровадити Національну систему розрахунків пластиковими картками за товари та послуги. Із цією метою сімнадцять провідних банків України створили

акціонерне товариство "Укркарт", основне завдання якого — розробка проекту та впровадження цієї системи. Проект буде направлено для розгляду НБУ та банкам-акціонерам, і вже нинішнього року названу систему буде апробовано у двох регіонах країни.

З перших вуст

Оборот готівки. Що прискорює її рух?

Який обсяг готівки має бути в обігу? Чим відрізняється сьогодні структура готівкової маси від тої, яка була вчора? Що диктують нам основні напрями грошово-кредитної політики? Як згідно з показниками економічного і соціального розвитку України правильно організувати оборот готівки? На всі ці питання має давати відповідь єдиний емісійний і касовий центр держави — Національний банк.

Переваги безготівкових розрахунків у тому, що обіг готівки — це завжди великі витрати: виготовлення, транспортування, схоронність грошей

Мені як фахівцю добре відомо, наскільки дешевшими є безготівкові розрахунки, адже обіг готівки — це завжди

великі витрати, пов'язані з її виготовленням, транспортуванням, схоронністю. І від правильно організації цих процесів залежить не лише розмір грошової маси в обігу та швидкість обертання готівки, але, зрештою, і наш з вами добробут.

Відділ організації та обліку касових операцій та резервних фондів визначає порядок здійснення банками України емісійних і касових операцій, правил інкасації грошової виручки, перевезення і пересилання цінностей, контролю за їх збереженням та дотриманням емісійно-касової дисципліни. Для реалізації емісійної функції Національного банку України в установах НБУ створюються резервні фонди грошових знаків. Розміщення резервних фондів у регіональних установах банку забезпечує своєчасне касове обслуговування, допомагає регулювати купюрну будову готівки та її оновлення, не допускає зустрічні перевезення грошей, що прискорює грошовий обіг і зменшує витрати, пов'язані з оборотом готівки.

Звичайно, аби регулювати цей складний процес — готівковий обіг, розрахунки в народному господарстві, касове виконання державного бюджету та інших банківських операцій — необхідна одна умова: чіткий бухгалтерський облік і контроль. Із цими функціями тісно пов'язані й основні завдання нашого відділу. Насамперед, це забезпечення прискорення обороту готівки в розрахунках, швидке і чітке обслуговування підприємств, організацій та установ, правильне виконання касових та інших операцій з готівкою. Саме наш відділ несе відповідальність за своєчасне і достовірне відображення проведених готівкових операцій у бухгалтерському обліку та звітності банків.

Крім того, ми маємо працювати на перспек-

Ляля Гаврилівна Яковенко

1983 року закінчила Київський інститут народного господарства. У Національному банку працює з 1993 року. Нині — заступник начальника відділу організації та обліку касових операцій та резервних фондів управління організації роботи з готівкою — головний бухгалтер.

тиву. Тобто передбачати можливості виникнення недостач, розтрат та незаконного використання готівки, шукати варіанти скорочення витрат праці та часу на

Відділ повинен працювати на перспективу. Тоді не буде недостач, розтрат, незаконного використання готівки, а грошової маси обертатиметься стільки, скільки потрібно, щоб забезпечити наш з вами добробут

виконання операцій як за рахунок широкого використання сучасної обчислювальної техніки, так і за рахунок застосування нових методологій.

У відділі організації та обліку касових операцій та резервних фондів розроблено та постійно вдосконалюється підсистема автоматизованої обробки інформації "Емісійний день банку". Завдяки їй ми тепер можемо одержувати оперативну інформацію від регіональних управлінь НБУ щодо випуску грошей в обіг, вилучення з обігу готівки, операцій з резервними фондами та їх залишками. Це дозволяє нам вирішувати питання щодо зменшення резервних фондів та оборотних кас банків. Зрештою, аналізуючи стан справ з готівкою, ми приймаємо рішення щодо забезпечення нею кожної області України.

Київ, вул. Дегтярівська, 53
тел. /044/ 446-7812
446-7813

Зодіак

**ПРЕСТИЖНІ КАНЦТОВАРИ
ВІД ПРОВІДНИХ ФІРМ**

СУТТЄВІ ОПТОВІ ЗНИЖКИ

BIC **Levite** **3M** **STAEDTLER**

Подія

"Вікно" у нумізматичну Європу

"прорубала" Україна на Базельській європейській монетній конвенції, представивши перші вітчизняні ювілейні монети

Сергій Володимирович Лузін

1980 року закінчив обліково-економічний факультет Київського інституту народного господарства. Працював у Центральному статистичному управлінні України, науково-дослідних інститутах Мінбудо СРСР та УРСР, у Державній скарбниці Національного банку України. Нині – заступник начальника відділу організації виготовлення, дизайну, нумізматичної і визначення ознак платіжності грошових знаків.

Україна зробила перший крок до визнання у нумізматичному світі. Відбулося це наприкінці січня у мальовничому швейцарському місті Базелі під час щорічної, 25-ї Базельської європейської монетної конвенції, участь у якій узяла і делегація НБУ.

Назва "європейська" – це швидше данина європейцям і особливо німцям, які зробили вагомий внесок у розвиток сучасної нумізматичної та її популяризацію як одного з культурних надбань людства. У щорічній конвенції взяли участь понад 400 представників нумізматичної еліти не лише з Європи, а й зі всього світу. На ній були представлені провідні монетні двори, центральні банківські та фінансові установи, нумізматичні організації, найбільші продавці монет із 30 країн п'яти континентів.

Для Національного банку України було дуже почесно і відповідально представляти на цьому престижному форумі перші українські пам'ятні монети. Експозиція банку складалася з ювілейних монет, присвячених перемозі у Великій Вітчизняній війні, містам-героям України, 400-річчю славного гетьмана України Богдана Хмельницького, 50-й річниці Організації Об'єднаних Націй. В експозиції був представлений також сувенірний

художньо оформлений набір із п'яти монет, присвячених перемозі у Великій Вітчизняній війні.

Незважаючи на те, що українська експозиція була невелика за обсягом і вперше представлена на такому престижному світовому форумі, до неї було виявлено неабиякий інтерес. Хоча Базельська конвенція мала не комерційний, а в основному представницький характер, до нас часто зверталися із пропозиціями продати монети просто із експозиції. Про те, що українська експозиція зовсім не виглядала бідним родичем на цьому світовому форумі, свідчить і зацікавленість нею багатьох бізнесменів, які

тичні програми, нові технології у монетному виробництві тощо. У багатьох виступах наголошувалося, що домінуючими у 1996 році будуть теми, присвячені 100-річчю олімпійських ігор сучасності та літній олімпіаді в Атланті (США).

Поділилася своїми планами щодо випуску пам'ятних монет і українська делегація. Це будуть монети олімпійської тематики, пам'ятні монети із золота та срібла, присвячені внеску України у світову культурну скарбницю, архітектурним пам'яткам України світового значення, інвестиційні монети.

Відзначаючи непоганий початок щодо міжнародного визнання українських монет, в НБУ добре усвідомлюють, що нам треба ще багато й багато учитися, набувати досвіду партнерства. Як засвідчила Базельська конвенція, на світовому нумізматичному ринку користується успіхом лише добре прорекламована і високоякісна за всіма параметрами продукція (тема, дизайн, якість, тираж, ціна, упаковка). Крім того, нам необхідно добре знати потреби і можливості покупця-колекціонера нумізматичної продукції. Лише за таких умов можна успішно розвивати її ринок в Україні та за кордоном. Сподіватимемося, що 25-а Базельська європейська монетна конвенція ознаменує собою успішний початок створення в Україні власного нумізматичного виробництва і сприятиме міжнародному визнанню та авторитету українських монет.

Директор з питань маркетингу Австрійського монетного двору Кері Татерсаль демонструє макет олімпійської монети Австрії.

Олексій Іванович Строков

народився у 1957 році. 1982 року закінчив історичний факультет Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка. За спеціальністю – історик-архівіст. Працював у Державній скарбниці НБУ. Із квітня 1995 року – головний експерт відділу організації виготовлення, дизайну, нумізматичної і визначення ознак платіжності грошових знаків управління організації роботи з готівкою.

Автор друкованих праць із нумізматички.

Особливою групою сучасної монетної продукції є пам'ятні і ювілейні монети, програми випуску яких існують у більшості країн світу. Питання про організацію карбування таких монет і Україною постало вже на початку 1994 року. Реалізація цієї продукції колекціонерам та населенню як в Україні, так і за її межами має не лише політичний і культурно-представницький характер, але й може стати однією зі статей поповнення доходів і покриття витрат банку на організацію монетного виробництва.

Першу ювілейну монету України, присвячену 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні, було випущено у травні 1995 року. Виготовлена вона з мельхіору, номінал –

Найближчим часом Україна виготовить і випустить в обіг монети із дорогоцінних металів. Планується карбування й так званих інвестиційних монет – із золота проби 999,9

Як народжуються українські гроші

Від купоно-карбованця – до інвестиційних монет

200 тисяч карбованців, тираж – 250 тисяч штук. Згодом з'явилася серія із чотирьох монет, присвячених містам-героям України – Києву, Одесі, Севастополю і Керчі (з аналогічними характеристиками, але дещо меншими тиражами). Із цих п'яти монет сформовані подарункові набори в мальовничій сувенірній упаковці у вигляді буклета, на лицьовому боці якої зображено лелеку на фоні блакитного неба, а на зворотному – хлібне поле із текстом популярного вірша М.Негоди "Степом, степом...". Самі монети укладено у прозорі полімерні капсули на тлі мапи бойових дій за звільнення України. Оформлений на досить високому художньому і поліграфічному рівні, набір, гадаємо, користуватиметься заслуженим попитом у населення.

Навесні минулого року в ході підготовки заходів щодо відзначення ювілею з нагоди 400-річчя із дня народження видатного сина українського народу – гетьмана Б.Хмельницького Правління банку прийня-

ло рішення про випуск до цієї дати ювілейної монети. У липні вона була випущена в обіг. Частину грошових надходжень від її реалізації направлено у фонд "Богдан Хмельницький" для забезпечення фінансування проектів, пов'язаних із цією ювілейною датою.

Уже перші випуски ювілейних і пам'ятних монет України викликали до них підвищений інтерес як у нашій країні, так і за кордоном. Інформація про ці і про всі подальші їх випуски була надіслана до авторитетного німецького нумізматичного каталога на прохання його упорядника Г.Шена. До банку надходить значна кількість листів від колекціонерів і нумізматичних товариств із проханням допомогти отримати ту чи іншу кількість монет. Для більш повного задоволення попиту ми організували і провели три аукціони із їхньої реалізації на Українській міжбанківській валютній біржі.

Крім карбування монет із мельхіору, програмою випуску на 1996

Такою буде пам'ятна монета на честь Т.Г.Шевченка. Золото. Проба – 900. Чиста вага дорогоцінного металу – 15,55 грама. Якість – "пруф".

Зовнішній вигляд майбутньої пам'ятної монети, присвяченої Києво-Печерській Лаврі. Золото. Проба — 900. Чиста вага дорогоцінного металу — 15,55 грама. Якість — "пруф".

рік передбачено також їх виготовлення із дорогоцінних металів—золота і срібла. Нещодавно випущено в обіг срібні та мельхіорові монети, присвячені 50-річчю ООН, та

мельхіорова—на честь 125-річчя із дня народження Лесі Українки. Найближчим часом будуть виготовлені і срібні монети із зображенням Лесі Українки, а також срібна і мельхіорова—до десятиріччя Чорнобильської катастрофи, монети із срібла на честь схвалення Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України, 400-річчя Б.Хмельницького, пам'ятна монета на честь Г.Сковороди. Із золота будуть випущені монети на честь Т.Г.Шевченка і присвячені архітектурному комплексу світового значення—Києво-Печерській Лаврі.

Не залишилася поза увагою і спортивна тематика. Як відомо, 1996 року відзначатиметься сторіччя сучасного Олімпійського руху, а в Атланті (США) відбудуться XXVI літні Олімпійські ігри, в яких уперше візьме участь збірна команда України. Звичайно, що всі ці події знайдуть відображення і в монетних випусках.

Планується також випуск окремої серії золотих монет (так званих інвестиційних) із практично вільного від домішок металу проби 999, 9. Серія складатиметься із чотирьох монет вагою від 1 до 1/10 трійської унції (1 трійська унція = 31,1 грама), на яких буде зображено перлину давньоруської архітектури—Собор Святої Софії Київської і мозаїчне панно фігури Марії Оранти.

Художня розробка першої інвестиційної монети України із зображенням Собору Святої Софії Київської. Золото. Проба — 999,9. Чиста вага дорогоцінного металу чотирьох монет серії — від 1 до 1/10 трійської унції. Якість — "анциркулейтед".

На стадії розробки також серії, присвячені Україні і світовій культурі, пам'яткам архітектури, флорі й фауні тощо.

Офіційні повідомлення

Ювілейні монети України

ПРО ВИПУСК В ОБІГ ЮВІЛЕЙНОЇ МОНЕТИ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 50-РІЧЧЮ ПЕРЕМОГИ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ 1941-1945 років

Національний банк України із 7 травня 1995 року випустив в обіг ювілейну монету номінальною вартістю 200 000 українських карбованців, присвячену 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 років (художник О.А.Івахненко).

Монета виготовлена з мідно-нікелевого сплаву білого кольору, має форму круга діаметром 33 мм і товщиною по краю — 2,3 мм. Бокова поверхня монети рифлена, кількість рифлів — 145. Вага монети — 14,35 грама. Якість виготовлення — "пруф-лайк".

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків гілками калини. Кожна гілка має п'ять листків і

три грона ягід. Верхнє грона складається із семи ягід, середнє — з п'яти, нижнє — із шести. Над гербом розміщена дата "1995" — рік карбування монети, під гербом — у два рядки по колу напис "200 000 КАРБОВАНЦІВ", який позначає номінальну вартість монети (число "200 000" розміщено в розриві намистового узору). Між зовнішнім кантом і намистовим узором уторі по колу напис "НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ", відокремлений із двох боків від слова "КАРБОВАНЦІВ" розділовими позначками у вигляді ромбів. Зовнішній кант виступає над поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

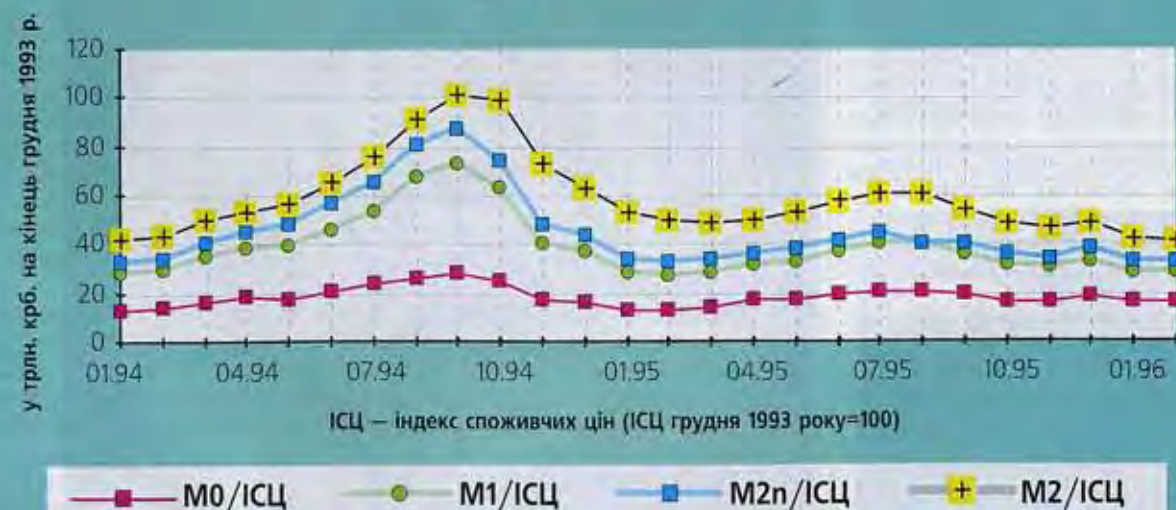
На зворотному боці монети (реверсі) в центрі розміщено зображення ансамблю Софійського майлану в

Києві Собор Святої Софії Київської та пам'ятник Богдану Хмельницькому. На передньому плані праворуч на фоні Собору — постать молодої жінки з квітами в українському національному вбранні — символ молодої незалежної України, яка схилиє голову перед вічним вогнем народної пам'яті про полеглих у Великій Вітчизняній війні. По колу у верхній частині монети напис "ПЕРЕМОГА У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ". В нижньому сегменті під горизонтальною лінією — напис "1941 — 1945". Зовнішній кант виступає над поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

Монета відкарбована на Московському монетному дворі.

Ювілейні монети номінальною вартістю 200 000 карбованців, присвячені 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні, обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та іншими форм власності громадянськими підприємствами, установами, організаціями, колгоспами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

Динаміка грошових агрегатів, скоригованих на індекс споживчих цін (реальні грошові баланси)

ПРО ВИПУСК В ОБІГ ЮВІЛЕЙНОЇ МОНЕТИ "БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ"

Національний банк України із 19 липня 1995 року випустив в обіг ювілейну монету "Богдан Хмельницький" номінальною вартістю 200 000 карбованців, присвячену 400-річчю з дня народження Богдана Хмельницького — гетьмана України, видатного державного, політичного і військового діяча XVII століття, який зробив значний внесок у становлення української державності в один із найдраматичніших періодів визвольної війни українського народу в 1648—1654 роках.

Монета виготовлена з мідно-нікелевого сплаву білого кольору, має форму круга діаметром 33 мм і товщиною по краю — 2,3 мм. Бокова поверхня монети рифлена, кількість рифлів — 145. Вага монети — 14,35 грама. Якість виготовлення — "пруф-лайк".

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків гілками калини. Кожна гілка має п'ять листків і три грона ягід. Верхнє грона складається із семи ягід, середнє — з п'яти, нижнє — із шести. Над гербом розміщена дата "1995" — рік карбування монети, під гербом — у два рядки по колу напис "200 000 КАРБОВАНЦІВ", який позначає номінальну вартість монети (число "200 000" розміщено в розриві на-

мистового узору). Між зовнішнім кантом і намистовим узором угорі по колу напис "НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ", відокремлений із двох боків від слова "КАРБОВАНЦІВ" розділовими позначками у вигляді ромбів. Зовнішній кант виступає над поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

На зворотному боці монети (реверсі) у центрі розміщено фотографічне зображення пам'ятника Богдану Хмельницькому на Софійському майдані в Києві. По колу монети написи: "БОГДАН" — ліворуч, "ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ" — праворуч від пам'ятника, "1595—1657" — на фоні постаменту. Зовнішній кант виступає над поверхнею монети. Зображення та написи — рельєфні.

Дизайн монети розробили художни-

ки О.А.Івахненко (аверс), А.Ф.Пономаренко (реверс) та скульптори О.С.Хазов (аверс) і В.М.Харламов (реверс).

Монета відкарбована на Московському монетному дворі.

Ювілейні монети "Богдан Хмельницький" номінальною вартістю 200 000 карбованців обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та інших форм власності громадськими підприємствами, організаціями, колективними господарствами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

ПРО ВИПУСК В ОБІГ ЮВІЛЕЙНИХ МОНЕТ "МІСТО-ГЕРОЙ КИЇВ", "МІСТО-ГЕРОЙ ОДЕСА", "МІСТО-ГЕРОЙ СЕВАСТОПОЛЬ", "МІСТО-ГЕРОЙ КЕРЧ"

гілками калини. Кожна гілка має п'ять листків і три грона ягід. Верхнє грона складається із семи ягід, середнє — з п'яти, нижнє — із шести. Над гербом розміщена дата "1995" — рік карбування монети, під гербом — у два рядки по колу напис "200 000 КАРБОВАНЦІВ", який позначає номінальну вартість монети (число "200 000" розміщено в розриві намистового узору). Між зовнішнім кантом і намистовим узором угорі по колу напис "НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ", відокремлений із двох боків від слова "КАРБОВАНЦІВ" розділовими позначками у вигляді

намистовим узором, розміщено зображення малого Державного герба України в обрамленні з двох боків

Національний банк України з 23 серпня 1995 року випустив в обіг чотири ювілейні монети номінальною вартістю 200 000 карбованців кожна, присвячені українським містам-героям: "Місто-герой Київ", "Місто-герой Одеса", "Місто-герой Севастополь", "Місто-герой Керч".

Монети виготовлені з мідно-нікелевого сплаву білого кольору, мають форму круга діаметром 33 мм і товщиною по краю — 2,3 мм. Бокова поверхня монет рифлена, кількість рифлів — 145. Вага кожної монети — 14,35 грама. Якість виготовлення — "пруф-лайк".

На лицьовому боці монет (аверсі) у центрі кола, утвореного

ромбів. Зовнішній кант — випуклий, зображення та написи — рельєфні.

На зворотному боці (реверсі) монети "Місто-герой Київ" у центрі на фоні Дніпра і лівобережної частини міста розміщено зображення головного фрагмента меморіального комплексу "Парк Вічної Слави" — обеліска Слави на могилі Невідомого солдата і прилеглій до нього частині алеї Загиблих героїв з могилами захисників та визволителів Києва. Праворуч від обеліска Слави — зображення церкви Спаса на Берестові, Великої дзвіниці Києво-Печерської Лаври, дерев та декоративних кущів. Ліворуч від обеліска — гілка каштана з листям і трьома суцвіттями. По колу розміщено написи: угорі — "МІСТО-ГЕРОЙ КИЇВ", унизу — "1941—1945". Зовнішній кант — випуклий, зображення та написи — рельєфні.

Автори дизайну реверса — художник М.С. Кочубей, скульптор В.М. Харламов.

На реверсі монети "Місто-герой Одеса" в центрі розміщено зображення пам'ятника Невідомому матросу, спорудженого в Центральному парку культури та відпочинку імені Т.Г. Шевченка на честь загиблих воїнів Окремої Приморської армії, моряків Чорноморського флоту, Одеської дивізії народного ополчення, які протягом 73 днів у серпні-жовтні 1941 року захищали Одесу від регулярних військ гітлерівської Німеччини та її союзників. Ліворуч і праворуч від пам'ятника на фоні морських хвиль зображені відповідно фрагмент морського порту з портовими кранами і судном біля причалу та Одеський маяк. У верхній частині монети силуети трьох чайок у польоті: дві — ліворуч, одна — праворуч від обеліска. По колу монети розміщено написи: угорі — "МІСТО-ГЕРОЙ ОДЕСА", внизу

під постаментом обеліска — "1941—1945". Зовнішній кант — випуклий, зображення та написи — рельєфні.

Автори дизайну реверса — художник С.В. Шуліма, скульптор В.М. Никищенко.

На реверсі монети "Місто-герой Севастополь" у центрі розміщено зображення обеліска місту-герою Севастополю, спорудженого на високому березі Північної бухти на честь подвигу воїнів Окремої Приморської армії, моряків-чорноморців, народних ополченців, винищувального і курсантського батальйонів, які протягом 250 днів — із листопада 1941 року до липня 1942 року — героїчно захищали місто від німецько-фашистських загарбників. Ліворуч від обеліска на фоні морських хвиль, на знак спадкоємності героїчних традицій міста, зображено пам'ятник кораблям, затопленим під час Севастопольської оборони 1854—1855 років. Праворуч зображені три ряди морських хвиль і над ними — силует сучасного військового корабля. По колу монети написи: угорі — "МІСТО-ГЕРОЙ СЕВАСТОПОЛЬ", унизу під постаментом обеліска — "1941—1945". Зовнішній кант — випуклий, зоб-

раження і написи — рельєфні.

Автори дизайну реверса — художник А.Ф. Пономаренко, скульптор В.М. Никищенко.

На реверсі монети "Місто-герой Керч" у центрі зображено обеліск Слави на вершині гори Мітрідат, споруджений на честь подвигу воїнів Окремої Приморської армії, моряків Чорноморського флоту та Азовської військової флотилії, жителів міста, які загинули в боях за визволення Криму від німецько-фашистських загарбників. На задньому плані двома хвилястими лініями, що розриваються обеліском, зображено поверхню моря. Над морем ліворуч від обеліска — зображення легкої хмаринки, праворуч на лінії горизонту — морський танкер і чайка над ним. По колу монети написи: угорі — "МІСТО-ГЕРОЙ КЕРЧ", унизу під постаментом обеліска — "1941—1945". Зовнішній кант — випуклий, зображення і написи — рельєфні.

Автори дизайну реверса — художник О.В. Кожеков, скульптор О.О. Новичков.

Монети відкарбовано на Московському монетному дворі.

Ювілейні монети "Місто-герой Київ", "Місто-герой Одеса", "Місто-герой Севастополь", "Місто-герой Керч" номінальною вартістю 200 000 карбованців кожна обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їхньою номінальною вартістю всіма державними, кооперативними та інших форм власності громадськими підприємствами, організаціями, колективними господарствами та окремими особами до всіх видів платежів, а також установами банків і підприємств Міністерства зв'язку України для зарахування на поточні, розрахункові рахунки, вклади, акредитиви, а також для переказів.

Дмитро Крохмалюк,
"Вісник НБУ"
Владислав Негребецький (фото)

Тут друкуються гроші

Два роки тому в цехах Банкотної фабрики
було виготовлено першу продукцію –
національну грошову одиницю України – гривню

Знайомство із Банкотною фабрикою для автора цих рядків та фоторепортера Владислава Негребецького почалося просто: нас... затримала міліція. До призначеної генеральним директором Банкотно-монетного двору зустрічі було ще близько чверті години, і ми, щоб не гаяти часу, вирішили зробити кілька знімків загального вигляду фабрики. Підійшли до бетонної огорожі, яка оточує підприємство. Та не встиг Владислав навіть розпакувати свою апаратуру, як біля нас, наче з-під землі, виростили кілька кремезних хлопців у міліцейських погонах. Без зайвих розмов "Мінолту" було конфісковано, а нас доставлено для з'ясування особи на прохідну. Нічого не влієш, режимне підприємство...

Зовні Банкотно фабрика нагадує, вибачте за порівняння, ... зону посиленого режиму. Бетонна стіна із охоронною смугою. Скрізь телекамери, телекамери, телекамери – в цехах, коридорах, надворі. Щоразу, коли ми проходили в цех, на контрольно-про-

пускному пункті у нас забирали документи, а коли поверталися – гортали записники і зазирали до фоторепортерської сумки. Начальник виробничого відділу та заступник генерального директора вибачалися і пояснювали: "Режим. Інакше не можна: у нас друкуються гроші".

Колір спецвок робітників кожного цеху різний – синій, червоний, білий, зелений. Ніхто з них не може просто так піти, скажімо, до сусідів – охорона пильно стежить, щоб "не переміщувалися кольори". У разі виробничої необхідності, коли "синього" потрібно провести до цеху "червоних", начальник виробничого відділу повинен пояснити причину і необхідність цього у службовій записці та отримати дозвіл на переміщення працівника до іншого цеху.

Щоб потрапити до виробничої дільниці, ми натискаємо кнопку дзвінка, чекаємо. Через хвилю великі металеві двері розчиняються. Коли всі заходять – знову клацає замок. Так тут працюють завжди. Нам пояс-

нюють, що люди не ображаються – звикли. Більше того – на фабриці практично немає плінності кадрів.

Тут як ніде стежать, щоб увечері через КПП цеху вийшло рівно стільки ж людей, скільки зайшло вранці. Коли я непомітно відстав від групи, щоб переписати з таблички на дверях назву виробничої дільниці, через кілька секунд до мене уже біг один із супроводжуючих. Виявилось, він недоличився одного "гостя" (так нас називали) і притомом кинувся шукати.

Усе описане вище робиться з єдиною метою – гарантувати схоронність спеціального паперу і банкнот. Та про це ми ще поговоримо. А як же народжуються гроші?

Усі знають, що для друкування банкнот застосовується спеціальний папір із водяними знаками. Крім того, він має бути ще й досить міцним, витримувати величезний тиск у друкарській машині, не жовтіти, не дуже швидко намокати, не піддаватися дії розчинників (спирту, бензину, ацетону тощо). Як відомо, паперові гроші в користуванні багаторазово згинають. Отже, вони повинні витримувати кілька тисяч подвійних згинів (до речі, звичайний друкарський папір ламається вже від кількох десятків), мати велику міцність на розрив.

Виготовляють такий папір із волокон бавовни, льону або коноплі (тоді як звичайний, нижчої якості, – із деревини). Їх ретельно перемелюють, додають інші необхідні компоненти, переварюють, відбілюють. Потім одержану рідку масу відливають на спеціальних машинах, додаючи до неї тонкі кольорові волокна чи металеву стрічку.

Поки що Україна не виготовляє власного паперу для друкування грошей. Щоправда, в Малині споруджується фабрика захищеного паперу, і на "Банкноті" певні, що вже наступного року вдасться відмовитися від імпортованих закупівель.

На таких друкарських машинах Україна вперше почала виготовляти власну валюту – карбованці і гривні.

Як лиш цей унікальний папір надходить на фабрику, кожен його аркуш береться на суворий контроль. Аж до виготовлення грошей і здачі їх на зберігання.

Папір особливий, не раз наголошували нам, тому в цехах і коморах підтримують особливий мікроклімат. Інакше під час друку і подальшої обробки купюр виникатимуть технологічні ускладнення.

Історична довідка

Папір уперше одержано в Китаї в II столітті. З його появою стало можливим друкувати і паперові гроші. Першими вони з'явилися теж у Китаї в XII столітті. Їх детально описав італійський мандрівник Марко Поло, який наприкінці XIII століття відвідав Китай і прожив там 17 років. У певні періоди вони були головним засобом грошового обігу, як, наприклад, за часів правління династії Юань (1271–1368).

У північноамериканському штаті Массачусетс паперові гроші почали друкуватися 1690 року, Франції – 1716–1720, Австрії – 1762, Прусії – 1765 року.

Але виготовлення банкнот починається все-таки із розробки дизайну. На дільниці комп'ютерної графіки художники створюють ескізи (малюнки майбутніх грошових знаків), закладають "свої" елементи захисту. Після затвердження зразків, тут, у спеціальному цеху, виготовляють друкарські форми, з яких і друкуватимуться гроші. З усього виробничого ланцюжка цей процес найскладніший і найтрудомісткіший, оскільки технологія виготовлення паперових грошей потребує застосування елементів захисту, в чому немає потреби в загальній поліграфії. Звідси – ускладнення технології.

Крім того, в загальній поліграфії не вимагається такої ідентичності виробів. Відхилення за насиченістю кольорів при друкуванні грошей допускаються найнезначніші, точність сумішення фарб тут є важливим методом захисту банкнот від підробки.

У світі немає двох однакових речей, а гроші мають бути однакові, – сміється начальник виробничого відділу. – В усякому випадку відмінності повинні помічати лише спеціалісти. Звідси – і складність підготовки форм та друкування банкнот.

Ми у друкарському цеху. Це, власне, і є серце виробництва. Саме тут у буквальному розумінні народжуються гроші. У спеціальну машину подаються великі аркуші паперу, а з

її надр один за одним виходять уже різнокольорові – з надрукованими з обох сторін банкнотами. Щоправда, на них поки що немає номерів, тому це ще не гроші. Вірніше, не повноцінні гроші. Ними вони стануть пізніше.

Банкноти великих номіналів додатково пропускають ще й через машини інтаглідруку, аби за другим прогоном нанести ще одну фарбу для надійнішого захисту від підробок. (Купюри малих номіналів не потребують надто складного захисту: який сенс фальшивомонетнику братися за підробку десяти тисяч карбованців, коли удвоє більшу суму становить вартість однієї поїздки в міському транспорті?).

Перш ніж відправити ці різнокольорові "полотнища" на нумераційні машини, вони проходять через дільницю контролю напівфабрикатів. Кожен аркуш тут підлягає візу-

альному контролю. Найменша подрипина чи інший дефект – і купюру відбраковують, позначаючи спеціальним червоним олівцем. При нас контролер закреслила кілька екземплярів купюно-карбованців, які зовні нічим не відрізнялися від інших. З'ясувалося, що вони ледь-ледь світлішого кольору, ніж решта.

Аркуші, на яких не виявлено відхилень від стандарту, підуть на нумераційні машини. Ті ж, де помічено часткові дефекти (наприклад, хоча б одну браковану купюру), чекає поекземплярна обробка, де їх поріжуть і спеціальна машина окремо відсортує закреслені і окремо – доброякісні банкноти. Браковані відправлять на утилізацію, а придатні про- нумерують, і вони стануть готовою продукцією.

Після нумерації аркуші приймає цех контролю та обробки банкнот. Тут їх ріжуть на окремі екземпляри,

Ці аркуші із щойно віддрукованими банкнотами ще пахнуть друкарською фарбою.

Пам'ятна дошка в друкарському цеху підприємства.

рахують. Потім купюри комплектують у блоки по 100 штук, обандеролюють і формують пачку по десять блоків. Після цього пачку упаковують у поліетиленову плівку.

Історична довідка

На території України перші паперові гроші з'явилися в обігу 1769 року — з випуском їх у Росії. Це були асигнації — своєрідні банківські зобов'язання-розписки на одержання монети. За маніфестом Катерини II вони замінили укр. незручні мідні гроші, непридатні для великих торговельних операцій. Достатньо сказати, що в ті часи платіж на суму 100 рублів у п'ятикопійцевих мідних монетах важив близько 100 кілограмів. На перших порах асигнації були дуже популярні і немало сприяли розвитку торгівлі.

Гроші перелічуються автоматично. Якщо з'ясується, що не вистачає однієї банкноти, лінія зупиняється, пачку негайно вилучають. Пропазу шукатимуть, поки не знайдуть. Лише тоді зміна може покинути межі фабрики. Якщо в банкноті загнутий чи надірваний хоча б один кут — машина її «не помітить». Таку пачку перераховують вручну, виявляють браковану гривню чи карбованець і відправляють на утилізацію. Натомість замовляють номер пошкодженої банкноти, додруковують на окремій дільниці той самий номер, і «доукомплектовують» блок.

Чи часто трапляються подібні «чепе»? Не часто, але бувають. Одного разу контролер, яка фіксує в журналі кількість віддрукованих аркушів, помилково записала іншу цифру — 3982 замість 3892. Переплутала вісімку і дев'ятку. Коли підбивала баланс — вийшла нестача 90 аркушів. У такій ситуації терміново припиняється робота. Починають шукати. Так і тоді — простежували весь ланцюжок операцій, поки не виявили контейнер,

де вкралася помилка.

Запитаємо, чи було таке, що зміна залишалася після роботи, скажімо, до опівночі, шукаючи «зниклу» купюру чи відстежуючи помилку в підрахунку? Було. Усі розуміють: за межі фабрики не повинно бути винесено не лише зразки банкнот, а й хоча б клаптик паперу, на якому вони друкуються. Тому поки по всіх показниках не зійдеться баланс, додому їти ніхто не має права.

У світі не існує приладів, які б фіксували — проносили людина через прохідну крадену банкноту чи ні (як, наприклад, металеві гроші). Тому вихід залишається один: постійний контроль за збереженням продукції. Усе багаторазово перераховується — чисті аркуші, напівфабрикати, брак, готові банкноти.

Ні папір, ні напівфабрикати, ні готова продукція в цехах не зберігаються. Після закінчення зміни все, що одержано вранці, повинно бути здано до спеціальних комор, які зачиняються на сигналізацію (тут так і кажуть: «відзвітувати перед коморами»). Доступ туди суворо обмежений. Ранком наступного дня робітники заново одержують сировину, напівфабрикати. Хто до кінця зміни з тієї чи іншої причини не закінчив друкувати свій тираж — здає чистий папір.

І ще одна особливість: передати один одному сировину чи готову продукцію працівники фабрики можуть лише при свідках — як мінімум у присутності третього. Він повинен стежити, чи справді передано все, що слід.

У цеху контролю та обробки банкнот ми спостерігали таке. На лінії автоматичної обробки банкнот стався збій у машині. Загорілася лампочка: до секції потрібно зайти (вільного доступу туди немає). Машину зупинили, зайшло два чоловіки. Один усував причину збою, а другий стежив за кожним його рухом.

Люди звикли, що постійно працюють під контролем.

Переходячи із цеху до цеху, ми скрізь бачили людей, які рахують, рахують, рахують. На табло справно загорялися «сотки» або «тисячі», без збоїв працювали автомати.

У друкарському цеху нам показали довгий ряд опломбованих контейнерів із віддрукованими аркушами. Якщо хтось навіть ненароком пошкодить пломби, контейнер одразу відкривають і заново перераховують кожен аркуш.

Звичайно, усі ці перестороги і перестраховки не марні. Можливо, дехто пригадує публікації в пресі 1989 року про те, як група працівників

Монетного двору Аргентини на своїх робочих місцях із використанням державного обладнання і матеріалів у середині вісімдесятих років почала нелегально виготовляти «понадпланові» банкноти. Всього шахраї встигли надрукувати національних грошей на суму, адекватну майже ста мільйонам доларів США. Випуск в обіг такої маси банкнот посилив інфляцію в країні, ускладнив фінансово-економічну ситуацію.

Історична довідка

Державна незалежність 1917–1920 років відкрила перед Україною можливість щодо запровадження власних паперових грошей. Спершу Центральна Рада затвердила національною валютою карбованець, пізніше — гривню, згодом уряд гетьмана Скоропадського знову проголосив повернення до карбованця. Замість розмінної монети Центральною Радою було введено в обіг своєрідні марки-гроші — шаги.

Нестача грошових знаків та інші причини викликали появу в різних регіонах та багатьох містах України місцевих грошей. За далеко не повними даними, із 1917 по 1924 рік на українських землях було в обігу близько 340 різноманітних видів грошових знаків. Друкували свої гроші й численні повстанські загони.

22 березня виповнилося два роки із дня виготовлення Банкотною фабрикою першої партії гривень. Відтоді Національний банк не замовив за кордоном жодної купюри — як гривні, так і карбованця. Зауважимо принагідно, що друкувати гроші в Україні значно дешевше, ніж за її межами. А це мільйони і мільйони зекономлених доларів.

Роботи щодо проектування і будівництва підприємства із друкування банкнот НБУ розпочав після прийняття 18 вересня 1991 року Кабінетом Міністрів України постанови «Про створення потужностей по виготовленню національної валюти і цінних паперів» та прийняття 14 листопада того ж року постанови Президії Верховної Ради «Про національну валюту в Україні». 7 травня 1993 року НБУ уклав контракт із приватною англійською фірмою «Томас Де Ла Рю енд Компані Лімітед», яка на своїх фабриках, розкиданих по всьому світу, виготовляє цінні папери і паперові гроші для багатьох країн. Контрактом було передбачено поставку устаткування, технології, «ноу-хау» та навчання спеціалістів. Наприкінці 1993 року підрядні

Виготовлення таких цінних паперів можна замовити на фабриці.

організації передали приміщення Банкотної фабрики під монтаж та наладку імпортного технологічного устаткування, і вже через кілька місяців було пушено першу лінію. Загалом же монтаж закінчено в середині минулого року.

Україна ніколи не мала власного банкнотного виробництва. Зрозуміло, що починати було надзвичайно важко:

ні технологій, ні досвіду, ні спеціалістів. Свого часу НБУ звернувся до Центробанку Росії з проханням дозволити нашим фахівцям ознайомитися з роботою російських фабрик Держзнаку. Відповіді не отримав. Як з'ясувалося, українським поліграфістам простіше потрапити на банкнотні фабрики інших країн, ніж колишнього «старшого брата». Вони побували на кількох підприємствах фірми «Томас Де Ла Рю», державній банкнотній фаб-

риці Італії.

Умовами контракту із «Томас Де Ла Рю» передбачалася підготовка 30 українських фахівців основних робітничих професій. Крім того, під час монтажу в Україні були присутні представники англійської фірми і в процесі пушко-налагоджувальних робіт консультували спеціалістів «Банкнотки», які в подальшому працюватимуть із цим устаткуванням.

Якось делегація із Польщі, відвідавши нашу молоду фабрику, захоплено назвала її фабрикою ХХІ століття. Подібні відгуки тут чують часто. І це не дивно, адже в Києві працює найсучасніша техніка, яка на сьогодні існує у світі, тоді як на більшості із 67 аналогічних підприємств планети експлуатується устаткування 10–20-річної давності.

Крім грошей, фабрика здатна випускати чимало й іншої продукції, яка потребує високого ступеня захисту — акції, приватизаційні та інші сертифікати, різноманітні чекові книжки, акцизні і поштові марки тощо. Технологічні можливості виготовлення такої продукції тут надзвичайно високі.

Насамперед підприємство зацікавлене у великотиражних замовленнях. Адже процеси виготовлення форм у зв'язку зі складними технологіями тут значно дорожчі, ніж у звичайній поліграфії. А отже, більші тиражі економічно вигідніші як фабриці, так і замовнику.

На Банкнотній фабриці розроблено зразки українських віз, акцизних марок. До Міністерства внутрішніх справ передано зразок паспорта майбутнього у вигляді пластикової магнітної картки. Як бачимо, найпереводніше поліграфічне підприємство країни сміливо дивиться у майбутнє.

Непереджений аналіз

Карбованець: номінальний курс щодо долара знижується, реальний – зростає

Валютний ринок України характеризувався торік подальшою лібералізацією. Це підтверджують дані, наведені в таблиці 1. Так, обсяги операцій щодо продажу доларів США на валютному ринку країни протягом 1995 року порівняно з попереднім роком зросли майже в чотири рази, в тому числі за торговельними операціями – в 4.66, неторговельними – 2.8 рази. Стимулюванню експорту та збільшенню валютних надходжень в Україну сприяло прийняття 22 жовтня 1994 року Правлінням Національного банку України рішення про уніфікацію валютного курсу карбованця та лібералізацію валютного ринку України. Протягом минулого року офіційний курс карбованця відносно долара зріс на 72.2 відсотка і на кінець року становив 179400 карбованців за 1 долар США.

Спостерігалися темпи зростання операцій і з іншими іноземними валютами, в тому числі з німецькими марками та російськими рублями.

У таблиці 2 наведено дані, які характеризують темпи зростання протягом

резні і становили відповідно 158.5, 133.9 і 126.3 відсотка. Чим пояснюються найвищі темпи зростання у червні (158.5 відсотка)? Як відомо, 16 травня 1995 року Правління Національного банку України прийняло постанову №119 щодо лібералізації валютного ринку України. Нею уповноваженим банкам було дозволено здійснювати обов'язковий продаж валютних надходжень та вільних валютних коштів резидентів України як

Найвищу питому вагу в структурі операцій із продажу доларів, марок та рублів становлять операції із доларами – понад 80 відсотків від загального обсягу операцій із названими валютами

через Українську міжбанківську валютну біржу, так і через уповноважених банків на міжбанківському валютному ринку України. Найвищі темпи зростання продажу німецьких марок спостерігалися в березні та червні – відповідно 180.6 та 144.8 відсотка відносно попереднього місяця.

Зросли обсяги операцій на валютному ринку і з російськими рублями. Найвищі темпи зростання їх продажу стосовно попереднього місяця спостерігалися в червні – 170.8, лютому – 152.4 та березні – 125.5 відсотка.

Дані таблиці 2 свідчать, що найвищу питому вагу в структурі операцій із продажу доларів, марок та рублів становлять операції з доларами – до 86 відсотків від загального обсягу операцій із трьома названими валютами (із рублями – більше 10 відсотків, решта – з марками).

Як видно з таблиць, обсяги валютного ринку України протягом минулого року зросли в кілька разів. Намітилася тенденція і до поліпшення стану платіжного балансу України. Однак, незважаючи на заходи відносно минулорічної лібералізації валютного ринку України, стан платіжного балансу нашої держави продовжує бути дефіцитним.

На нашу думку, важливим у поточ-

Віра Миколаївна Галь

закінчила фінансово-економічний факультет Київського інституту народного господарства. Працювала в системі Будбанку СРСР та в Укрсоцбанку. В Національному банку України очолює відділ валютних курсів та операцій на міжнародних валютних ринках.

Кандидат економічних наук. Дисертація присвячена проблемам формування оборотних коштів і використання банківського кредиту. Автор більше десяти наукових праць із фінансової та банківської справи.

ному році залишається формування валютно-курсової політики Національного банку України, спрямованої на зміцнення національної грошової одиниці, створення реальних умов курсоутворення, стимулювання експорту. Це дасть змогу скоротити дефіцит платіжного балансу, стимулювати приплив та повернення іноземної валюти в Україну.

Нинішня валютно-курсова політика НБУ повинна бути спрямована на зміцнення національної грошової одиниці, створення реальних умов курсоутворення, стимулювання експорту

Як уже говорилося вище, протягом минулого року курс карбованця відносно долара девальвував на 72.2 відсотка. Спостерігалось зниження курсу нашої грошової одиниці і щодо інших валют.

Високі темпи девальзації курсу карбованця стосовно іноземних валют обумовлені перш за все високими темпами його інфляції, які за минулий рік становили 181.7 відсотка.

Таблиця 1

Динаміка офіційного курсу карбованця відносно долара США та обсяги валютних операцій у 1994–1995 роках

Курс та обсяги операцій	1994 р.	1995 р.	Темп зростання, у %
Офіційний курс на кінець року (карбованців за 1 долар США)	104200	179400	172.2
Обсяги продажу всього (у млн. доларів США)	1813.3	7081.2	390.5
у тому числі			
– за торговельними операціями	1069.2	4988.4	466.5
– за неторговельними операціями	744.1	2092.8	281.2

Порівнюючи темпи девальзації курсу карбованця відносно долара (72.2 відсотка) з темпами інфляції (181.7 відсотка), необхідно відзначити підвищення реального курсу карбованця щодо долара на валютному ринку України. Це обумовлено припливом іноземного капіталу (кредити міжнародних фінансово-кредитних організацій за станом на 01.01.1996 року перевищили 1.5 мільярда доларів США). Отже, Національний банк України за рахунок валютних інтервенцій протягом минулого року мав можливість стримувати падіння валютного курсу на міжбанківському валютному ринку України.

Аналізуючи валютно-курсову політику Національного банку України, відзначимо, що система плаваючих валютних курсів, яка склалася в Україні, характерна для країн зі слабкою економікою. На нашу думку, на сучасному етапі для впровадження системи фіксованого валютного курсу немає ніяких підстав, оскільки для цього необхідно перш за все утворення в певному розмірі Офіційного валютного резерву Національного банку України.

Створювати реальні умови для використання системи фіксованих курсів (тобто формувати механізм визначення і регулювання в установлених межах ва-

лютного курсу карбованця) необхідно поетапно. На першому етапі доцільно застосовувати, так би мовити, полегшений варіант валютної угоди між країнами-учасницями, яка базується на системі плаваючих курсів, що забезпечує кожній країні широкую автономію у проведенні валютної та грошово-кредитної політики. На другому етапі можливим є застосування уже жорсткішого варіанта угоди між країнами із зафіксованими (у визначених межах) валютними курсами. І перший, і другий етапи повинні забезпечувати режим повної конвертованості національних валют країн – учасниць підписаних міждержавних угод.

Таблиця 2

Обсяги та темпи зростання продажу доларів США, німецьких марок та російських рублів у 1995 році

Період	долар США		німецька марка		російський рубль	
	обсяги (млн.)	темпи зростання	обсяги (млн.)	темпи зростання	обсяги (млрд.)	темпи зростання
січень	280.2	97.8	18.1	87.0	152.6	112.5
лютий	312.1	111.4	22.2	122.7	232.5	152.4
березень	394.1	126.3	40.1	180.6	291.7	125.5
квітень	346.9	88.0	25.2	62.8	211.2	72.4
травень	464.4	133.9	27.7	109.9	262.3	124.2
червень	735.9	158.5	40.1	144.8	447.0	170.8
липень	813.2	110.5	43.7	109.0	511.7	114.2
серпень	868.3	106.8	43.7	100.0	493.6	96.5
вересень	865.7	99.7	35.0	80.1	460.9	93.4
жовтень	981.1	113.3	40.1	114.6	566.6	122.9
листопад	884.8	90.2	36.5	91.0	450.1	79.4
грудень	962.1	108.6	47.9	131.2	475.1	105.6
Усього	7908.8		420.3		4555.3	
у тому числі в доларовому еквіваленті (у млн. доларів США)	7908.8		293.0		1000.5	

Протягом минулого року курс карбованця щодо долара США девальгував на 72.2 відсотка. Високі темпи інфляції національної грошової одиниці спричинили зниження її курсу й відносно інших валют. Водночас приплив на валютний ринок України іноземного капіталу сприяв підвищенню реального курсу карбованця щодо долара

минулого року обсягів продажу доларів США, німецьких марок та російських рублів на валютному ринку України, включаючи й обсяги продажу на міжнародних валютних ринках. Як видно, темпи обсягу операцій із доларами, марками та рублями зростали протягом майже всього року. Якщо взяти долар, то високими вони були відносно попереднього місяця у червні, травні, бе-

Офіційний коментар

Експорт продукції до країн колишнього СРСР: одержання попередньої оплати залишається обов'язковим

Головним документом, яким регулюється експорт продукції за межі України, є спільна інструкція Національного банку, Міністерства внутрішніх справ і Державного митного комітету України №24001, прийнята

20.12.1992 року. Однак багато комерційних банків, які одержали ліцензію на здійснення валютних операцій, не мають цього нормативного акта, оскільки були створені після 1992 року. Вони звертаються до Національ-

ного банку з проханням надрукувати у "Віснику НБУ" повний текст інструкції, так би мовити, з перших рук із коментарем до неї. Публікуємо ці матеріали, підготовлені департаментом валютного регулювання НБУ.

ЗАТВЕРДЖЕНО
Національним банком України,
Міністерством внутрішніх справ України і
Державним митним комітетом України
20.12.1992 р. № 24001

Інструкція про порядок контролю за оплатою продукції, що поставляється за межі України

На виконання Постанови Кабінету Міністрів України та Національного банку України "Про нормалізацію розрахунків із суб'єктами господарської діяльності країн, що використовують рубль як засіб платежу" №675 (675-92-п) від 03.12.1992 року встановлюється такий порядок розрахунків і оформлення вивозу продукції за межі України:

1. Суб'єкти господарської діяльності України:

1.1. Мають право відкривати рахунки за межами України, в тому числі й у Росії, лише за наявності дозволу Національного банку України. Розрахунки здійснюються через кореспондентські рахунки комерційних банків України та їх банки-кореспонденти.

1.2. Здійснюють поставки продукції в країни рублевої зони за умови попередньої її оплати або застосування акредитивної форми розрахунків через кореспондентські рахунки комерційних банків.

1.3. З метою гарантії оплати продукції одержують у відповідних установах комерційних банків та повідомляють покупця-контрагента реквізити кореспондентських рахунків у комерційних банках України, які відкриті в банках країн рублевої зони, для перерахування на них вартості поставленої продукції.

1.4. Вивозять продукцію через митний кордон за наявності довідок комерційних банків про надходження коштів для гарантованої оплати продукції або попередньої її оплати і ліцензій, якщо товари підлягають ліцензуванню і квотуванню.

2. Комерційним банкам України:

2.1. Довести до клієнтів банківські та поштові реквізити банків-кореспондентів, у яких повинні депонуватися кошти для забезпечення гарантованої оплати.

2.2. На підставі отриманих від банків-кореспондентів повідомлень виписувати у двох примірниках довідку про надходження коштів для гарантованої оплати продукції згідно з додатком № 1 до цієї Інструкції. Довідку підписує головний бухгалтер банку і завіряють печаткою банку. Перший примірник довідки видається постачальнику товару, другий — зберігається у справах банку.

2.3. Довідки є бланками суворої звітності і їхні реквізити повинні реєструватися в прошнурованих, пронумерованих, скріпленій підписами і печаткою банку книзі реєстрації довідок.

Комерційні банки не повинні видавати клієнтам довідки, якщо вартість партії товару, що поставляється, перевищує суму попередньої оплати або акредитива.

3. При використанні акредитивної форми розрахунку покупець повинен попередньо депонувати кошти у банку-кореспонденті.

4. Митниці та контрольно-пропускним підрозділам МВС:

4.1. Перевіряти при вивезенні товарів наявність зазначених довідок комерційних банків про гарантію платежу. За відсутності довідки товар пропуску не підлягає.

4.2. При перетинанні товаром митного кордону вилучати довідку комерційних банків і направляти її протягом трьох днів, а контрольно-пропускним підрозділам МВС — протягом п'яти днів до обласного управління Національного банку України за місцем розташування митниці.

4.3. Вести облік вилучених довідок у книзі суворої звітності відповідно до додатка № 2.

5. Управлінням Національного банку України за місцем знаходження митниці відсилати отримані від митних органів та контрольно-пропускних підрозділів довідки управлінням Національного банку за місцем знаходження комерційних банків, що видали довідки.

6. Управлінням Національного банку України забезпечити контроль за дотриманням вимог Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України "Про нормалізацію розрахунків із суб'єктами господарської діяльності країн, що використовують рубль як засіб платежу".

Додаток № 1
до Інструкції № 24001
від 22.12.1992 р.

Штамп банку-постачальника

Довідка №

про надходження коштів для гарантованої оплати продукції

від _____
(дата)

Постачальнику _____
(найменування) (рахунок)

За контрактом (договором) від _____ № _____

За поставку товару відповідно до ліцензії № _____
(дата)

Приклад (дані умовні)

№	Найменування товару	Кількість та одиниці виміру	Вартість партії, що поставляється		Одержувач товару	
			в українських крб.	у рублях	країна	підприємство
1	2	3	4	5	6	7
			120000.00	50000.00	Росія	завод "Серп і молот", Москва

Продовження таблиці

Назва банку-кореспондента, куди надійшли кошти для оплати товару	Сума в крб., вид оплати
8	9
Токобанк, Москва	100000,00 акредитив

М.П.

М.П.

Головний бухгалтер

(підпис)

Відмітка митниці або
контрольно-пропускного
підрозділу про
здійснення контролю

Додаток N 2
до Інструкції N 24001
від 22.12.1992 р.

Книга обліку
довідок про оплату експортних поставок

№	№ довідки	Дата перетинання кордону	Назва банку, який видав довідку	Назва постачальника	Товар		Назва покупця
					кількість	сума у валюті	

№335 від 27.12.1995р.

Додаткові роз'яснення Національного банку України
до Інструкції про порядок контролю за оплатою продукції,
що поставляється за межі України
№24001 від 22.12.1992р.

З метою посилення контролю за експортно-імпортними операціями управління валютного регулювання доводить до вашого відома таке.

1. Обов'язково надається митним органам довідка банку про отримання попередньої оплати у разі відвантаження продукції в країни СНД (Постанова Кабінету Міністрів №609 від 09.08.1993р., Інструкція про порядок контролю за оплатою продукції, що поставляється за межі України №24001 від 22.12.1992р.).

У разі, якщо суб'єкт господарської діяльності отримав довідку банку на повну суму попередньої оплати, а відвантажив продукцію на меншу суму і залишок коштів бажає повернути Платнику коштів, банк виконує такі доручення.

Суб'єкт господарської діяльності повинен надати банку всі документи, які підтверджують відвантаження продукції на певну суму. На залишок коштів попередньої оплати надається платіжне доручення із призначенням платежу: "повернення залишку коштів...", із посиланням на повідомлення банку про надходження коштів на користь суб'єкта господарської діяльності, згідно з відповідним контрактом, а також документи, що пояснюють причини та умови зменшення суми контракту.

Банк повинен надіслати до митниці, в зоні якої акредитований суб'єкт господарської діяльності, таке повідомлення.

ПОВІДОМЛЕННЯ № _____

Дата _____

(Додаток до довідки № _____, дата _____)

сума _____)

Постачальник _____

відвантажив продукцію на суму _____,

при цьому до банку пред'явлені усі підтверджуючі документи з відміткою митних органів.

Залишок коштів попередньої оплати за дорученням Постачальника підлягає поверненню

Платнику. Просимо Довідку

№ _____ від _____ вважати "погашеною без залишку".

М.П.

Головний бухгалтер

(підпис)

2. Датою фактичного надходження продукції в Україну є проставлення митницею, що розташована у пропускному пункті на кордоні, штампа "Під митним контролем/імпорт" на документах, які супроводжують товар. (Роз'яснення Державного митного комітету України).

Заступник Голови
Правління НБУ

О.І.Киреев

Коментар департаменту валютного регулювання НБУ

Як видно із надрукованих вище документів, для забезпечення контролю за надходженням на територію України коштів за зовнішньоекономічними контрактами, банк, який обслуговує суб'єкта підприємницької діяльності, надає йому довідку про надходження коштів для гарантованої оплати продукції. (Додаток №1 до Інструкції №24001 від 22.12.1992р.). Спочатку (відповідно до спільної Постанови Кабінету Міністрів та НБУ №675 від 03.12.1992 р. "Про нормалізацію розрахунків із суб'єктами господарської діяльності країн, що використовують рубль як засіб платежу") така довідка надавалася резидентам України лише у випадках, коли розрахунки за експорт проводилися в українських карбованцях та російських рублях. Однак 09.08.1993 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову №609, згідно з якою цей порядок було поширено і на розрахунки в інших валютах. (На виконання пункту 1 постанови №609 обслуговуючий банк також надає резиденту України довідку за формою №1 про отримання попередньої оплати в іноземній валюті згідно з вимогами Інструкції №24001 від 22.12.1992р.).

У графі 9 надрукованої вище довідки вказують суму та назву іноземної валюти або національної грошової одиниці, яка зарахована на рахунок резидента України відповідно до зовнішньоекономічного контракту.

У графі 5 довідки вказують лише суму, на яку експортується товар. У разі, якщо товар відвантажується нерезиденту партіями, на кожну наступну партію товару заповнюють іншу довідку, у графі 5 якої проставляють суму вартості товару чергової партії, а в графі 9 – повну суму попередньої оплати.

Листом НБУ №335 від 27.12.1995 р. банк користується лише в тому випадку, коли обслуговуючий банк видав резиденту України довідку форми №1 на повну партію товару, що експортується (якщо сума, проставлена у графі 5, дорівнює сумі, проставленій у графі 9), і митні органи її прийняли (в даному випадку митні органи повинні вимагати від резидента переоформлення довідки на відповідну суму партії товару, що відвантажується), а резидент із тієї чи іншої причини (за згодою обох сторін) відвантажив не повну партію товару (що підтверджується наявністю вантажної митної декларації на суму партії товару, яка експортується, а також усіма документами, які підтверджують зменшення суми контракту).

Доцільно перераховувати нерезиденту кошти, що підлягають поверненню у зв'язку зі зменшенням суми контракту, із затримкою на термін знаходження повідомлення в дорозі. Довідка

№1 (згідно з вимогами спільного листа Кабінету Міністрів України та Національного банку №10046/19029/730 від 26.04.1993 р.) про надходження попередньої оплати надається резидентам України лише в разі відвантаження продукції до країн колишнього СРСР (крім Естонії). В інших випадках вимагати від резидентів України такі довідки немає підстав.

Під час отримання довідки №1 від суб'єкта підприємницької діяльності на партію товару, яка відвантажується, необхідно обов'язково вимагати проставлення до графі 5 суми, на яку відвантажується партія товару. Органи митного контролю не повинні приймати довідки, які не відповідають цій вимозі (в такому випадку уповноваженим банкам не буде необхідності виконувати лист НБУ №335 від 27.12.1995р.).

Також органи Державного митного комітету відповідно до Указу Президента України №195/93 від 08.06.1993р. та листа Національного банку №139 від 16.06.1994р. мусять надсилати до комерційних банків реєстри, згідно з якими здійснюється контроль за експортом продукції з України.

ADVISOR LINGUIST™

SKORJE • MOSKOW • SOFIA • KIEV • LONDON

Компетентна думка

Найвигідніші інвестиції

Деякі аспекти реорганізації професійної підготовки банківських кадрів

Банки — найскладніша ланка інфраструктури ринкової економіки, а банківська діяльність — чи не найризикованіша серед усього розмаїття комерційної діяльності. Тому професіоналізм кадрів відіграє вирішальну роль у забезпеченні успішної діяльності як окремих банків, так і банківської системи в цілому.

На сьогодні основними причинами складного становища банків України чомусь вважаються зовнішні умови: нерозвинуте ринкове середовище, тривала інфляція, платіжна криза, надмірний податковий прес, слабка законодавча база тощо. Значно менше уваги приділяється внутрішнім причинам сучасних банківських труднощів, серед яких не останнє місце посідає недостатній професіоналізм кадрів. Саме низький професіоналізм став причиною прийняття окремими банківськими працівниками надмірно ризикованих та явно помилкових рішень, які призвели до значних втрат та збитків, погіршення платоспроможності і ліквідності багатьох банків. Недооцінка професіоналізму кадрів в окремих банках проявляється в не досить продуманій системі добору кадрів, їхньому навчанні, стажуванні, а також відсутності централізованих спроб навести порядок у цій сфері.

Банкірів-професіоналів треба готувати сьогодні — це реальний шлях до забезпечення успіху в діяльності банків

Із позиції сьогодення таке ставлення до професіоналізму можна якоюсь мірою виправдати специфікою моменту. В сучасній ситуації навіть фахівці високого рівня не можуть гарантувати, що банки

функціонуватимуть без перебоїв, що їх обминуть серйозні труднощі. То чи слід нині вкладати кошти у підвищення професіоналізму кадрів?

Але ж професіонали високого рівня з'являються не одразу. Їх потрібно готувати сьогодні, щоб вони змогли проявити себе у повну силу завтра, коли стабілізована економіка, високорозвинутий фінансовий ринок, здорова конкуренція вимагатимуть від них прийняття виключно виважених, економічно та юридично обґрунтованих рішень. Такі рішення повинні базуватися на глибоких знаннях і вмінні практично використовувати правові норми, принципи банківської діяльності, закономірності функціонування фінансового ринку. Тому без перебільшення можна стверджувати, що підвищення професіоналізму банківських кадрів нині — реальний шлях до забезпечення успіху в діяльності банків у недалекому майбутньому.

Щодо професіоналізму банківських працівників, то беруться до уваги їхні знання, уміння і навички, необхідні для виконання окремих операцій чи прийняття управлінських рішень, що забезпечуватимуть зростання прибутковості та ліквідності банку. Існують два шляхи підвищення професіоналізму банківських кадрів:

— накопичення кожним працівником практичного досвіду роботи;

— професійне навчання кадрів. Перший шлях дуже важливий, дає цінні результати, але й надто ризикований (банк, як мінер, може помилитися лише один раз), тривалий і дорого коштує, бо нерідко доводиться вчитися на власних помилках. Тому потрібно широко використовувати інший шлях — професійне навчання банкірів. Цей шлях значною мірою позбавлений недоліків, властивих для першого шляху, і може широко його доповнювати і навіть змінювати. Хороше професійне навчан-

Михайло Іванович Савлук

директор Української фінансово-банківської школи при Київському державному економічному університеті. Закінчив Київський фінансово-економічний інститут. Понад 30 років працює на викладацькій роботі в КДЕУ; був заступником кафедри, деканом факультету, проректором університету. Доктор економічних наук, професор. Читав курс "Гроші та кредит", керівник колективу авторів єдиного в Україні підручника із цього курсу. Має близько 70 друкованих праць із проблем теорії і практики грошей та грошового обігу.

ня сприяє фаховому зростанню кадрів, підвищує результативність їхньої праці.

Чи є сьогодні в Україні система професійної підготовки банківських кадрів, яка відповідала б нарізним потребам? Є всі підстави стверджувати, що такої системи поки що немає.

У нас функціонують десятки навчальних закладів (державних і недержавних), які тільки-но розпочали підготовку банківських фахівців. Але щодо рівня підготовки в них, то

Чи є сьогодні в Україні така система професійної підготовки банківських кадрів, яка відповідала б вимогам часу?

бажано, щоб він був кращим. У них немає ні досвіду такої підготовки, ні викладацьких кадрів, ні розроблених навчальних курсів, ні підручників, ні навчально-методичного за-

безпечення, а нерідко й навчальної бази. А саме в цих закладах сьогодні готується переважна більшість майбутніх банкірів!

У тих навчальних закладах України (коледжах, університетах), де традиційно готувалися банківські кадри, професійне навчання теж не відповідає сучасним вимогам. Справа не лише в тому, що в цих закладах не вистачає підручників, викладачів, примітивна навчальна база, а ще й у тому, що навчальний процес відбувається без урахування практичного досвіду в діяльності банків в умовах ринкової економіки. І, гадаю, не можна робити закид щодо цього викладачам. Просто досі ми не мали такого досвіду. Якщо ж певний досвід поступово накопичувався, то банки тримають це в таємниці, отже, використати його для розробки навчальних курсів було практично неможливо.

Зарубіжний досвід банківської діяльності в умовах ринку для більшості викладачів банківської справи згаданих навчальних закладів теж виявився недоступним (незнання іноземних мов, відсутність коштів для стажування за кордоном тощо). За таких умов дуже доречною була іноземна допомога Україні щодо організації двох навчальних закладів для підвищення кваліфікації банківських фахівців та викладачів банківської справи. Йдеться про Українську фінансово-банківську школу, створену на базі Київського державного економічного університету за допомогою ЄС за програмою TACIS, та Національний центр підготовки банківських працівників, заснований при Асоціації українських банків та НБУ за допомогою Агентства міжнародного розвитку США.

Обидва заклади надали можливість багатьом банкірам та викладачам банківської справи ознайомитися із зарубіжним досвідом та досвідом професійного навчання банкірів без дорогих закордонних відряджень. Навчання проводять висококваліфіковані спеціалісти зі США, Англії, Німеччини. Особливо багато уваги приділяє підготовці викладачів УФБШ. Тут викладачі банківської справи будь-якого державного навчального закладу можуть безплатно прослухати будь-який семінар із банківської проблематики. Крім того, за спеціальною програмою УФБШ готує групу (15 чоловік) майбутніх викладачів банківської справи для своєї школи та Київського державного економічного університету. Без цього УФБШ не мала б майбутнього.

Проте проблема професійної під-

готовки банкірів не обмежується вдосконаленням навчального процесу в існуючих закладах. Вона має й таку складову, як украї незадовільна структура підготовки банківських кадрів в Україні. Ця структура залишилася в Україні у спадок від колишнього Союзу і сформувалася за умов, коли банки були державними, а вища освіта — безплатною і широко доступною. Та й сама професійна підготовка була надмірно спрощеною, оскільки зводилася переважно до засвоєння централізовано вироблених (у Москві) інструкцій та деяких знань і навичок їх виконання. Тому вважалося за можливе надавати в українських інститутах за 4 роки одночасно і вищу академічну, і професійну освіту. За цих умов учнівській молоді і банкам найбільш доцільно було орієнтуватися одразу на найвищий рівень банківської підготовки — на одержання інститутських та університетських дипломів.

Проте сьогодні ситуація в Україні принципово змінилася, і їй повністю перестала відповідати стара структура підготовки банківських кадрів. По-перше, серйозно ускладнився стан державних фінансів, унаслідок чого держава не в змозі в попередніх масштабах і безплатно готувати професіоналів для банків. Швидше навпаки — держава сама шукає фінансової допомоги у банків. Тому цілком логічно покласти на самі банки фінансування професійної підготовки їхніх кадрів, а за державою залишити фінансування академічної підготовки. Це означає, що бюджетне фінансування потрібно надавати на бакалаврську підготовку, а магістерська підготовка повинна здійснюватися на контрактній основі. По-друге, переважна більшість банків уже перестала бути державною і приватизована. Професійна підготовка кадрів — важлива стаття їхніх витрат. І якщо вони одержують спеціалістів із державних навчальних закладів безплатно, то ці витрати бере на себе держава. Відбувається прихована дотація банків із державного бюджету. До того ж, у зв'язку з розвалом системи державного розподілу молодих спеціалістів така дотація відбувається стихійно: хто встиг більше "завербувати" молодих фахівців, той і одержав більше дотації. виправити становище можна лише одним шляхом — покласти професійну підготовку кадрів безпосередньо на банки, відокремивши її від академічної освіти.

По-третє, в Україні кардинально змінилася соціальна ситуація. Для переважної більшості сімей уже не під силу п'ять років учити дорослу

дитину за мізерної стипендії. Тому більшість студентів старших курсів влаштовується на роботу, і навчання набуває суто номінального характеру, що вкрай негативно позначається на їхній академічній та професійній підготовці. Вихід із цього становища може бути таким: надати студентам право вільно переривати навчання на будь-якому курсі з подальшим поновленням в університеті (коледжі). Навчання ж за магістерською програмою повинна передувати практична робота за фахом не менше одного року.

Усе сказане вище щодо зміни ситуації в Україні усвідомлюють також банки та навчальні заклади, а тому розпочали вдосконалювати структуру підготовки банківських кадрів. Ряд банків організували свої навчальні центри: банк "Україна" — Інститут банкірів, банк "Інко" — фінансує підготовку спеціалістів у Торгово-економічному університеті, банк "Ажіо" відкрив свій банківський коледж, Промінвестбанк створив банківську школу, НБУ та Ощадбанк відкрили свої академії.

Окремі університети, зокрема

Орієнтир розвитку внутрібанківської освітньої мережі — вузькопрофесійне навчання

КДЕУ, перейшли на дворівневу підготовку, організаційно відокремили академічну підготовку (бакалавріат) від суто професійної (магістратура). Це дало можливість зробити систему навчання в університеті більш гнучкою і зручною для студентів та відкрило перспективу для переведення професійної підготовки на контрактну основу.

Проте процес структурної перебудови підготовки банківських кадрів просувається досить повільно і не завжди правильно спрямовується. Комерційні банки, як правило, створюють не просто вузькоспеціалізовані центри професійного навчання, а універсальні навчальні заклади середнього та вищого рівня. Якщо цей процес і надалі буде так розвиватися, то незабаром кожний великий банк матиме власний університет. Внаслідок цього ми "успішно" девальвуємо диплом про вищу освіту, як свого часу девальували карбованець.

Отже, поки не пізно необхідно розвиток внутрібанківської освітньої

мережі зорієнтувати на вузькопрофесійне навчання. Фахівців можна готувати двох рівнів: молодшого спеціаліста та спеціаліста. По кожному рівню слід видавати окремий сертифікат як свідчення про професійну освіту з присвоєнням відповідної кваліфікації. Забезпечити таку підготовку можна за досить короткий строк: 2–4 місяці для навчання молодшого спеціаліста та 6–10 місяців — спеціаліста (за денної форми навчання). Так організувати навчання зможуть перш за все великі банки — у них достатньо фінансових коштів та висококваліфікованих фахівців, які зможуть працювати викладачами. Середнім та малим банкам доцільніше організовувати міжбанківські навчальні центри.

Вказані внутрі- та міжбанківські навчальні центри (школи, коледжі, академії) можуть забезпечувати також підвищення кваліфікації працівників відповідних банків.

Розвиток державних навчальних закладів слід спрямувати на академічну освіту у формі бакалавріату та поглиблену професійну підготов-

Підготовка банківських кадрів має базуватися як на початковому банківському навчанні, так і на багаторівневій освіті

ку у формі магістратури. Документом про одержання університетської освіти повинен залишитися диплом із присвоєнням кваліфікації відповідно бакалавра та магістра. Диплом бакалавра свідчить про академічну підготовку. Диплом магістра — про універсальну (академічну та професійну) підготовку, оскільки до магістратури можна буде поступити після закінчення бакалавріату та набувши досвіду роботи в банках.

Орієнтовну схему структури банківської підготовки подано нижче.

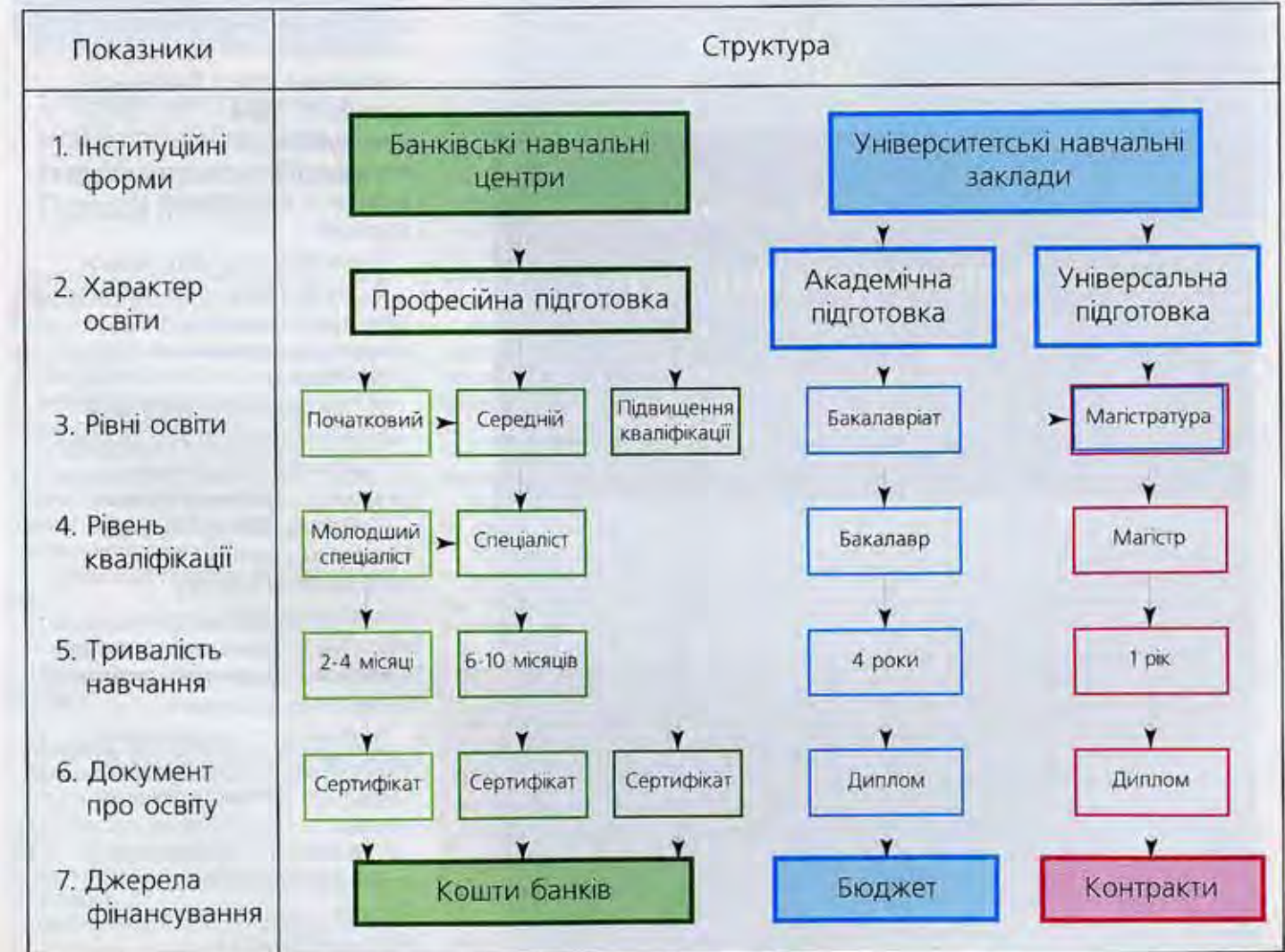
Запропонована схема — не результат абстрактних кабінетних роз-

думів. Вона відповідає реальним умовам і потребам сучасної української банківської системи, яка все більше набуває ринкових рис. Адекватно повинна перебудовуватися і система підготовки банківських кадрів.

Як свідчить досвід західних країн, ринковим умовам найкраще відповідає принцип дуальної організації банківської освіти, згідно з яким масове професійне навчання організовується і фінансується безпосередньо банками, а університети організовують та фінансують широкую академічну освіту фінансово-кредитного спрямування. Досить ефективно цей принцип використовується в Англії, Німеччині та інших західноєвропейських країнах.

Перебудова банківської освіти в Україні за принципами дуального навчання дасть можливість у стислі строки вирішити такі завдання:

— істотно розширити масштаби професійної підготовки і швидше забезпечити банки кваліфікованими кадрами без збільшення державних витрат на це;

— широко залучити банки до роботи щодо добору найбільш талановитої, здібної до банківської діяльності молоді;

— поглибити диференціацію кваліфікаційних рівнів банківських фахівців, диференціацію на цій основі оплати праці і посилити мотивацію до кращої роботи та професійного зростання;

— скоротити витрати держави на професійну підготовку банківських кадрів та поліпшити за рахунок звільнених коштів фінансування академічної університетської освіти (бакалавріату);

— зробити систему банківської освіти більш гнучкою і доступною для широких верств молоді. Особливо сприятимуть цьому такі елементи запропонованої схеми, як **початкове банківське навчання та багаторівневість освіти**. Початкове навчання на-

Конче необхідно розробити державну концепцію розвитку банківської освіти в Україні

дасть можливість кожному, хто бажає, випробувати свої сили і здібності. Багаторівневість освіти дасть можливість кожному учню (студенту) перервати своє навчання і піти працювати, якщо цього потребуватимуть якісь життєві обставини, а потім продовжити навчання, коли умови зміняться на краще.

Незважаючи на очевидні переваги запропонованої схеми побудови банківської освіти, реалізувати її буде нелегко. Багато банків ні економічно, ні психологічно не готові взяти

на себе організацію професійної підготовки кадрів. Та й багато державних вузів не в змозі перебудувати свою роботу відповідно до запропонованої схеми. Більше того, за нових умов їхні зусилля щодо організації підготовки банківських спеціалістів можуть виявитися марними.

Вважаю за доцільне розробити на основі запропонованої схеми державну концепцію розвитку банківської освіти в Україні, охопивши всі напрями і рівні підготовки банківських кадрів, та забезпечити дотримання її вимог усіма структурами банківської освіти. Очолити розробку та реалізацію такої концепції повинні:

- від банківської системи — Національний банк України;
- від освітньої системи — Міністерство освіти України.

Шановні читачі!

Із квітня 1996 року починає виходити щомісячний додаток до "Вісника Національного банку України" — "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності", який одержуватимуть усі передплатники. Вартість додатка входить у передплатну ціну журналу.

У випуску №1 публікуються:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" (зі змінами, внесеними на 01.02.1996р.).
2. Положення про порядок надання індивідуальних ліцензій на відкриття резидентами рахунків в іноземних банках.
3. Положення про порядок бухгалтерського та депозитарного обліку розміщення, обігу, сплати відсотків та погашення облігацій внутрішньої державної позики в банківських установах.
4. Вимоги до формування уповноваженими банками статутного фонду та власних коштів.

Уміщено й інші нормативні акти Національного банку України, прийняті в січні та лютому 1996 року.

Інфляція і валовий внутрішній продукт

Олександр Іванович Петрик

начальник відділу прогнозування і перспективних досліджень економічного департаменту НБУ. Закінчив математичний факультет Донецького університету, аспірантуру Київського інституту математики Академії наук України. 1984 року захистив дисертацію, кандидат фізико-математичних наук. Працював у Київському політехнічному інституті. Із 1991 року — в Національному банку України.

Основні інструменти монетарної політики Національного банку Польщі (НБП)

Досвід проведення реформ у банківському секторі в країнах Східної Європи може бути вельми корисним для України. Зокрема це стосується реформи в діяльності центральних банків та запровадження нових форм регулювання фінансових ринків. Цей розділ огляду присвячено основним інструментам монетарної політики НБП. Нині з метою впливу на діяльність комерційних банків (КБ) НБП використовує такі інструменти:

- різні види кредитів рефінансування;
 - обов'язкові резервні вимоги;
 - операції на відкритому ринку.
- Зупинимося на кожному з них докладніше.

1. Кредити, які надаються комерційним банкам Національним банком Польщі. Рефінансування охоплює три види кредитів. Їхні відсоткові ставки визначає НБП залежно від прогнозованого рівня інфляції та міжбанківського ринку кредитів.

Редисконтний кредит пропонується КБ в обмін на цінні папери. Він по-

Дорога до економічного зростання пролягає через цінову стабілізацію і реформи

Кінг Банаян

доктор економіки, економічний радник НБУ, професор державного університету Сент Клауд у Міннесоті, США. Народився в 1957 році. 1979 року отримав ступінь бакалавра наук у галузі економіки та бізнесу при коледжі Сейнт Анселм у Бедфорді, штат Нью-Гемпшир. У 1984 році при Вищій клермонтській школі (Клермонт, Каліфорнія) здобув ступінь магістра наук, а через два роки — ступінь доктора економіки.

Доктор Банаян — автор понад 20 статей на тему структури центрального банку, інфляційної політики та впливу інфляції на бюджет. Надає консультативні послуги щодо експертної оцінки в кількох провідних журналах. Директор Інституту аналізу, досліджень та планування для Вірменії у Лос-Анджелесі (Каліфорнія).

в'язаний із кредитами комерційних банків, які вони надають під закупівлю сільськогосподарської продукції та збирання врожаю. Зміни редисконтної ставки звичайно оцінюються банками як сигнал до зміни у монетарній політиці. 18 вересня 1995 року НБП зменшив редисконтну ставку із 27 до 25 відсотків.

Ломбардний кредит надається НБП комерційним банкам, які мають проблеми з ліквідністю, під заставу цінних паперів (функція НБП як позичальника останньої інстанції). На 18 вересня минулого року ломбардна ставка була знижена із 30 до 28 відсотків.

Кредит рефінансування. Існує два види такого кредиту:

- перший призначається для рефінансування централізованих інвестицій. Це цільовий кредит, який надається лише під уже розпочаті проекти;

Для впливу на діяльність комерційних банків Національний банк Польщі використовує такі інструменти: кредити рефінансування, обов'язкові резервні вимоги, операції на відкритому ринку

— другий має назву "конвертований кредит рефінансування", який призначається на реструктуризацію КБ і згідно з існуючими домовленостями мав бути повернутий до кінця 1995 року.

На 18 вересня 1995 року відсоткова ставка за обома кредитами зменшилася із 31 до 29 відсотків.

2. Обов'язкові резервні вимоги.

Обов'язкова резервна ставка встановлюється НБП і обумовлює відсоткову частку банківських депозитів, яка повинна знаходитися на рахунку в НБП. Із березня минулого року відносно депозитів у злотих (місцева валюта) вона становила: до запитання — 20 відсотків, термінових — 9, валютних — 1.

3. Операції на відкритому ринку (ОВР).

ОВР базуються на купівлі та продажу цінних паперів (векселі державної скарбниці та векселі НБП) у портфель або з портфеля НБП. Існує два види таких операцій: умовні — РЕПО та безумовні. РЕПО-операції — це купівля цінних паперів НБП у КБ та зворотний

Національний банк України

Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності

Додаток до журналу
"Вісник Національного банку України"

Випуск 1

Київ 1996

Таблиця 1

Відсоткові ставки у Польщі (у %)

	1994 р.	1995 р.							
	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII-VIII	IX
1. Відсоткові ставки НБП									
- редисконтна	28	28	31	31	31	27	27	27	25
- ломбардна	31	31	34	34	34	30	30	30	28
- рефінансування	33	33	35	35	35	31	31	31	29
2. Відсоткові ставки комерційних банків									
- за кредитами* (у злотих)	36.9	37	35.5	35.5	34.9	34.3	31.5	31.2	29.3
- за депозитами* (у злотих)	31.6	31.4	30.4	28.5	29.6	28.9	26.0	26.0	25.2

* Розраховано як середньоарифметичне щодо 15 найбільших комерційних банків, кредити та депозити відповідно строком на рік та більше.

продаж після обумовленого терміну. Зворотні РЕПО — продаж Національним банком Польщі цінних паперів комерційним банкам та зворотна купівля після обумовленого строку.

НБП виконує також безумовні ОВР, що пов'язані із продажем цінних паперів КБ із портфеля НБП без додаткових вимог.

Відсоткові ставки та обсяг усіх ОВР, які використовує НБП, впливають на розмір поточної ліквідності КБ та обмежують коливання короткострокових відсоткових ставок на міжбанківському ринку.

Як видно на графіку 1, відсоткові ставки НБП дуже щільно корелюють-

ся із інфляцією, яка знижується. З одного боку, це свідчить про успішну монетарну політику, а з другого — про задовільний перспективний прогноз.

Ставки рефінансування НБУ та інфляція

Для порівняння наводимо встановлену та середньозважену ставки рефінансування НБУ порівняно з інфляцією у 1994–1995 роках.

На графіках 2 і 3 наводяться відповідно встановлена та середньозважена ставки рефінансування НБУ і тем-

пи інфляції у місячному обчисленні (у річному обчисленні відсоткові ставки розраховуються простим множенням на 12, тоді як інфляція — за складним процентом).

Інфляція та економічне зростання в країнах із перехідними економіками

Підтримка помірного рівня інфляції (для України, наприклад, 70–80 відсотків на 1996 рік) через відповідне зростання грошової маси має чимало

Висока інфляція — першопричина економічної стагнації

прихильників в Україні навіть серед економістів. Вони стверджують, що це стимулюватиме зростання кредитів в економіку та відповідне збільшення реального ВВП у перспективі. Досвід багатьох ринкових економік та країн із перехідними економіками (колишні планові) спростовує цю точку зору. Ось лише деякі основні фактори, які спричиняє інфляція і які призводять до економічної стагнації:

1) Високий рівень інфляції асоціюється із зростанням нестабільності як відносних цін, так і самої інфляції. Це обмежує кредитну діяльність (особливо з довгими строками погашення кредитів) та зростання контрактних витрат.

2) Унаслідок зростання нестабільності інфляції учасникам ринку стає важче визначити, чим викликана зміна базових цін — нестабільністю інфляції чи зміною загальних попиту та пропозиції. Наслідок такого становища — виробничі шоки.

3) Інфляція та її нестабільність стають причиною переливання ресурсів із галузей, які займаються виробництвом товарів, до сфери фінансових послуг. Мета цього одна: хеджування проти інфляції.

4) Швидке зростання цін та цінова нестабільність призводять до спотворення цінових сигналів та неефективності розміщення ресурсів. Ціна на ресурси (матеріальні чи фінансові) у рин-

Графік 1

Інфляція і відсоткові ставки Національного банку Польщі

ковій економіці має принаймні дві економічні функції — інформаційну та розподільчу. Тому спотворена структура цін та цінова нестабільність дають неправильну картину того, які виробництва та галузі працюють ефективно, а які є збитковими. Наслідок цього — кредитування збиткових галузей. Неврівноважені ціни на кредитні ресурси (відсоткові ставки) призводять також до непропорційного зростання агрегованого внутрішнього кредиту та його неефективного розподілу між макроекономічними агентами;

5) Інфляція спотворює бухгалтерський облік, фінансові контракти, податкову систему та реальну ціну запасів у економіці.

Для порівняння на графіку 4 позначено всі країни колишнього Радянського Союзу, окрім країн Балтії. Непозначені точки показують результати країн Центральної Європи та Балтії. Накреслена лінія (крива) демонструє найбільш точну взаємозалежність між інфляцією та зростанням ВВП. Як видно, існує негативна кореляція між величиною економічного зростання та

Таблиця 2

Відсоткові ставки ОВР у Польщі (у %)

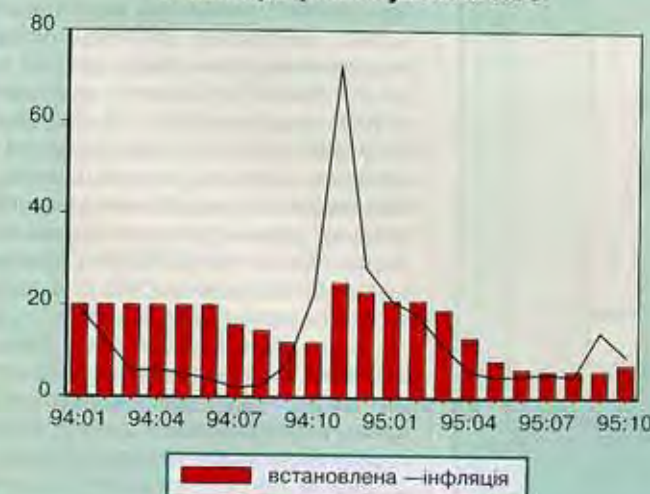
Тип відсоткової ставки OBP(a)	1994	1995								
	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
REPO (угода про зворотну купівлю)	—	28.45	—	—	—	—	—	—	—	—
Зворотна REPO	26.57	26.75	27.42	28.32	27.97	27.48 (b)	26.84	26.72	26.54	25.63
Безумовний продаж	—	—	26.73	28.14	27.23	—	26.39 (b)	26.31	26.13	25.32

(а) Розраховано як середньоарифметичне від середньозважених відсоткових ставок для кожної пропозиції НБП.

(б) Із травня 1995 НБП почав пропонувати до продажу власні векселі за умовним та безумовним ОВР.

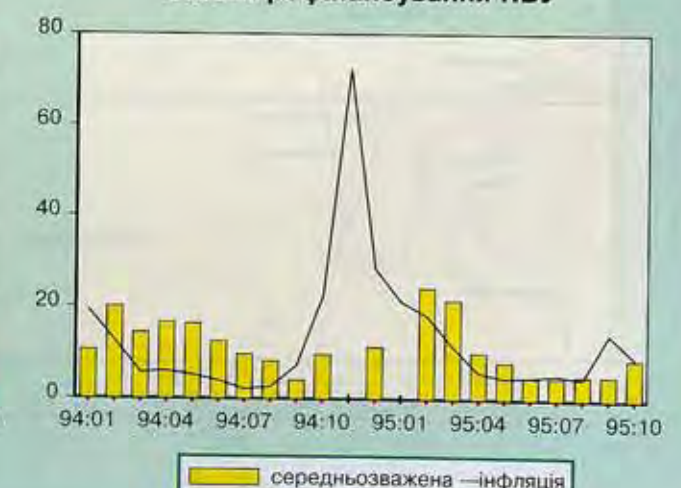
Графік 2

Інфляція та встановлена ставка рефінансування НБУ

Графік 3

Інфляція та середньозважена ставка рефінансування НБУ

Таблиця 3

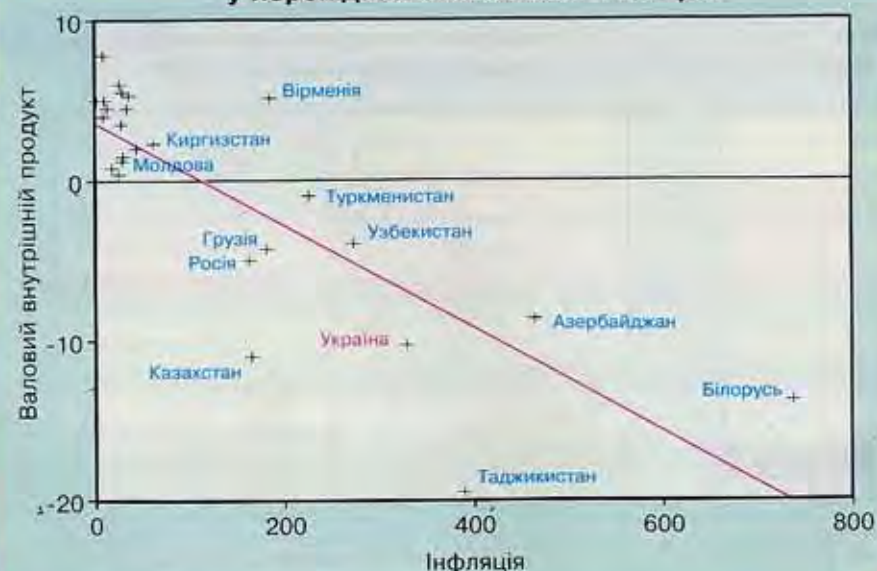
Реальний ВВП та споживчі ціни* (зміна за рік у %)

Країна	ВВП 1993р.	ВВП 1994р.	ВВП 1995р.	Інфляція 1993р.	Інфляція 1994р.	Інфляція 1995р.
1. Албанія	9.6	9.4	7.8	85	23	9
2. Білорусь	-10.6	-20.2	-13.8	1188	2220	737
3. Болгарія	-2.4	1.4	2.3	73	96	62
4. Хорватія	-3.7	0.8	5	1516	97	2
5. Чехія	-0.9	2.6	4	21	10	9
6. Естонія	-6.6	6	6	89	48	26
7. Угорщина	-0.8	2	1.2	22	19	29
8. Латвія	-14.8	1.9	0.4	109	36	25
9. Литва	-24.2	1.7	5.3	410	72	36
10. Македонія	-15.5	-7.2	0.8	248	55	18
11. Молдова	-8.7	-22.1	1.5	837	111	30
12. Польща	3.8	6	5.5	35	32	29
13. Румунія	1.3	3.5	4.5	256	137	34
14. Словаччина	-4.1	4.8	5	23	13	10
15. Словенія	1.3	5	4.5	32	20	13
16. Україна	-16.8	-23.7	-10.3	4735	891	329
17. Росія	-12	-15	-4.3	896	302	181
18. Вірменія	-14.1	5.3	5.1	3732	5273	185
19. Азербайджан	-23.1	-22	-8.7	1130	1664	464
20. Грузія	-39.2	-35	-5	3421	7380	163
21. Казахстан	-12	-25	-11	1662	1880	165
22. Киргизстан	-16	-26.5	2	1209	278	44
23. Монголія	-3	2.1	3.5	268	88	28
24. Таджикистан	-11.1	-21.4	-19.5	2195	350	389
25. Туркменістан	-10	-20	-1	3102	2611	226
26. Узбекистан	-2.4	-3.4	-4	534	1433	273

* Інфляція розрахована за методикою МВФ. Джерело: International Monetary Fund, World Economic Outlook, October, 1995.

Графік 4

Зростання ВВП та інфляція у перехідних економіках. 1995 рік

інфляцією. Лише в одній країні з інфляцією понад 100 відсотків на рік (Вірменія) збільшилися показники ВВП (і це з дуже низького рівня ВВП після збройного конфлікту в Карабаху). Лінія "взаємозалежності" перетинається із горизонтальною віссю (зростання ВВП дорівнює 0) в точці, де інфляція сягає близько 120 відсотків. У кожній країні, де інфляція була нижчою цього рівня, рівень ВВП 1995 року зріс. Узагалі, в 26 країнах, які ми розглядаємо, підвищення ВВП та інфляція давали дуже високу негативну кореляцію — -0.82 , що вельми показово (див. графік 11: ліва шкала — зростання ВВП, права шкала — інфляція).

Як свідчить досвід західних сусідів України, цінова стабілізація має позитивний вплив на зростання валового внутрішнього продукту. Але лише за умов комплексного проведення економічних реформ

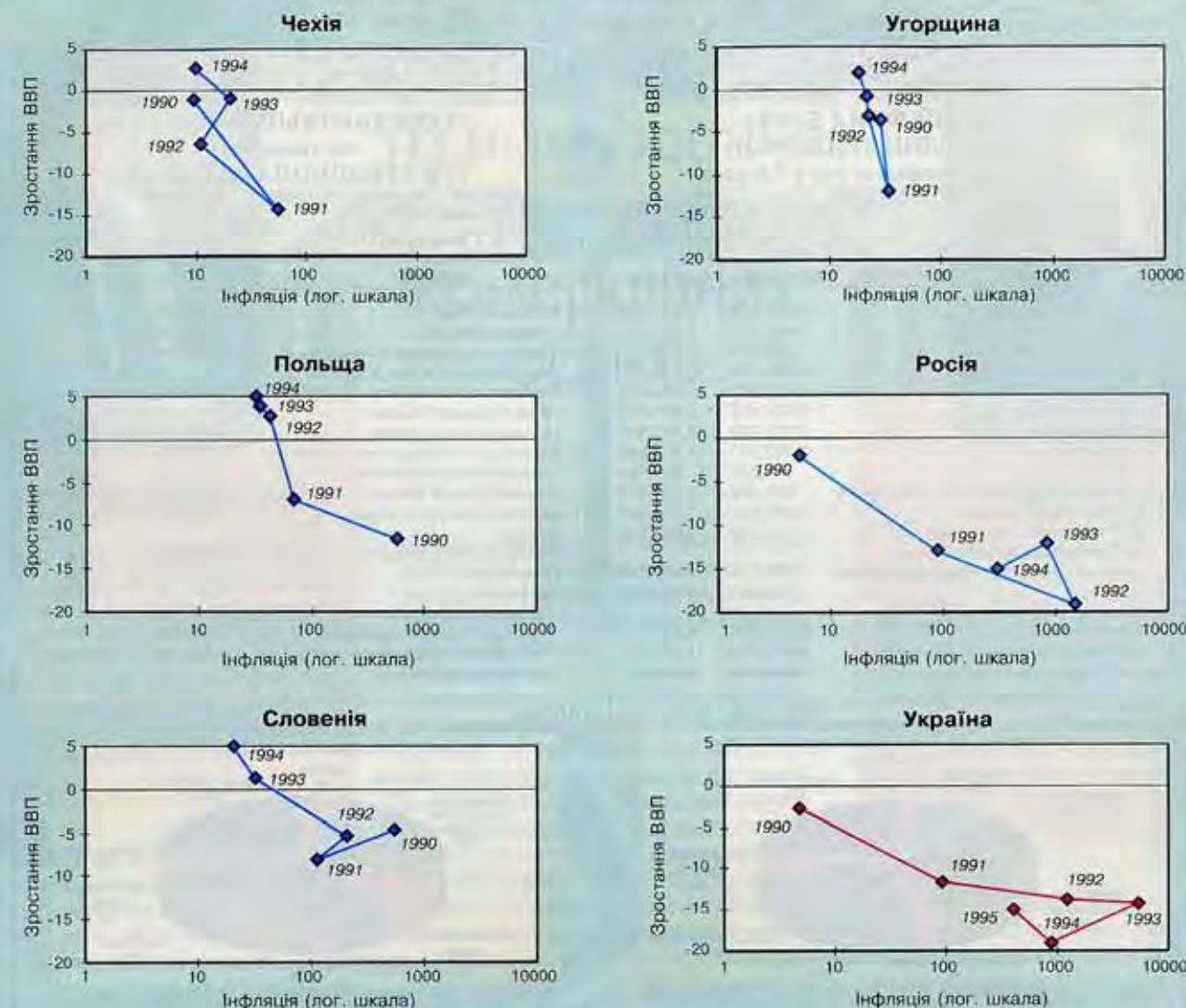
Як країни, в яких 1995 року спостерігалось підвищення обсягів виробництва, добилися такого задовільного стану? Треба сказати, що і в них не обійшлося без труднощів. Навіть у країнах із "найблагополучнішими" перехідними економіками (наприклад у Польщі або Чехії) до початку процесу цінової стабілізації обсяги виробництва різко скоротилися. Подані нижче графіки 5–10 ілюструють співвідношення обсягів виробництва та інфляції протягом 1990–1994 років для шести країн із перехідним типом економіки. Ми очікуємо, що ситуація буде розвиватися за рухом годинникової стрілки на економічному циферблаті: перш ніж настане стабілізація, знизиться обсяг виробництва та зростуть ціни. Потім, у міру зниження інфляції, спостерігатиметься ще різкіше зниження обсягів виробництва, поки врешті-решт із початком цінової стабілізації, не розпочнеться зростання ВВП. Досвід Чехії, Угорщини та Польщі підтверджує такий висновок. Приклад Польщі буде переконливішим із урахуванням даних 1989 року, які демонструють поступове зниження обсягів виробництва і зростання цін. Стабілізація цін там розпочалася раніше, ніж в інших країнах.

Успіхи Словенії у зростанні ВВП та зниженні інфляції пояснюються тим, що вона повніше використала досвід країн, які почали проводити реформи одразу після здобуття незалежності.

Дані за 1995 рік враховують кількість країн, які мають потенціал економічно-

Графіки 5-10

Інфляція та річні зміни ВВП у перехідних економіках

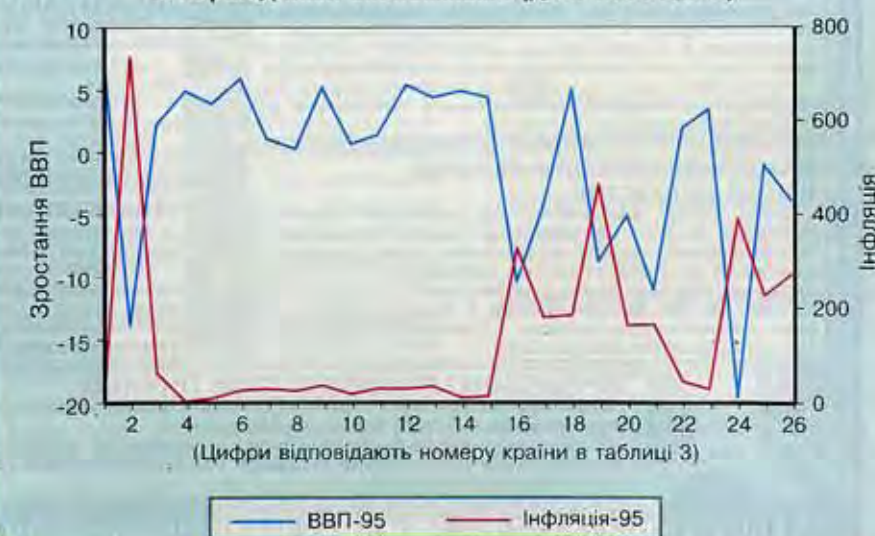

го зростання. Економетричні дані свідчать, що за умов стабільності цін реальний ВВП зріс би в середньому на 4 відсотки. На кожні 10 відсотків підвищення цін спостерігається падіння ВВП на 0.3 відсотка. В усі попередні роки навіть абсолютно стабільні ціни не привели б до підвищення ВВП.

Для України модель прогнозує непогану перспективу. В Україні спостерігається такий самий спіральний рух за годинниковою стрілкою, який привів до економічного зростання в багатьох інших країнах. Варто, однак, зауважити існування певної інерції у швидкості зростання ВВП. Тому не можна гарантувати, що низька інфляція приведе до його зростання 1996 року. Але, як свідчить досвід наших західних сусідів, цінова стабілізація справді може мати позитивний вплив на зростання реального ВВП за умов подальшого комплексного проведення економічних реформ.

Графік 11

Порівняльний аналіз залежності інфляції та зростання ВВП за 1995 рік у 26 країнах із перехідними економіками (див. таблицю 3)

Службі пропозиції

Безспірне стягнення
та накладення
арешту на кошти
комерційних
банків

**Володимир Леонідович
Кротюк**

народився 31 травня 1953 року. В 1979 році закінчив юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Тривалий час працював у апараті Генеральної прокуратури України. В Національному банку України — із 1994 року. Директор юридично-департаменту НБУ.

**Лариса Наумівна
Заруденко**

народилася у грудні 1951 року. В 1974 році закінчила юридичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Працювала в державному арбітражі та в системі агропромислового комплексу. З липня 1992 року працює в Національному банку України. Нині — головний юрист-консульт юридичного департаменту НБУ.

банків і накладення арешту на такі кошти. Це викликає численні запити банків та їхніх клієнтів, а також державних органів, зокрема податкових інспекцій.

Складність розв'язання зазначених проблем у першу чергу залежить від специфіки діяльності банків як установ, що акумулюють і оперують у своїй роботі залученими грошовими коштами, й особливостей кореспондентських рахунків, на яких знаходяться не тільки власні кошти банків, скільки кошти їхніх клієнтів. Беручи до уваги ці обставини при розробці механізму застосування безспірного (безакцептного) стягнення коштів комерційних банків і накладення арешту на них, Національний банк України опрацював різні варіанти. Вивчає міжнародний досвід, узагальнювалися пропозиції практиків банківської справи. На перший погляд, привабливою була ідея виділення на кореспондентському рахунку банку окремого рахунка, де б обраховувалися лише власні кошти банку, тобто відокремлення коштів банку і його клієнтів. Це могло б значно спростити застосування стягнення і накладення арешту на кошти банків. Але ретельний розгляд такого варіанта примусив відмовитися від його впровадження.

Насамперед, це зумовлюється надзвичайною складністю програмного забезпечення щоденного розрахунку власних коштів через постійну зміну співвідношення власних і залучених коштів протягом операційного дня. Крім того, оскільки банки за специфікою своєї діяльності не зберігають свої кошти, а використовують їх для надання кредитів тощо, обрахунки показали, що навіть у банку,

який працює стабільно, має активи і фінансове становище якого нормальне, вільних коштів на кореспондентському рахунку, як правило, дуже мало. Їхня кількість не може забезпечити реального виконання безспірного стягнення, зокрема за рішеннями судів, або виконання судових ухвал про накладення арешту.

Слід зазначити, що в багатьох зарубіжних країнах існує практика за-

Необхідна розробка особливого механізму звернення стягнення щодо коштів комерційних банків та накладення на них арешту

стосування примусового стягнення в цілому до коштів, що знаходяться на кореспондентському рахунку банку (тобто без розподілу їх на власні і клієнтські). При цьому виходять із того, що у разі списання необхідної суми банк у будь-якому випадку по-

Багато питань щодо застосування стягнення грошових коштів комерційних банків і накладення арешту на такі кошти ще не врегульовано чинним законодавством

На сьогодні чинним законодавством недостатньо чітко врегульовано деякі питання, що виникають у процесі застосування стягнення грошових коштів із комерційних

Баланс КБ "ПРИВАТБАНК" вырос за год в три раза и составил около 60 трлн. крб.
Банк уверенно входит в шестерку крупнейших банков Украины.

УСТАВНЫЙ ФОНД БАНКА
превысил ОДИН ТРИЛЛИОН карбованцев (возрос за год в 5,6 раза)

СОБСТВЕННЫЙ КАПИТАЛ
составляет ТРИ ТРИЛЛИОНА карбованцев

БАЛАНС КБ "ПРИВАТБАНК" (в млн. крб.)
по состоянию на 1 января 1995г. и 1 января 1996г.

АКТИВ	01.01.95 г.	01.01.96г.	ПАССИВ	01.01.95 г.	01.01.96г.
1. Касса и корсчет НБУ	1,781,630	6,081,552	1. Уставный фонд	177,394	1,000,112
— в национальной валюте	1,491,757	5,801,839	2. Резервный фонд	58,302	153,015
— в иностранной валюте	289,873	279,713	3. Прочие фонды банка и средства, приравненные к ним, в т. ч.	676,288	2,000,908
2. Корсчета в других банках	4,081,772	9,139,023	4. Корсчета других банков	2,861,976	7,352,729
— в национальной валюте	527,357	273,470	— в национальной валюте	23,011	6,257,853
— в иностранной валюте	3,554,415	8,865,552	— в иностранной валюте	2,838,965	1,094,877
3. Кредиты и факторинг	3,529,333	18,402,627	5. Расчетные и текущие счета клиентов	2,177,257	12,049,955
а) краткосрочные	3,161,741	14,823,886	— в национальной валюте	1,663,684	7,451,811
б) долгосрочные	41,524	821,164	— в иностранной валюте	513,573	4,598,144
в) кредиты, выданные банком в валюте	326,068	2,757,577	6. Депозиты юр.лиц и вклады граждан	2,738,502	12,248,228
4. Межбанковский кредит	3,007,695	1,154,421	7. Межбанковский депозит	2,823,862	4,854,822
5. Ценные бумаги, паи, акции, приобретенные банком	315,236	2,048,312	8. Кредиторы	2,833,685	3,656,712
6. Основные средства и капиталовложения	297,221	1,437,535	9. Прибыль	1,086,165	3,043,951
7. Дебиторы	315,445	4,747,089	10. Прочие пассивы, в т. ч.	4,894,217	13,541,287
8. Убытки	0	0	— доходы будущих периодов	120,394	44,183
9. Прочие активы, в т. ч.	6,999,315	16,891,160	— межфилиальные обороты	4,680,454	12,953,206
— межфилиальные обороты	4,674,123	12,953,200	— собственная валюта	0	518,162
— распределенная прибыль	1,086,165	3,043,951			
— затраты будущих периодов	41,716	37,214			
ИТОГО	20,327,648	59,901,719	ИТОГО	20,327,648	59,901,719

Структура активов банка на 01.01.96г.

Основное средства и капиталовложения 2%, Дебиторы 8%, Ценные бумаги, паи, акции 3%, Прочие активы 23%, Распределенная прибыль 5%, Касса и корсчет НБУ 10%, Межбанковский кредит 2%, Счета "Ностро" 15%, Кредиты юр. и физ. лицам 32%.

Структура пассивов банка на 01.01.96г.

Депозиты юр. лиц и вклады граждан 20%, Прибыль 5%, Прочие пассивы 23%, Уставный фонд 2%, Прочие фонды банка 4%, Счета "Лоро" 12%, Расчетные и текущие счета клиентов 20%, Межбанковский кредит 8%, Кредиторы 6%.

КЛИЕНТ - БАНК
Число корпоративных клиентов банка за год увеличилось на 2 тысячи и достигло 18 тысяч. По Украине обслуживается свыше 30 тысяч счетов юридических лиц.

"ПРИВАТБАНК" - НА РЫНКЕ ЦЕННЫХ БУМАГ
Операции с акциями, облигациями, векселями отечественных и российских эмитентов. Создан и реально функционирует вексельный центр, в котором реализуются долговые обязательства предприятий и банков. Объем операций в 1995 г. составил более 700 млрд. крб. Вложения в государственные обязательства внутреннего займа (объем этих операций за год возрос до 2 048 млрд. крб.) "Приватбанк" является участником пилотного проекта "Независимый регистратор" Международного консорциума EU TACIS и Фонда госимущества Украины.

САМЫЙ ОБШИРНЫЙ В УКРАИНЕ ВЫБОР ДЕПОЗИТОВ
Более тысячи юридических лиц размещают временно свободные средства на депозитных счетах "Приватбанка". Остатки денежных средств на депозитных счетах предприятий увеличились до 3 303 триллионов карбованцев, что в 30 раз превышает остатки на начало прошлого года. Число частных вкладчиков банка в Украине достигло 114 тысяч, а сумма вкладов составила 1,6 триллиона карбованцев и свыше 5 миллионов долларов США.

"ПРИВАТБАНК" РАСШИРЯЕТ СВОИ ГРАНИЦЫ
61 филиал и 45 отделений открыты в крупнейших промышленных и деловых центрах Украины, а также представительства в Казахстане, Молдове. Создан уникальный финансовый институт в масштабах СНГ АЛЬЯНС СЛАВЯНСКИХ БАНКОВ, в который вошли ПРИВАТБАНК (Украина), МОСКОВПРИВАТБАНК (Россия), БЕЛОРУССКИЙ ВИРЖЕВОВ БАНК (Белоруссия).

Мы открыты для любого взаимовыгодного сотрудничества!

винен знайти шляхи для проведення платежів клієнтів. Водночас треба мати на увазі, що клієнти, обираючи обслуговуючий банк, несуть комерційний ризик, пов'язаний із негативними економічними наслідками від невідомого вибору.

Звернення стягнення (накладення арешту) на кошти, що знаходяться на кореспондентських рахунках, може також призвести до блокування діяльності не лише банку, але і його клієнтів (затримка їхніх розрахунків із бюджетом, за сировину, матеріали, затримка виплат заробітної плати тощо). Це ще більше поглиблюватиме кризу платежів.

Водночас ми вважаємо, що складнощі, про які йшлося вище, не можуть бути підставою для обґрунтування позиції деяких банків, згідно з якою примусове стягнення і арешт коштів до кореспондентського рахунка взагалі не повинні застосовуватися. Банки як суб'єкти підприємницької діяльності не можуть мати особливого привілейованого становища, знаходяться поза сферою передбаченого законом примусового впливу. Встановлення порядку, за якого виконання безспірного стягнення та безакцептного списання коштів покладалося б на самі комерційні банки (як дехто пропонує), зводило б до абсурду поняття примусового стягнення.

На жаль, нині спостерігаються численні факти, коли деякі комерційні банки вслякко протидіють застосуванню щодо них заходів примусового характеру, ухиляються від сплати присуджених сум. Запровадження порядку, згідно з яким рішення про безспірне стягнення повинні були б виконувати самі банки-боржники, призвело б до повного правового безладдя. Крім того, в цих випадках відсутні дієві засоби впливу на таких порушників, оскільки, наприклад, стягнення штрафу за ухилення від виконання рішень арбітражного суду (передбаченого статтею 119 Арбітражного процесуального кодексу України), пені за несвоєчасну сплату податків і неподаткових платежів (встановленої Декретом Кабінету Міністрів України №8-93 від 21.01.1993р. "Про стягнення не внесених у строк податків і неподаткових платежів") тощо, знову ж таки повинні виконуватися самими боржниками. Навряд чи таке становище може задовольнити бюджет, клієнтів банку, ті ж комерційні банки, коли вони виступають у ролі кредиторів. Отже, вважаємо, що безспірне стягнення коштів повинно здійснюватися установами Національного банку України.

У зв'язку з викладеними міркуваннями найбільш прийнятним, на нашу думку, є компромісний варіант, згідно з яким пропонується залишити 10 відсотків коштів на кореспондентському рахунку для забезпечення проведення невідкладних платежів клієнтів, виключаючи використання цих коштів на власні потреби банку. Також необхідно зберегти обов'язкове резервування коштів (на сьогодні 15 відсотків) для забезпечення ліквідності банків. Усі інші кошти, що залишилися, слід спрямовувати на рахунок, відкритий для акумулювання коштів, на які накладено арешт, для забезпечення позову або на проведення безспірного стягнення та безакцептного списання коштів відповідно до встановленої черговості платежів.

У той же час застосування таких заходів як безспірне стягнення чи арешт коштів не може бути підставою для звільнення банку від відповідальності, передбаченої постановою Верховної Ради України від 25.06.1993р. "Про норматив обігу платіжних документів в Україні", від 24.12.1993р. "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань", та в інших випадках, згідно із чинним законодавством і договорами. Адже це викликало б саме неефективну діяльність банку. У разі необхідності банк повинен реалізувати свої активи та інше майно для поповнення коштів на кореспондентському рахунку для забезпечення своєчасного проведення всіх платежів.

Іншою важливою проблемою, пов'язаною зі стягненням коштів у безспірному і безакцептному порядку (арештом), є необхідність розробки механізму врахування і залучення всіх наявних у боржника коштів, у тому числі тих, які знаходяться на субкореспондентських рахунках філій, рахунках, відкритих за прямими кореспондентськими зв'язками, валютних рахунках тощо.

Неприпустимими є факти, коли за наявності у банків валютних коштів і при використанні їх на свої поточні потреби банки не вносять платежі до бюджету, не погашають заборгованості згідно з виконавчими документами тощо, мотивуючи це відсутністю коштів у національній валюті або недостатністю коштів на кореспондентському рахунку головного банку. У статті 32 Цивільного кодексу України передбачено, що "юридична особа відповідає за своїми зобов'язаннями належним їй на праві власності майном...", тобто і тим, що закріплене за філіями. Згідно із цивільним законодавством, до май-

на належать і гроші, а до грошових коштів, у свою чергу, — як кошти в національній валюті України, так і в іноземній. Виходячи з необхідності виконання ухвали про накладення арешту та примусове стягнення всіх наявних у банку грошових коштів і виключаючи можливість ухилення банку від виконання таких заходів, на наш погляд, необхідно розробити порядок, відповідно до якого (за браком необхідної суми на кореспондентському рахунку) до повного стягнення заборгованості або накопичення всієї суми, передбаченої в ухвалі про арешт, залучаються кошти, що знаходяться на субкореспондентських рахунках філій банку, та власні валютні кошти.

Безспірне стягнення коштів та їхній арешт повинні здійснюватися з усіх рахунків суб'єктів підприємницької діяльності, включаючи валютні

Аби надати можливість банку-боржнику залучити кошти найоптимальнішим шляхом і з найменшими втратами, вважаємо, що спочатку на підставі повідомлення установи Національного банку України залучати кошти із філій (а в разі їх недостатності — і з валютних рахунків) та перераховувати їх на кореспондентський рахунок в установі НБУ повинен банк-боржник. У випадку, коли в установлені строки ці умови не будуть виконані, установи Національного банку України залучатимуть кошти у примусовому порядку.

На наш погляд, у разі недостатності коштів на кореспондентському рахунку доцільно передбачати у договорах про кореспондентські відносини обов'язок комерційного банку акумулювати кошти філій і валютних рахунків для здійснення безспірного стягнення (арешту), а також відповідальність за його невиконання.

Згідно з постановою Правління Національного банку України №125 від 16.05.1995р. "Про використання іноземної валюти як засобу платежу на території України" треба враховувати, що використання іноземної валюти як засобу платежу припинено, і всі розрахунки між резидентами (крім окремих випадків, передбачених законодавством) повинні

здійснюватися в національній валюті. Отже, необхідно конвертувати (або продавати) іноземну валюту в національну грошову одиницю. У зв'язку із цим, неправильними, на нашу думку, є дії деяких податкових інспекцій, що подають документи на безспірне стягнення в іноземній валюті.

Відносно арешту коштів на кореспондентському рахунку банку. Такий захід щодо забезпечення позову слід застосовувати дуже обережно, в максимально обмежених випадках, щоб зменшити його негативні наслідки для клієнтів. У цьому плані реальніше забезпечувало б інтереси клієнтів і позивачів накладення арешту на майно банку. Однак повністю відмовитися від застосування арешту коштів банку не можна.

Внаслідок недостатньої нормативної врегульованості інституту арешту коштів на практиці виникають також питання стосовно співвідношення черговості перерахування арештованих коштів на окремий рахунок та необхідності в окремих випадках їх безспірного стягнення, у тому числі за наказами арбітражних судів. Гадаємо, що перераховувати кошти на спеціальний рахунок за ухвалами про накладення арешту і здійснювати стягнення за наказами арбітражних судів та в інших випадках безспірного стягнення у разі недостатності коштів необхідно в порядку встановленої черговості. При цьому повинно враховуватися те, що арешт коштів є попереднім засобом для забезпечення майбутнього стягнення у разі задоволення позову. Слід також мати на увазі, що у разі накладення арешту на підставі винесеної про це судом ухвали має бути виданий наказ, який надсилається до банку (див. п.5 роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України № 02-5/611 від 23.08.1994р. "Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову"). А всі накази арбітражних судів повинні виконуватися в однаковій черговості платежів залежно від дати надходження.

Поряд із зазначеними, найбільш кардинальними проблемами засто-

Куди слід направляти документи на безспірне стягнення з тих банків, у яких обслуговуються стягувачі коштів?

сування арешту та примусового стягнення коштів із комерційних банків, існує ще чимало питань, які потребують врегулювання. Зокрема, до НБУ надходить багато запитів стосовно того, куди направляти документи на безспірне стягнення з тих банків, у яких обслуговуються стягувачі коштів, оскільки на це питання чіткої відповіді в нормативних актах немає. Практика засвідчила, що в разі направлення їх через банки, в яких обслуговувалися стягувачі, багато банків не лише самі не виконували вимоги таких документів, але й не передавали їх на виконання установам Національного банку. З метою забезпечення інтересів клієнтів, а також зміцнення законності при проведенні розрахунків, вважаємо за необхідне запровадити порядок, згідно з яким документи на примусове стягнення коштів із комерційних банків мають направлятися безпосередньо до регіонального управління Національного банку, де знаходиться кореспондентський рахунок банку-боржника.

На підставі якого платіжного документа повинно проводитися стягнення?

Дискутується в даний час і питання про те, на підставі якого платіжного документа повинні стягуватися кошти. У п.54 Положення про безготівкові розрахунки в господарському обороті України передбачено, що це — платіжна вимога. Між іншим, податкова інспекція оформляє такі списання інкасовими дорученнями (розпорядженнями), посилаючись на законодавчі акти, зокрема Декрет Кабінету Міністрів України № 8-93 від 21.01.1993р., в якому сказано, що кошти стягуються на підставі розпорядження податкової інспекції. Не оспарюючи правильності цієї норми, вважаємо, що законодавець у даному випадку передбачав не форму документа, а те, що у разі виявлення податковою інспекцією порушень, повинен прийматися розпорядчий акт про застосування безспірного стягнення. На підставі такого акта має оформлятися платіжний документ, у якому робиться посилання на це розпорядження.

На нашу думку, недоцільно вводити для окремих категорій стягувачів різні види платіжних документів, тим більше, що їхні реквізи-

Відповідальність за обґрунтованість стягнення і достовірність даних платіжних документів повинен нести стягувач

ти ідентичні. Потрібен єдиний документ для всіх видів безспірного стягнення і безакцептного списання. Це може бути, наприклад, платіжна вимога, оскільки нині вона застосовується найчастіше.

Відповідальність за обґрунтованість стягнення і достовірність даних платіжних документів мусить нести стягувач. Банк повинен перевіряти відповідність чинному законодавству вказаних у платіжному документі підстав для безспірного стягнення і правильність оформлення реквізитів цих документів.

Відповідальність стягувача може бути у вигляді відшкодування збитків, заподіяних необґрунтованим стягненням коштів. Крім того, в договорах сторони можуть передбачати штрафну відповідальність за безпідставне стягнення коштів у безспірному порядку. Така практика, на наш погляд, цілком правомірна і доцільна.

Разом з тим, слід підкреслити, що бажано було б у законодавчому порядку встановити відповідальність (яка далеко не завжди передбачається в договорах, а в багатьох випадках договірних відносин між стягувачами і платниками її взагалі немає) за необґрунтоване безспірне стягнення коштів у вигляді штрафу на користь суб'єкта підприємницької діяльності, якому було завдано шкоди. На сьогодні чинним законодавством передбачено лише один випадок застосування штрафу за необґрунтоване безспірне стягнення. Відповідно до статті 8 Арбітражного процесуального кодексу України в цьому разі винна сторона сплачує другій стороні штраф у розмірі 10 відсотків від списаної суми. Законодавчо виправданним було б встановлення аналогічної відповідальності у всіх випадках, коли безспірне стягнення проводиться без належних підстав.

Сподіваємося, що запровадження викладених у статті пропозицій сприятиме більш чіткому і своєчасному виконанню вимог законодавства щодо безспірного стягнення коштів із комерційних банків та накладення на них арешту.

Консультації фахівців

Оподаткування банків: характерні особливості

Анатолій Григорович Купиченко

народився 2 червня 1943 року. В 1961 році закінчив Одеський фінансово-кредитний технікум, у 1972 — Київський інститут народного господарства. 34 роки працює в системі Мініфіну. Пройшов шлях від інспектора держдоходів до заступника начальника Київського облікового відділу. З часу створення податкової служби в 1990 році працює начальником Державної податкової інспекції по Київській області.

Одружений. Має сина і дочку.

Згідно із Законом України "Про систему оподаткування", затвердженою постановою Верховної Ради України 02.02.1994 року, банківські установи є платниками податків та інших обов'язкових платежів до бюджету. Насамперед, банки сплачують податок на прибуток. Відповідно до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28.12.1994 року встановлено базову ставку оподаткування прибутку в розмірі 30 відсотків. При обчисленні прибутку від банківської діяльності врахо-

При обчисленні прибутку від банківської діяльності враховуються різні особливості. Він зростає залежно від збільшення доходу банку і зменшується на суму різних витрат, які має сплачувати банк

ується ряд особливостей. Валовий дохід у банках формується за рахунок одержаних процентів за надані кредити, плати за розрахункове касове обслуговування клієнтів, доходів від факторингових і лізингових операцій, а також від операцій із цінними паперами. Для визначення оподаткованого прибутку валовий дохід зменшується на суму витрат, пов'язаних зі сплатою за залучені на міжбанківському кредитному ринку ресурси, виплатою процентів від пасивних операцій, включаючи проценти за ощадними та депозитними сертифікатами, та інших боргових зобов'язаннях банку, на суми витрат по сплаті внесків на обов'язкове страхування вкладів громадян, а також інших витрат, що входять до собівартості послуг банків. Перелік витрат, що відносяться на собівартість бан-

ківської діяльності, визначений статтею 9 вищезазначеного закону. Зокрема, до переліку цих витрат включаються нараховані проценти за розрахунковими, поточними рахунками підприємств, кореспондентськими рахунками кредитно-фінансових установ, закладами фізичних осіб, витрати щодо розрахунково-касового обслуговування клієнтів банків, а також сплачений банком комісійний збір за купівлю іноземної валюти та операції з нею.

Крім того, банківські установи є платниками податку на добавлену вартість. Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 року "Про податок на добавлену вартість" та Інструкції Головної державної податкової інспекції "Про порядок обчислення і сплати податку на добавлену вартість" від 10.02.1993 року оподатковується оборот із реалізації послуг банків, зокрема консультаційних, рекламних, інших комерційних послуг, а також оренда. Податок на добавлену вартість у даному випадку стягується в розмірі 20 відсотків. Операції, пов'язані з виготовленням і зберіганням грошей, банкнот, цінних паперів, конвертів, листівок, білетів, марок, знаків, також оподатковуються ПДВ на загальних підставах.

Декретом Кабінету Міністрів України "Про податок на добавлену вартість" (стаття 5, пункт "М") передбачено, що від податку на добавлену вартість звільняються операції, що стосуються обігу іноземної валюти,

Від податку на добавлену вартість звільняються операції, які стосуються обігу валюти, грошей і банкнот, що є законними засобами платежу

національних грошей і банкнот, які є законними засобами платежу (за винятком тих, що використовуються в нумізматичних цілях), а також цінних паперів (акцій, облігацій, сертифікатів, векселів), операцій, які здійснюються за грошовими вкладами, розрахунковими, поточними, іншими рахунками. Звільнено від оподаткування реалізацію поштових марок (крім колекційних), лотерейних білетів, марок державного мита та інших знаків, а також послуги інкасації, перевезення грошових знаків та цінностей.

Суми податку на добавлену вартість, які сплачуються за виконані роботи та надані перелічені послуги тим, хто постачає банкам матеріальні ресурси, відносяться на собівартість робіт або послуг. Податок, що сплачений за придбані основні виробничі фонди, покривається за рахунок відповідних джерел їх придбання.

Водночас, банки сплачують і інші обов'язкові платежі до бюджету, передбачені чинним законодавством. Зокрема, 12 відсотків внесків від фонду оплати праці надходять до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, 37 відсотків — до Фонду соціального страхування України. Внески до Фонду сприяння зайнятості населення становлять 2 відсотки від фонду спо-

живання, внески до Пенсійного фонду України — 1 відсоток від фонду оплати праці.

Комерційні банки та інші кредитні установи відраховують кошти на дорожні роботи. Їх розмір коливається від 0.4 до 1.2 процента суми валового доходу, одержаного від наданих послуг. Конкретний розмір відрахувань визначається обласною Радою народних депутатів. Крім того, банківські установи, починаючи з 01.09.1995 року, є платниками сум, які вносяться до бюджету в зв'язку з перевищенням фонду споживання. Розмір їх становить 30 відсотків від суми перевищення.

Банки сплачують податки та інші платежі не тільки до бюджету, але й до різних фондів

Земельний податок банки сплачують до бюджету в розмірах, затверджених обласною Радою народних депутатів, орієнтуючись на середню ставку податку, економічну оцінку території та місцезнаходження ділянок (Закон України "Про плату за землю" від 03.07.1992 року).

Податок із власників транспортних засобів сплачується банками згідно із Законом України "Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів" у розмірах, встановлених залежно від потужності машин та їх вантажопідйомності.

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України "Про місцеві податки і збори" від 20.05.1993 року банківські установи сплачують місцеві податки та збори в розмірах, встановлених органами місцевого самоврядування: комунальний податок, який не повинен перевищувати 10 процентів річного фонду оплати праці працівників, обчисленого виходячи з неоподаткованого мінімуму доходів працюючих; збір за право використання місцевої символіки. Тобто якщо банки в комерційних цілях використовують місцеву символіку, вони зобов'язані сплачувати збір, який не повинен перевищувати 0.1 відсотка

Різні доходи банків мають різну ставку оподаткування

вартості наданих послуг (за вирахуванням податку на добавлену вартість).

Відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" Національний банк України та його установи (за винятком госпрозрахункових) звільняються від сплати всіх видів податків (крім земельного), зборів і державного мита. Але Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств" передбачено, що Національний банк та його установи (за винятком госпрозрахункових) сплачують податок, якщо згідно з кошторисом витрат валовий дохід перевищує суму видатків.

Треба також пам'ятати, що Закон України "Про банки і банківську діяльність" забороняє комерційним банкам займатися будь-якою діяльністю, пов'язаною із матеріальним виробництвом, торгівлею і страхуванням. Комерційна діяльність банків (наприклад, видання газет, журналів, надання платних послуг) оподатковується на загальних підставах.

Банкам надано право виконувати такі операції, як випуск платіжних документів, інших цінних паперів, а також проводити їх купівлю-продаж та операції з ними. Громадяни можуть придбати акції у банку, а доходи, які вони отримують у вигляді дивідендів за акціями, оподатковуються за місцем виплати за ставкою 15 відсотків. Доходи, отримані від продажу акцій, оподатковуються за ставкою 20 відсотків із наступним перерахуванням згідно із сукупним доходом за рік.

Відповідно до Закону України "Про державну податкову службу" податкові інспекції здійснюють контроль за дотриманням банками законодавства про податки, інші платежі до бюджетів, внески до державних цільових фондів. Банківські установи несуть відповідальність за правильність і своєчасність сплати і обчислення податків, дотримання термінів подачі бухгалтерських звітів, балансів, декларацій, розрахунків у встановленому чинним законодавством порядку. Крім того, податкові інспекції контролюють виконання банками окремих указів і урядових постанов. Так, перевіряючи виконання Указу Президента України від 16.03.1995 року "Про заходи щодо нормалізації платіжної дисципліни в народному господарстві", обласна податкова інспекція виявила по комерційному банку споживчої кооперації "Київкоопбанк" порушення черговості перерахування платежів до бюджету в 1995 році. За це на банк накладено штрафні санкції в сумі 36,3 мільйона карбованців.

При перевірці регіонального управління Промінвестбанку виявлено

порушення статті 16 Закону України "Про державний бюджет України на 1994 рік". Так, за наявності коштів на рахунку Київського обласного ремонтно-будівельного управління автомобільного транспорту допущено 12 випадків затримування перерахування до бюджету податкових платежів, внаслідок чого банку нараховано пеню в сумі 83 мільйони карбованців.

Перевіркою Боярського відділення АКБ "Україна" встановлено, що з розрахункового рахунку заводу "Іскра" в п'яти випадках замість перерахування до бюджету першочергових платежів по прибутковому податку були виконані операції щодо позачергових

Перевірки виявляють порушення, за які податкова інспекція накладає штрафні санкції і нараховує пеню. А державний бюджет поповнюється десятками мільярдів карбованців

платежів, а саме — погашення відсотків за користування кредитом банку. За порушення законодавства банку нараховано 1 мільярд карбованців пені. Банки повинні також сплачувати пеню за несвоєчасне виконання розпоряджень державних податкових інспекцій про безспірне стягнення податків, інших платежів і внесків.

Питання надійного державного контролю за роботою банків постійно у полі зору народних депутатів України. Ось і нещодавно Верховна Рада внесла деякі зміни і доповнення до Закону "Про банки і банківську діяльність", якими зобов'язано комерційні банки збільшити свій статутний фонд. Нині Національний банк України розробляє новий механізм ліцензування банківських операцій, переглядаються розміри плати за ліцензування. Усе це, безумовно, сприятиме як фінансовому оздоровленню банківської системи, так і збільшенню платежів до бюджету, а в підсумку — поліпшенню економічного стану країни.

Коли верстався номер, постановою Кабінету Міністрів України А. Г. Купиченко було призначено першим заступником начальника Головного управління Державного казначейства України. Щиро вітаємо Анатолія Григоровича!

ТРАНСАЕРО-ПРИВІЛЕЙ

— нагорода за постійність

Авіакомпанія "ТРАНСАЕРО" пропонує Вам стати учасником першої в СНД програми нагород для пасажирів, які часто користуються послугами авіаційного транспорту. Суть цієї програми проста: кожному учаснику програми за польоти на регулярних рейсах авіакомпанії нараховуються очки залежно від дальності польоту і класу обслуговування. Набравши певну кількість очок, Ви одержите право на безоплатний політ на обраному Вами рейсі (рейсах) авіакомпанії. Сподіваємося, це буде доброю нагородою за постійність!

ЯК СТАТИ УЧАСНИКОМ ПРОГРАМИ

Учасником програми може стати кожен пасажир, який досягнув 18-літнього віку. Кожен пасажир повинен брати участь у програмі індивідуально. Датою початку участі в програмі вважається дата заповнення заяви.

Якщо Ви вирішили приєднатися до програми, потрібно уважно ознайомитися із загальними правилами, викладеними в "ТРАНСАЕРО-ПРИВІЛЕЙ", заповнити заяву, підписати її, залишивши собі тимчасову карту учасника програми.

УЧАСТЬ У ПРОГРАМІ

Повідомляйте номер Вашої карти під час бронювання через офіси "ТРАНСАЕРО", пред'являйте карту під час придбання квитка в офісах "ТРАНСАЕРО" та обов'язково — разом із квитком під час реєстрації в аеропорту. Коли на рахунок буде зараховано 1 000 очок за період не більш як 12 місяців із моменту початку участі в програмі, тимчасова карта обмінюється на постійну пластикову карту. Одночасно Ви одержите детальну інформацію про правила та умови одержання сертифіката, який підтверджує право на безоплатний політ, а також про те, де і як Ви можете одержати квиток.

ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЯ

Про те, скільки очок на Вашому рахунку в програмі, Ви можете дізнатися за таким телефоном: (095) 241-55-05. У випадку, якщо Ви виявили, що якісь дані не враховано, повідомте маршрут польоту і приблизну дату. Після перевірки і підтвердження дані буде включено до рахунку. Ми просимо Вас по можливості зберігати всі пасажирські купони Ваших квитків (або їхні копії).

Очки зараховуються за польоти за тарифами, встановленими правилами програми. Лише в офісах "ТРАНСАЕРО" є повна і достовірна інформація про те, чи включено до програми тариф, за яким Ви збираєтеся придбати квитки в наших офісах. Утім, у будь-якому випадку очки зараховуються за всіма тарифами бізнес-класу.

Ви можете почати використовувати Вашу тимчасову карту негайно. Якщо Ви лише збираєтеся придбати квиток в офісі "ТРАНСАЕРО", пред'явіть карту під час оформлення квитка. Якщо Ви уже купили квиток — пред'явіть

ПОЧИНАЙТЕ НАБИРАТИ ОЧКИ ВІДРАЗУ

карту разом із квитком під час реєстрації на рейс. Якщо Ви заповните заяву в польоті, вклавши разом із ним до конверта копію пасажирського купона і надішлете за адресою: 121099, Москва, а/я 347 "ТРАНСАЕРО-ПРИВІЛЕГІЯ".

Телефони для одержання інформації та бронювання квитків у Києві: бульвар Шевченка, 10, тел.: (044) 225-06-40; факс: (044) 229-71-16; Аеропорт „Бориспіль“, тел.: (044) 296-78-70.

ЩО НЕОБХІДНО ДЛЯ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ?

Високоякісна, високопродуктивна та абсолютно надійна техніка, інтеграція на основі сучасних технологій та рішень.

ВСЕ З ОДИНХ РУК! ВАШ ПАРТНЕР - "ЧЕРНОМОРСОФТ"

- дистриб'ютор, системний інтегратор та провайдер найсучасніших передових рішень. Сервери і робочі станції "ACER" і "HEWLETT-PACKARD". Інтеграція на базі обладнання для комп'ютерних мереж фірм "HEWLETT-PACKARD" і "CISCO". Система безготівкових розрахунків на основі пластикових карток. Повний спектр обладнання від адаптерів для комп'ютерних мереж до магістральних систем. Апробація рішень в нашій лабораторії комп'ютерних мереж.

Тел.: (044) 244 6335, 244 7042, 219 2669, 219 2554. Факс: (044) 216 9777, 219 1926

ОСТРА Акціонерна страхова компанія
Україна, 252011, м. Київ, вул. Кутузова 4а
Тел./факс: (044) 290-9057, 290-9092, 290-9065

МИ ЗАХИСТИМО ВАШІ ІНТЕРЕСИ

"ОСТРА" здійснює такі види страхування, перестрахування:

- страхування вантажів;
- страхування майна, застави;
- страхування будівельно-монтажних ризиків;
- страхування транспортних засобів;
- страхування цивільної відповідальності юридичних і фізичних осіб;
- медичне страхування;
- страхування туристичних груп від нещасних випадків.

Серед наших засновників - акціонерне товариство "Українська фінансова група", Асоціація міжнародних автоперевізників України, АКБ "Промінвестбанк", АКБ "Трансбанк". "ОСТРА" підтримує ділові відносини зі страховими і перестраховальними компаніями України, Росії, Європи, США, виступає як генеральний представник САТ "ИНГОССТРАХ" в Україні, є субагентом корпорації LLOYD's на Чорному та Азовському морях, кореспондентом UK P&I клубу.

На сьогодні "ОСТРА" має широкую мережу своїх представництв і філій в усіх найбільших містах та портах України - Бердянську, Донецьку, Дніпропетровську, Запоріжжі, Ізмаїлі, Іллічівську, Керчі, Маріуполі, Рені, Сумах, Ужгороді, Харкові, Полтаві.

Голландські меблі

безпосередньо з фабрики вже у Києві.

Ідеальне співвідношення ціни і якості. Накопичувальна система знижок до 25%.

252022, Київ, пр. Кутузова, наблизько 0920, тел./факс: (044) 2617372, моб. 2617316.

**Віктор Григорович
Гаж**

народився 1946 року в місті Шверин (Німеччина). Закінчив Харківський держуніверситет (факультет "фінанси та кредит", спеціальність — "грошовий обіг"). Працював президентом інвестиційної фінансової компанії "TRIBE" по операціях із цінними паперами (Харків), був директором Харківського філіалу банку "Відродження", Головою Правління ВА банку.

Автор монографії з питань стану і перспектив розвитку фондового ринку України, друкованих праць на теми інвестиційного бізнесу та обігу цінних паперів на фондовому ринку.

Фондовий ринок України перебуває у стадії формування. Це дуже рухливий інститут, який чутливо реагує на регулюючі заходи з боку держави, на бурхливий розвиток ринкових відносин у країні. Банки відіграють важливу роль на фондовому ринку, і хоча цей феномен ще остаточно не сформувався, вже нині можна визначити характерні риси діяльності банків у цьому перспективному просторі.

Передусім треба зазначити, що однією з найважливіших особливостей формування банківської системи України є універсальний характер комерційних банків. Система універсальних банків, на відміну від системи спеціалізованих кредитних установ, несе в собі потенційно більші вигоди для економіки в цілому. Це природно впливає зі спектра тих функцій, які виконують універсальні банки. Скажімо, ВАбанк на сьогодні — це приклад універсальності інтересів. Серед стратегічних напрямів його діяльності —

Універсальні банки і спеціалізовані кредитні установи — що сьогодні вигідніше?

Компетентна думка

Місце і роль комерційних банків у формуванні сучасного фондового ринку України

банківські послуги для юридичних і фізичних осіб. Окреме місце посідає діяльність на ринку цінних паперів.

Широке коло виконуваних операцій дозволяє універсальному банку зберегти високу стабільність при кон'юктурних коливаннях, високу життєздатність відносно загальноекономічних функцій. Водночас, зважаючи на принцип симетричності ризику, універсальний характер банків диктує і більшу небезпеку, адже в цих банках сконцентровано владу. Звідси — жорсткі обмежуючі заходи з боку центрального банку та уряду, які не завжди відповідають інтересам економічного розвитку країни. Відповідна закономірність простежується і у функціонуванні фондового ринку України, що підтверджує аналіз його сучасного стану.

Потенціал фондового ринку України, тобто спектр і обсяг послуг, які можуть бути реалізовані тут, уже тепер досить великий. В операціях, які виконуються банками для задоволення потреб суб'єктів фондового ринку, представлені всі стадії обігу цінного папера — від його випуску і обслуговування до погашення. Розвиток ринку диктує свої правила: збільшується кількість його учасників, визначаються і коригуються їхні функції, відпрацьовуються принципи ефективної взаємодії. З іншого боку, відбувається насичення ринку цінними паперами різних видів.

Один із головних об'єктів сучасного українського фондового ринку — акції вітчизняних корпорацій. Відносно ринку акцій банки відіграють подвійну роль: як емітенти і як інвестори. На кінець 1995 року загальна річна емісія банківських акцій сягнула 4 197.7 мільярда карбованців, що становить 27.7 відсотка всього обсягу емісії за відповідний період. Шоправда, цей показник знизився порівняно з попередніми роками. Так, на 01.01.1994 року ця цифра становила 88 відсотків, а на 01.01.1995 року — 74 відсотки. Зниження відбувається із двох причин. Перша. Банки сформували свій статутний фонд в основному до 1994 року, емісії останніх трьох років були емісіями другого і вище

Від насичення фондового ринку акціями емітентів залежить, яким буде банківський фондовий портфель

порядків. Друга. У зв'язку з розвитком процесу приватизації підвищилася частка приватизованих підприємств у загальному обсязі емісії. Крім емісійної діяльності на ринку корпоративних цінних паперів, банки здійснюють спекулятивні операції від свого імені і від імені клієнтів. Насичення фондового ринку акціями емітентів, які розрізняються за сферами діяльності (фінансові установи, промислові корпорації, сільськогосподарські виробники, торговельні підприємства і підприємства сфери побуту та інші), дає реальну можливість створити наблизений до ефективного банківський фондовий портфель. Але те, що участь банків у статутному фонді інших підприємств обмежується (не більше 10 відсотків від свого статутного фонду), значно звужує їхні можливості при формуванні власного портфеля акцій. Ця законодавча норма не може бути виправдана інтересами вкладників банків, оскільки вони досить захищені системами резервування і страхування вкладів. Єдине, чому заважає таке обмеження, — це розвиткові виробничої сфери та інфраструктури України.

Крім операцій щодо формування портфеля акцій, банк працює над впровадженням комплексних послуг із обслуговування фондового ринку. Насамперед, це розміщення емісії, яке супроводжується депозитним обслуговуванням емітентів. Банк може взяти на себе розробку на замовлення клієнта емісійного проекту, моделі фінансування його діяльності за допомогою використання різноманітних фінансових інструментів. Такі консультаційні послуги нині не користуються великим попитом, це, швидше, послуга "на замовлення". Але саме за таким комплексним обслуговуванням — майбутнє.

Робота банку на фондовому ринку як посередника набуває особливого значення у ході процесу приватизації майна державних підприємств. ВАбанк одержав ліцензію на роботу із приватизаційними майновими сертифікатами громадян. Ми впевнені, що напрацьовані банком схеми роботи дадуть змогу, на відміну від горезвісних трастів, максимально дотримуватися інтересів власників цінних паперів.

Велика частка сучасного українського фондового ринку припадає на облігації різних емітентів, серед яких особливе місце посідають державні зобов'язання. Останнім часом їхній обсяг значно збільшився за рахунок випуску облігацій внутрішніх державних і місцевих позик. Цей вид цінних паперів через їхню ви-

Державні облігації мають високу ліквідність, адже в них вдало поєдналися інтереси емітента і покупця. Через них держава отримує дешеві кредити, а покупці і тримачі облігацій — гарантований дохід

соку ліквідність викликає великий інтерес тримачів і біржових спекулянтів. Це, фактично, єдиний вид цінних паперів, за яким банк уже нині має реальну можливість проводити ділінгові операції. Державні облігації є дуже вдалим прикладом поєднання інтересів емітента і покупця цінних паперів: держава одержала джерело досить дешевого кредитування, а покупці і тримачі — можливість одержання гарантованого прибутку. На жаль, із скасуванням резервування банківських коштів шляхом придбання державних зобов'язань дещо знизився інтерес банків до цього сегмента фондового ринку, оскільки знизилася прибутковість таких операцій.

Різно підвищилася останнім часом емісія банками у різних варіантах ощадних сертифікатів, у тому числі і з валютним номіналом. Таким чином, фактично ігнорується заперечення щодо номінування цінних паперів у іноземній валюті. Порушення цієї законодавчої норми є наслідком конфлікту між вимогами держави до банківської діяльності і вимогами потенційних споживачів до банківських цінних паперів. Отже, реально назріла потреба скасування цього обмеження. ВАбанк у числі перших в Україні запропонував до продажу депозитні валютні сертифікати. До речі, наш банк завжди дбає про інтереси клієнтів і приділяє велику увагу тому, щоб обіг емітованих цінних паперів був максимально зручним і вигідним для споживачів.

Зросла за минулий рік і емісія векселів. На перше півріччя 1995 року вона

сягнула 3 596.7 мільярда карбованців. Це стало результатом проведення заліку взаємної заборгованості векселями. Векселесдавцями, тобто емітентами цінних паперів, виступали підприємства. Обов'язковий характер цієї емісії і низька платоспроможність платників за векселями обумовили їхню недостатню ліквідність. Отже, фондовий ринок фактично проігнорував цей вид цінних паперів. Операції банків із векселями звелися до їхнього інкасування. Це зовсім не означає, що вексель не становить інтересу для фондової діяльності. Навпаки, вексель несе в собі великі потенційні можливості.

Цікавим є використання фінансового (банківського) векселя, поширеного в Росії. Завдяки своїй високій ліквідності, яка випливає із фінансової міцності векселесдавця і простоти обігу, банківський вексель може зарадити вирішенню проблеми заборгованості і несплатежів шляхом його використання як платіжного засобу. Банківський вексель може виконувати роль ощадного цінного папера, хоча таке використання найменше пасує цьому виду фінансового актива. Фінансовий вексель потенційно є повноцінним фондовим товаром. Його запровадженню заважає лише недостатність інформації і відсутність пільгових умов (хоча б на першому етапі). Незважаючи на складність цього напрямку діяльності, ВАбанк уже відпрацьовує схему роботи із банківським векселем.

Фінансовий вексель — повноцінний фондовий товар. Чому ж так неспішно він завоював авторитет?

Друга важлива характерна риса фондового ринку — його місткість. Про великий потенціал українського фондового ринку свідчить те, що саме тут користуються попитом понад 90 відсотків обсягу всіх видів цінних паперів. Як бачимо, процес насичення ринку ще далеко не завершений, що створює ідеальні умови для будь-яких експериментів і новачків. Незаперечною є активна роль банків у формуванні сучасного фондового ринку. А це дає право стверджувати, що вони посідають гідне місце і на вторинному ринку цінних паперів. Уже робляться перші кроки щодо запровадження таких фінансових інструментів, як ф'ючерси, варанти, опціони. Вартість повторно проданих паперів на порядок відрізняється від сум емісії та обігу. Але жити лише сьогоднішнім днем, якщо ми збираємося працювати на ринку довго, недалекоглядно. Тому ВАбанк уже нині дбає про перспективу: у структурі банку створене управління цінних паперів та інвестицій, де працюють справжні фахівці.

Як держава може допомогти становленню фондового ринку України? Передусім, встановивши пільговий режим оподаткування доходів від операцій із цінними паперами. Крім того, варто було б зняти обмеження щодо джерел коштів, які можна використовувати для придбання акцій, облігацій та ощадних сертифікатів

Отже, фондовий ринок України нині — в процесі становлення. Справа держави — підтримати його у цьому. Найбільш ефективною формою допомоги могло б бути встановлення пільгового режиму оподаткування доходів від операцій із цінними паперами на етапі формування фондового ринку. Такий спосіб використовувався в багатьох країнах світу. Зокрема, режим пільгового оподаткування операцій із окремими видами цінних паперів уже довів свою доцільність у Росії.

Значно поживався б розвиток ринку цінних паперів, якби було знято існуючі обмеження відносно джерел коштів, які можна використовувати для придбання акцій, облігацій, ощадних сертифікатів, визначених Законом України "Про цінні папери і фондову біржу". Як компромісний варіант можна було б передбачити, що не менше 50 відсотків загальної вартості цінних паперів повинні викуповуватися за власні кошти. Скасування обмежень на випуск цінних паперів, номінал яких зазначено в іноземній валюті, дало б змогу легально підвищити їхню ліквідність та активізувати обіг. Зняття існуючих обмежень стосовно граничного розміру внеску комерційних банків до статутних фондів інших підприємств частково зніме проблеми щодо фінансування розвитку і реконструкції промисловості, допоможе подолати економічну кризу. Значно вивільнить кошти банків також відновлення порядку коригування норм обов'язкового резервування для комерційних банків на суми коштів, вкладених у державні цінні папери.

Держава не повинна забувати про те, що банки залишаються однією із найприближчих сфер для іноземних інвесторів. Чи варто чинити їм перешкоди? А саме такою перешкодою є складна процедура створення комерційних банків за участю іноземних юридичних та фізичних осіб. Нині очевидно, що банки займуть гідне місце на фондовому ринку України. Але допомога держави дала б змогу створити ринок цінних паперів швидко і безболісно.

Людмила Патрица,
"Вісник НБУ"

Весна завжди пора надій

Штрихи до портрета
Вадима Гетьмана —
політика, банкіра, людини

Була ніч. Зима. Засніжений шлях. Молодий спеціаліст Вадим Гетьман з дипломом Київського фінансово-економічного інституту їхав у своє перше відрядження — у Василівський район Запорізької області.

Як тепер пам'ятає: сани летіли зі швидкістю звуку, вітер свистів, наче шалений, холодно, страшно, по дорозі — жодного ліхтаря. А приїхали — хоч плач! — готелю немає, собаки валують і ніде — ні душі. От якби не зрадив своїй дитячій мрії стати мандрівником і залишився на географічному факультеті в університеті, зараз міг би опинитися, скажімо, в екзотичній Африці, — подумки познушався з себе. Але уявляти картини фантастичних мандрів або західного комфорту хлопцеві було ніколи. Треба було негайно включитися в роботу. "Подумаєш, звикну!" — сказав собі сам. Хоча до труднощів Вадимові звикати не треба було. Голодне дитинство, потім війна. Коли пішов до школи, Червона Армія звільнила Лівобережжя України. Вдосталь не мав нічого. Навіть хліба, якого видавали тоді по 50 грамів на кожного. А скарги, пхінкати Вадим не мав права. Гетьманам це не личило. Батько був директором школи, дуже освіченою людиною, літератором, мати викладала німецьку. І поведінка сина вчителів повинна була відповідати особливим стандартам.

Отже, й тепер, уже в ролі дипломованого банківського службовця (закінчив банківський факультет за спеціальністю фінансування та кредитування довгострокових вкладень), мав підтримувати імідж сім'ї Гетьманів. Хоча сила волі, роботящість, уміння протистояти трудношам, не розгублювати себе на роздоріжжях пристосованства вже окреслилися в ньому як риси характеру.

Тож і оте "Подумаєш, звикну!" було наче заклик закотити рукави і працювати, працювати, працювати. Звикання, зрештою, тимчасовий період. І взимку, певно, цей процес проходить важче. Та попереду — весна, вона й уладнає все...

Запорізька область на той час була спе-

цифічною. Переселенням із західних областей надавалися чималі кредити під забудову, на придбання великої рогатої худоби. А по війні практично ніяких майнових зобов'язань не було. Нерідко траплялося, що позичальник, продавши корову або хату, зникав у невідомому напрямку. Для банків це була катастрофа. Видані кошти, оформлені під позичальників, залишалися на балансах банків і ставали боргом держави. Йі аби уникнути таких боргів, мали турбуватися звичайні собі, такі, як юний Гетьман, кредитні інспектори. Доводилося "мотати" кілометри, недосипати, займатися пошуками, притаманними хіба що детективам. Але й це не охолоджувало Гетьмана. Труднощі змінювали його впевненість у правильності вибору. Навіть нині, повертаючись подумки на сорок років назад, він погоджується сам із собою.

Іноки згадує той щастливий час. Ненормований робочий день, раптові відрядження, втома до нестями. І Валентина... Вона була тоді уповноваженою банку в Приморському районі, теж "ганяла" за позичальниками — і пішки, і велосипедом, і на кобилі. За те, що була такою затятою в роботі, їй, одній із чотирьох в області, видали мотоцикл. Пишночубий, кучерявий, стрункий і розумний кредитний інспектор уперше і побачив тоді прекрасну й гарячу, мов вогонь, 19-річну Валентину. Побачив — і закохався з першого погляду. Йі аж донині (1 березня виповнилося вже 39 років) вони — разом...

Такий він в усьому. Цілісний, непідкупний, вірний виборів, непримиренний до легкомудрого саморозтрачування на дрібниці.

У п'ятдесяті банківську систему теж реорганізовували. Операції, якими займався, зокрема, і Гетьман, були передані системі Держбанку. Та недовго працював він у відділі кредитування колгоспів Запорізького обласного управління Держбанку. Молодого перспективного спеціаліста помітили і запросили на роботу до обласного відділу — одразу на посаду начальни-

ка відділу фінансування народного господарства. Тоді почалася для Гетьмана школа Минфіну, яка подарувала унікальну можливість пізнати не лише фінансове господарство підприємств, колгоспів, радгоспів, але й навчила його через знання балансів втручатися у кредитні механізми. Робота захоплювала. Він жив із повною віддачею — знань, енергії, творчого потенціалу.

Згодом почали створюватися органи народного контролю. Досвідчених фінансистів у той час, як і нині, не вистачало. А Вадим Гетьман у цих колах уже тоді був помітною фігурою. І ось він знову на новій посаді, і знову вчиться, пізнає народне господарство уже з позицій контрольних функцій. А доля готує нове випробування, і Гетьмана призначають завідувачим новоствореного відділу цін Запорізького обласного банку. Тепер йому доводиться вникати ще й у питання структури собівартості продукції.

Наступна сторінка біографії — робота на посаді голови обласної планової комісії Запорізького обласного банку. Цей період, по суті, і завершував формування Гетьмана як людини, котра пройшла всі кола банківської, фінансової, цінової, господарської, контрольної і планової роботи у низовій ланці... Вадим Петрович віднині почував себе господарем становища. Він уже не просто затверджував ціни або приймав рішення про надання кредитів, а й виявляв свій хист і фахові здібності крізь призму конкретних справ. Він активно працював і бачив результати своїх зусиль. Тоді ж Гетьмана обрали депутатом облради. І до виборів він поспішав із радістю. На його виборчий дільницю, яка була районом новобудов, зводилися школи, дитсадки, магазини, багатодітні сім'ї одержували житло...

Усорок років В.П.Гетьмана призначили першим заступником голови Держкомітету по цінах. Важко навіть уявити той обсяг роботи, який "відвантажувалася" на цю структуру. На рік затверджувалося до ста тисяч цін! Вадима Петровича, який

не звик задовольнятися набутиим, не влаштувався на працюваний учора стиль. І він ринувся у пошук нових методів управління системою ціноутворення. Згадував часто повторюване батьком прислів'я: під лежачий камінь і вода не тече. Радився із спеціалістами, перегорнув гори книжок, виходив у високі кабінети, пізнавши весь негативізм непростого механізму бюрократії верхнього ешелону влади... Але результат був приголомшувачий: в Україні вперше серед республік колишнього Союзу з'явився обчислювальний електронний центр ЕС-1020, завдяки якому нарешті вдалося автоматизувати складну систему ціноутворення! Відзнака на ВДНГ у Москві, вітання, гості з інших республік... А Гетьмана призначають генеральним конструктором системи управління цін!

У той час політика стабільності цін була пріоритетною. Пригадайте, якою популярністю у сімдесяті роки користувався торт "Київський". Кожен, хто приїжджав до столиці, хотів придбати його. Торт і справді був дешевий, але собівартість цього кондитерського виробу, пригадує Вадим Петрович, була на 20 копійок вищою, ніж ціна. Кілька записок подавали в ЦК з проханням дозволити збільшити ціну. Але шоразу отримували відмову. Мовляв, — як народ зреагує на підвищення цін? Нині ми безнадійно далекі від тих елементарних принципів. І хоча деякою мірою це пояснюється ринковими відносинами, але... Вадим Петрович журиться: по-перше, ставлення до політики цін — суто любительське, зруйнована головна її складова частина — загальні вимоги до правил побудови структури собівартості. А по-друге, ми загубили важелі управління ціноутворенням, коли втратили контроль над такою похідною, як ціни на енергоносії. Отже, процес став некерованим. А хто винен у цьому?

Вадим Петрович переконаний: ціни залежать від загальної політики Національного банку. У статуті центрального банку Франції, наприклад, так і записано, що одне з головних його завдань — "визначення грошово-кредитної політики з метою забезпечення стабільності цін". Отже, виходить, ціни — це зворотний бік політики грошової. Якщо ці два фактори розірвані, то споживчий ринок виявиться спустошеним абсолютно безконтрольними цінами, а грошово-кредитний існуватиме за рахунок емісій. Так міркує Гетьман, вболівачи за справу, прагнучи розв'язати ці проблеми.

"...Колись казали мудреці старі — перепочинь, втомившись, на горі. І озирнися аж на перевалі, а далі йдуть вже тільки витривалі". Ці поетичні рядки Ліни Костенко ніби уособлюють силу духу і шлеспрямованість натури Гетьмана. Ніколи не скаржитися на долю, не шкодувати про зроблене, дивитися вперед — ось такі постулати супроводжують цю

людину по життю. Його біографія, можна сказати, зафіксувала окремі, державної ваги, віхи різних перетворень. Та шоразу, на перехрестях долі, яка кидала Гетьмана саме туди, де важче, він згадував професора Зуласса, котрий повернувся з війни покалічений, без руки. Саме він прищепив молодому Гетьману любов до банківської справи. Торкаючись ніжних струн тієї любові, Вадим Петрович інколи впадав у меланхолію. Боже праведний, коли ж це було і чи змілюється над ним колись іще доля! Гетьман завжди любив цей надто складний і цікавий інститут — банк.

І ось кінець вісімдесятих. Ліквідується система централізованого банку, приймається рішення про створення спеціалізованих банків, зокрема і Агпропромбанку. Вадим Петрович стає першим його головою.

Саме відтоді, з 1987 року, і почав створюватися той колектив, з якого нині сформувалася вся фінансова еліта України. Вадим Петрович відкрив талант юного Віктора Юшенка, який тоді працював у конторі Держбанку, помітив Ігоря Мітюкова, Олександра Киреева, Анатолія Степаненка, Олега Андронова, Юрія Ляха, Ігоря Франкевича. І з цими людьми Гетьман створював систему Агпропромбанку "Україна" ще у складі Агпропромбанку СРСР. "Ми не можемо збитися на розпорошення коштів, не маємо права проводити недолугу фінансову політику. Потрібно втілювати в життя конкретні плани фінансового оздоровлення економіки кожного господарства," — проголошував у своїй передвиборчій програмі кандидат у депутати по Уманському виборчому округу Вадим Гетьман. І люди повірили йому — обрали.

Банкір у парламенті? Що за новина? В парламенті повинні бути лише політики та юристи. Такого не знала жодна з країн колишнього Союзу. Тепер Вадим Петрович повинен був не лише знайти себе ще в одній ролі, але й підняти імідж банку "Україна". Тому коли ми прийняли Декларацію про державний суверенітет України, він перший запропонував вихід із союзної структури і створення на її терені акціонерно-комерційного, повністю незалежного від центру банку "Україна". Це був надзвичайно рішучий крок не тільки з боку Гетьмана. Вадим Петрович — людина справедлива. Багато допоміг у цьому колишній Прем'єр Віталій Масол, якому вдалося подолати протидію союзних органів, передусім Минфіну, переконати Прем'єра Павлова, голову Агпропромбанку СРСР Обозинцева в тому, що "шлюбозрозлучний" процес неминучий. Це дало можливість розділити баланс, викупити майно, яке коштувало тоді величезні гроші — 100 мільйонів рублів. Гетьману разом із сильною командою професіоналів вдалося побудувати структуру, аналогічній якій в Україні ще не було. Але головне навіть не це — головне, що за принципом, який уперше розробив банк, очолюваний

Гетьманом, акціонувалися і Укрсоцбанк, і Промбудбанк, і інші...

Тепер перед Гетьманом стояло нове соціальне завдання: сприяти створенню ряду економічних законів. Ось де особливо знадобилися його практичний досвід і теоретичні знання, ось коли відкрився ще один талант — хист політика. В той час парламентом продукувалося багато законів. Один із перших, який прийняла Верховна Рада України, був Закон "Про ціни і ціноутворення". Звичайно, головний автор і доповідач — Вадим Петрович Гетьман. Другий важливий документ, який він готував разом із депутатами Михайлом Байраком і Олександром Білоусенком (останні з легкої руки Вадима Петровича стали банкірами, перший донедавна працював заступником Голови Правління АКБ "Україна", другий очолює Запорізьке обласне управління банку "Україна"), — законопроект "Про економічну незалежність України". Третій — проект Закону "Про банки і банківську діяльність". І знову Гетьман — один з головних його авторів, доповідач. Експерти Міжнародного валютного фонду дали цьому правовому актові найвищу оцінку, назвавши його кращим серед аналогічних законів країн СНД, навіть одним із кращих на Заході.

Йшов 1992 рік. Політичних поступок від нашої держави сподівалися добитися з допомогою друкарського верстата. Користуючись тим, що грошові знаки друкувалися в Росії, Москва штучно обмежувала Києву їх відпуск. Україна гостро відчувала нестачу готівки. Ось тоді й прийняли рішення про введення купона — як засобу для порятунку фінансової системи держави. Очоловав тоді Національний банк Володимир Павлович Матвієнко. Він же і завіз в Україну купони. Звичайно ж, Росія однозначно відреагувала на "купонізацію". Нам у різкій формі було заявлено, що єдиний орган, який має право на емісію, — центральний банк СРСР, а наші дії класифікуються не інакше як грубе порушення Союзного договору. Однак в Україні вже "ходив" купон.

А в парламенті тривали дискусії. І відносно купона, і відносно взаємовідносин з Росією, і відносно того, якою має бути наша незалежність. Депутати вимагали негайного звіту першого Голови Правління Національного банку України В.П.Матвієнка, який пробув на цій посаді лише кілька місяців. Володимир Павлович зробив дуже, дуже багато. Але час був надзвичайно складний, ми тільки починали складати підвалини своєї незалежності. І парламентарії не розуміли, що центральні банки створюються сотнями років. Ось недавно відзначалося 300-річчя Королівського банку Англії. А Банк Швеції старший від нього на чотири роки. Банк Франції створений ще Наполеоном Бонапартом. До того ж у більшості центральних банків світу голови призначаються на

певний період. Наприклад, у Голландії за 28 років змінилося лише три голови центрального банку. А останній з них, із яким, до речі, Вадим Петрович знайомий особисто і який обіймає цю посаду вже понад 14 років, двічі підлягав визначенню кращим керівником банку в Європі.

Наші ж депутати вимагали, щоб уже через кілька місяців контора Держбанку (саме контора!) стала центральним банком держави. Хто розумів, що не було ще методології, монетарної функції були розпорошені, а про відслідковування платіжного балансу ще й гадки не мали? На закритому засіданні Верховної Ради проголосували за звільнення Матвієнка. Ніякого обговорення не було. Просто рішення, прийняте "нагорі", перенесли в зал і поставили на голосування. Гетьман був збентежений, він голосував проти звільнення. Але ось слово бере І.С.Плющ і робить заяву: у зв'язку із тим, що Матвієнка звільнено з посади Голови Правління Національного банку, прошу всіх зібратися в комісіях і завтра вранці внести пропозиції щодо кандидатури нового Голови... Тут встає відомий своєю неординарною поведінкою Іван Макар, депутат від Львівщини, підходить до мікрофона та й каже: "Іване Степановичу! Ви що, пропонуєте Національний банк України на ніч без керівництва залишити? Ви що собі думаєте?" "А у тебе хіба пропозиція є?" — запитує Іван Степанович. "Є, — каже Макар. — Пропоную негайно призначити на цю посаду..." І зал почав скандувати: "Гетьмана! Гетьмана!"

...Вадим Петрович знітився. Що відбувається? Адже він ніколи не був людиною, яка б усіх влаштувала, не був пристосованим і догоджальником. За натурою він колючий і принциповий. Та зал проголосовував майже одностайно.

Із засідання Верховної Ради Вадим Петрович повертався разом із Володимиром Павловичем. Банк "Україна" тоді розміщувався на четвертому поверсі будинку на Інститутській, а НБУ — на третьому. Гетьман широким співчував своєму колезі. Прекрасно розумів, що той ні в чому не винен, що на його місці міг опинитися будь-хто, і він також. Матвієнко не міг приховати своєї розгубленості: "Лихо його бери, піду на викладацьку роботу!" І раптом вони удвох зупинилися — вражені. Біля центрального входу в НБУ стоїть машина Веселовського, який після призначення Матвієнка Головою Правління Національного банку очолив Промінвестбанк. Веселовський іде назустріч Володимирі Павловичу і каже: "Мені все відомо. Ви — Голова Правління Промінвестбанку. Сьогодні я зібрав Правління і сказав про це. Ось Ваша машина, йдіть приймайте банк." Матвієнко геть розчулюється. А Гетьман стоїть у край збентежений. Він і тепер, згадуючи той епізод, хвилюється. Вчинок Олександра Опанасовича Веселовського — справжній урок для тих, хто нерідко по-

тай намагається на кон'юктурних засадах використати чийсь невдачі. Але ж усі ми ходимо під Богом, і життя, як мовиться, часом з квасом, а порою і з водою...

На ранок Гетьману на знак протесту поклали на стіл тридцять заяв про звільнення. Вадим Петрович запросив цих людей до себе і коротко сказав: "Я вас не відпущу". У нього і тепер тепліші стосунки з Лідією Василівною Вороною, Наталією Іванівною Гребенюк, Анатолієм Стефановичем Савченком, яких привів із собою Матвієнко. "Це великі "специ", — говорить Вадим Петрович. — На них тримається центральний банк".

...Потім почалася активна робота. Коли Гетьман очолив НБУ, центральний банк держави мав усього три комп'ютери. Далі так працювати було неможливо. І тому перше, що зробив Гетьман, — добився великого кредиту. В Канаді закупили велику партію комп'ютерів. При Гетьмані започаткували також електронну платіжну систему, створили методологію електронних розрахунків, почав працювати абсолютно новий підрозділ — управління платіжного балансу. Значні зміни відбулися і в напрямі реформування апарату відповідно до вимог, які стояли перед центральним банком держави. Історія пам'ятатиме цю особистість ще й тому, що на перших тривіях незалежної України стоятиме підпис Гетьмана. Як це все нелегко діставалося, одному Богові, як кажуть, відомо. Начальник управління банківської безпеки Ігор Петрович Чернік якось у розмові зі мною, згадуючи події чотирнадцятирічної давності, обмовився, що тільки одне транспортування гривні з Канади, як зізнався Вадим Петрович, забрало в нього десять років життя. До речі, в цей же короткий період головування Гетьмана запрацювала державна скарбниця, було створено надійне сховище для грошей, завершено формування статутного фонду Національного банку, започатковано стабілізаційний фонд української національної валюти, розпочато утворення офіційного валютного резерву НБУ. З ім'ям Гетьмана в центральному банку нашої держави пов'язано створення єдиного розрахунково-касового центру НБУ, вступ України до МВФ та Європейського банку реконструкції та розвитку, початок торгів на валютній біржі Нацбанку.

Але тут почалися політичні демарші. Та складність ситуації полягала не лише у постійних змінах уряду. Вражав непрофесіоналізм деяких амбітних законотворців, які вимагали негайного виходу з рублевої зони. Депутат Гетьман відстоював цивілізований вихід. Він розумів, що Україна зобов'язана взяти на себе свою частину боргу щодо західних кредитів. Водночас вона вправі претендувати на частку активів, включаючи золотий запас, алмазний фонд, величезні активи нерухомості за кордоном...

Його тоді перекричали. І що дісталося Україні? Вадим Петрович гірко зітхає: поки що — нічого. Його не перестає дивувати непередбачуваність парламенту. Депутати то виявляють уперту принциповість і протягом цілого року в три прийоми вирішують, брати чи не брати кредит у сумі 10 мільйонів доларів для створення овочового ринку в Києві, аби не потрапити в боргову залежність від Європейського банку реконструкції і розвитку. То виявляють дивну байдужість до підписання за своєю спиною так званого "нульового варіанта", внаслідок якого "старшому брату" дістається спільно нажитий капітал, вартістю сотні мільярдів доларів США, а Україні — дірка від бублика. Гетьман просив, переконував, волав — не поспішати з бездарним виходом із рублевої зони. Його не послушали. І відтоді ми так і не маємо розділювального балансу колишнього Держбанку СРСР. Нас обвели навколо пальця і відносно реальних розмірів валютних авуарів на рахунках зарубіжних банків. Але Вадим Петрович і нині переконаний: ще не пізно затребувати у парламент на ратифікацію підписаний із Росією договір про так званий "нульовий варіант". Щоправда, в такій угоді мало шансів. Але і в цьому випадку Вадим Петрович не бачить ніякої трагедії. Більше того, в уряді з'являється вагомий аргумент щодо проведення взаємовигідних переговорів не лише відносно рівня транзитних тарифів на газ чи, скажімо, розподіл Чорноморського флоту, але й для того, аби добитися вигідної для України реструктуризації зовнішніх боргів, які накопичилися за останні три роки, на таких же пільгових умовах, які виставив Захід Росії. І це буде справедливо. Вадим Петрович передбачає: навіть якщо Росія покаже нам на двері, ще не пізно звернутися до Паризького клубу кредиторів з проханням відкласти угоди з Росією доти, доки не буде знайдено рішення, яке відповідало б інтересам України. Та чи прислухаються до Гетьмана тепер, майже через три з половиною роки, що віддаляють нас від тих сумних подій? Хтозна...

Перебуваючи на посаді Голови Правління НБУ, В.П.Гетьман пережив немало складних ситуацій. 1 липня 1992 року Центробанк Росії заборонив використання кореспондентських рахунків усіх російських банків для розрахунків з українськими підприємствами. Встановлювався новий порядок розрахунків: усі вони повинні були йти через єдину для України вузьку шліну — віконець Центробанку Росії. Гетьман передбачав і цей крок. Наперед знав, що рішення Верховної Ради України про двозалпову емісію "відкусить" російський рубль. І, зрозуміло, Росія зробить відповідний крок. Але в суть справи виникати не хотіли. Гетьмана почали безжалюдно критикувати за те, що він... затримує розрахунки з Росією. Звичайно,

хто винний? Голова! Спробуй довести абсурдність цієї думки, спробуй приборкати розгнуданий екстремізм в особі деяких горе-реформаторів, амбітно налаштований лише на руйнування...

Якось віддалено ситуація нагадує ту, про яку генерал-прокурор князь Вяземський писав Катерині II: "На Сенат почали з деякого часу дивитися як на установу, яка є основою всієї урядової системи... як на установу, яка деяким чином контролює і утищує верховну владу". Государиня наклала резолюцію: "Допомогти цьому дуже просто: треба лише в сенатори жалувати людей знатного роду, бездоганної чесності, але недалекого розуму".

Гетьману, як і багатьом професіоналам у Верховній Раді, в такому оточенні було нелегко. Прем'єр Фокін радив: "Вадиме, не кидай себе під каток". Але Гетьман не йшов на компроміси. Він чітко відстоював свою позицію: був проти негайного виходу з рублевого простору.

Родина Вадима Петровича: дружина Валентина Панасівна, дочка Ірина, внучки Ганна та Марина.

І ось серпень 1992-го, зустріч глав держав у Дагомісі. Підписання документа про вихід України з рублевої зони. Гетьман розумів, що цей похвальний і непередбачуваний крок відкине економіку України назад на довгі роки. І він болісно переживав це. Пишна шевелюра стала зовсім сивою, часто стискалося серце. Але й тоді, зустрічаючи Вадима Петровича в коридорах Верховної Ради або й на вулиці, я захоплювалася: який він мужній і красивий.

На "розлучення" Україні відвели два місяці. Але вже 16 вересня 1992 року Президент Леонід Кравчук затвердив план підготовки нормативних документів щодо виходу з рублевої зони. Звід документів складався з трьохсот сторінок. Для здій-

снення цього плану був створений спеціальний штаб під головуванням Валентина Симоненка — першого віце-прем'єра. До складу штабу увійшов і Гетьман як Голова Правління НБУ. Працювали день і ніч. На той час через загострення економічної кризи змінився уряд. Прем'єром став Леонід Кучма.

Події розгорталися швидко. Вадим Петрович згадає: "7 листопада, у суботу, Президент Кравчук зібрав у своєму кабінеті всіх причетних до роботи над введенням в обіг карбованців: тільки-но призначеного Прем'єром Леоніда Кучму, віце-прем'єра Віктора Пинзеника, міністра фінансів Григорія П'ятаченка, першого заступника міністра фінансів Миколу Сивульського і мене. Там і було прийнято остаточне рішення про вилучення рубля з обігу. Проти такого кроку виступив тільки я... І знову безрезультатно. На проведення реформи відводилося... 9 днів! І за цей час ми повинні були встигнути довести до сотень

тися виконавців усі ті 300 сторінок нормативних документів, причому, зберігаючи це в цілковитій секретності!" Гетьман не захотів стати заручником такого рішення. На нараді він уперше заявив Президенту про свою відставку і ще до початку реформи подав заяву Голові Верховної Ради України.

...Про те, що відбулося потім, усі ми добре знаємо. Лише за рік український карбованець знецінився порівняно з російським рублем у 30 разів... Можливо відчуваючи поспішність своїх рішень, Президент України, при прем'єрстві якого Гетьман бувимушений був подати у відставку з посади Голови Правління НБУ, видав Указ про нагород-

ження В.П.Гетьмана Почесною відзнакою Президента за особистий внесок у становлення і розвиток банківської системи в Україні. До цього працівників банківської системи нагородами не жалували...

...Про те, як важко пережив Вадим Петрович свою відставку, відомо хіба що Богові. А ще його вірній, чуйній, завжди оптимістичній дружині — Валентині Панасівні, яка, виходила його після інсульту...

Але попри все негати треба було будь-що рятувати нинішню ситуацію в державі. Вадим Петрович залишався депутатом і розумів, що від нього значною мірою залежить, яким буде наше банківське законодавство. За час роботи в парламенті Гетьман пройшов крізь терни сумнівів і суперечностей. Свого часу з вершини головування в АКБ "Україна" Вадим Петрович, зрозуміло, відстоював корпоративні умови роботи комерційних банків. Тоді він теж вважав, що вистачить того нормативного поля, яке закріплено в Законі "Про банки і банківську діяльність", що комерційним банкам, аби вони зіп'ялися на ноги, треба дати більше свободи. Гетьман проводить таку аналогію. Відбувається футбольне дійство. На полі — суддя, який постійно свистить, зупиняє гру. Він хоч і діє правильно, фіксує кожне порушення, але постійно відволікає гравців. Потім на поле виходить інший суддя. Він теж правильно веде матч, але користується свистком не часто, залишається в затінку. У якомусь виконанні футбол кращий? Звичайно, у виконанні судді, який на полі непомітний...

Член Міжвідомчої консультативної ради з питань діяльності банків Вадим Петрович Гетьман і тепер переконаний, що центральний банк не повинен весь час "свистіти". Але зазнавши танталових мук на посаді Голови Правління НБУ, він відчув, що нині нам як повітря необхідне нове банківське законодавство про центральний банк країни. Адже Закон "Про банки і банківську діяльність" уперше закріпив функціонування дворівневої системи банків, де перший рівень — це Національний банк, а другий — комерційні банки різних форм власності. Тепер ми повинні перейти до другого періоду: визначити роль центрального банку, окреслити правове поле його діяльності, де НБУ міг би здійснювати свою головну місію — забезпечувати стабільність національної одиниці. Це повинно стати нашим національним пріоритетом, умовою існування економічного середовища. Вадим Петрович упевнений, якщо нам вдасться закріпити цю основоположну функцію лише за центральним банком і якщо на НБУ не впливатиме насильницькими заходами виконавча і законодавча влада, настане другий етап стабілізації економічного середовища. Це — перше завдання. Друге — вплив на розвиток банківської системи. Гетьман ро-

зуміє, правила змінилися, їх сьогодні повинен визначати центральний банк. Тому що нині відбувається небезпечна тенденція до спекулятивного використання комерційними банками напрацьованих фінансових інструментів задля задоволення власного карликового благополуччя.

Вадим Петрович і тепер відчуває тиск із боку деяких впливових осіб, які прагнуть затримати прийняття цього закону. Але ж закон необхідний! І вже сьогодні! А той, хто боїться його ухвалення парламентом, просто-напросто лобачив, що центральний банк зможе мати впливові економічні нормативи. Але що ж у цьому поганого? Національний банк і повинен мати надзвичайно широкі повноваження в галузі грошово-кредитної сфери. Гетьман вивчив досвід центральних банків 50 країн світу. Наприклад, із закону про Німецький федеральний банк творці українського законопроекту запозичили положення про те, що центральний банк країни підтримує економічну програму уряду доти, доки це не вступає в протиріччя із забезпеченням стабільності власної грошової одиниці. Вадим Гетьман як далекоглядний політик розуміє: для того аби Україна стала членом європейської спільноти, треба, щоб її законодавство відповідало міжнародним нормам. Що це означає? Вадим Петрович пояснює: "Все дуже просто. Маєстріхтські угоди передбачають: для того, щоб європейські держави перейшли на єдину євровалюту, їхні центробанки на законодавчому рівні повинні бути виведені з-під контролю виконавчої влади..."

Зрозуміло, прийняття Закону "Про Національний банк" заявить про створення ще однієї владної структури. Вадим Петрович зітхає: законопроект так тяжко йде тому, що супротивники не бажають визнати аксіому: НБУ повинен бути застрахований від втручання політичних партій, виконавчої влади, навіть парламенту в проведення грошово-кредитної політики. Але ж, вибачте, новому "правителю", який сьогодні ще знаходиться в зародку, кермо влади ніхто віддавати не хоче. І як не гірко, а його ненародженого, хочуть придушити...

Скільки ще сивинки з'явиться у Вадима Петровича, якщо розгляд законопроекту відкладатимуть і надалі?..

А крім цього законодавчого документу, в Комісії з питань фінансів і банківської діяльності, заступником голови якої є В.П.Гетьман, напрацьовується ще один законопроект — про державну скарбницю. У чому підпорядкуванні вона знаходитиметься, які її функції? І це ще одне поле суперечностей... У більшості країн скарбниця — окрема структура, пов'язана з казначейством або органами Мінфіну. Але ж наша скарбниця (створена, до речі, за часів головування в НБУ Гетьмана) формувалася на кошти Національного банку, діє при ньому. Відокремити її — втратити те, що є. Адже скарбницю необхідно підтримувати в особливому режимі, а в на-

шому дефіцитному бюджеті коштів на це поки що немає. Отже, питання про те, де бути скарбниці, виникати не повинно.

Держава відбудеться, якщо є сильний Мінфін і незалежний центральний банк. Ці два важливі інститути, які по праву претендують на роль лідерів у здійсненні фінансової політики, діють за законом сполучених посудин: якщо не спрацює фінансова функція Мінфіну щодо збору податків і забезпечення за рахунок цього бездефіцитного державного бюджету, то він починає покриватися за рахунок емісії центрального банку.

...Хід історії, кажуть, великою мірою залежить від особистостей. Щасливий той народ, який уміє обирати собі перспективно мислячих і налаштованих на добро лідерів. І скільки втратили б ми з вами, Україна, якби талант таких, як Гетьман, залишився непоміченим... Але слава, визнання сьогодні, мов яскраві букети, засипали Вадима Петровича. Серед найбільш впливових і популярних представників ділових кіл нашої країни рейтинг Вадима Гетьмана дуже високий: його прізвище — на другому місці.

Довго Україна не мала свого цивілізованого валютного ринку. Він був зруйнований введенням фіксованого курсу. Є такі підрахунки, що за 11 місяців, поки він діяв, наша країна втратила від 2 до 3 мільярдів доларів США. Це та частина валютних коштів, яку поглинула тіньова економіка. Вадим Петрович добре знає історію, і він наводить приклади, коли такі валютні якорі мали право на існування, адже їх тримали чи то золоті запаси, чи то алмазні фонди. За рахунок чого фіксували ми курс українського карбованця? За рахунок його знецінення, за рахунок інфляційних очікувань, які потім, журиться Вадим Петрович, зруйнували на своєму шляху все, перетворивши нашу валюту, грошову політику в механізм, який треба було "збирати" чи не спочатку...

І Гетьман знову викликався бути першим — започаткував Українську міжбанківську валютну біржу. Нині до її складу входять 74 найвпливовіші банки. Голова біржового комітету В.П.Гетьман, не перебільшуючи, стверджує: це — одне з найбільших досягнень уряду. Якщо торік у січні на валютному ринку (біржовому і позабіржовому) було зосереджено 250 мільйонів доларів США, то у грудні — 1 мільярд доларів. Тобто за рік він "вирос" у 4 рази. А це означає, що повертається довіра до держави, до Президента, до Національного банку, адже валюта перестає надходити в тіньову сферу, починає працювати на економіку України. Створення цього ринку дає право говорити про перші ознаки фінансової стабілізації.

Скільки зроблено однією людиною! Йі би вже заспокоїтися, спочивати на лаврах, купатися в славі, жити собі на втіху. Аж ні! У держави — нові проблеми, а у Геть-

мана — нові ідеї. Інакше й бути не може у члена-кореспондента Академії інженерних наук В.П.Гетьмана. Біржа повинна розширити мережу фінансових інструментів на валютному ринку. І Вадим Петрович уже будує плани відносно ф'ючерсних операцій, створення клірингового центру розрахунків.

Дехто звинувачує УМВБ у монополізмі. Але ж нині валютний ринок повинен концентруватися в одному місці, де зосереджені сили практично всіх провідних банків. Тепер треба використати можливості біржі для створення вторинного ринку державних цінних паперів. Адже пора переходити на цивілізовану основу фінансування дефіцитного бюджету — через антиінфляційне джерело. Планується, що в нинішньому році цей ринок має дати 150-160 трильйонів карбованців.

Вадим Петрович ділиться планами, розповідає про колеги. У парламенті він входить до складу фракції "Незалежні" (тобто незалежні від політичного впливу). Вона об'єднує людей, для яких понад усе — інтелект, а головний життєвий принцип — прагматизм. Це — Валентин Симоненко, Володимир Пехота, Валентин Ландик, Анатолій Дронь, Юрій Крук. Це та еліта, яка, сподіваємося, виведе Україну з економічної кризи...

Політик, банкір. І просто людина. Любить шахи і преферанс, не пропускає жодного гандбольного матчу (сам майстер спорту з гандболу), тривалий час очолював Українську федерацію з гандболу.

...Пишу цей матеріал, а за вікнами заметіль. Можливо, як сорок років тому, коли юний Вадим Гетьман добирався до місця свого першого відрядження. А можливо, як у 1852, коли, помираючи, земляк Гетьмана з Полтавщини Микола Гоголь написав свої останні рядки у житті... "Відкладемо вбік, хто за кого більше винний, — писав Гоголь. — Справа в тому, що прийшов час рятувати нашу землю; що вже повз законного управління, створилося інше правління — набагато сильніше за будь-яке законне. І ніякий правитель, хоча б він був мудрішим від усіх законодавців і правителів, не в силах виправити зла... Я звертаюся до тих із вас, хто має поняття якесь про те, що таке благородство думок. Я запрошую розглянути ближче свій борг і обов'язок земної своєї посади..."

Історія повторюється. Як бачимо, Гоголя півстоліття тому хвилювали такі ж проблеми. Нині, як і тоді, нам не вистачає людей сильної волі, розумних і благородних. Таких, які вміють мислити державному. А до тих, кого доля послала нашої України в час особливо складний — становлення незалежності, ми, на жаль, не завжди вчасно прислухаємося...

Та будемо оптимістами. ...За змогою завжди йде весна. Нинішнього року вона хоч і пізня, але надто очікувана, багатобачуюча. А весна завжди пора надій...

Людмила Леонтєва,
"Вісник НБУ"

Відкрито новий вуз

Кабінет Міністрів України прийняв Постанову "Про створення Української академії банківської справи". Отже, віднині в Сумах буде ще один вищий навчальний заклад. Цю пропозицію Сумської держадміністрації і Національного банку України погоджено з Міністерством освіти, Мі-

ністерством фінансів і Міністерством економіки.

Фінансування Української академії банківської справи здійснюватиметься за рахунок коштів державного бюджету і коштів Національного банку України. Сумська держадміністрація, в свою чергу, бере на себе зобов'язан-

ня створити для цього навчального закладу належну матеріально-технічну базу, а також потурбуватися про його соціальну інфраструктуру.

До 1998 року академія навчатиме студентів за освітньо-кваліфікаційними програмами спеціаліста без акредитації.

Нові грані співробітництва з міжнародними фінансовими структурами

Уберезні цього року в Дніпропетровську відбулася міжнародна конференція "Кредитна лінія ЄБРР: досвід співробітництва "Приватбанку" і Кредитно-комерційного банку Франції". У ній взяли участь і виступили: голова правління "Приватбанку" С.Тигипко, посол Франції в Україні Д.Шасар, радник Посольства Франції Ф.Пегор'є, представник від ЄБРР С.Чельстром, від Кредитно-комерційного банку Франції (CCF) О.Соляж, від Coopers & Lybrand Д.Парфіт.

1995 року Європейський банк реконструкції та розвитку відкрив Україні кредитну лінію в сумі 121,2 мільйона доларів США для розвитку малих та середніх підприємств. Виступаючи на конференції, Свен Чельстром підкреслив, що мета даного проекту — сприяти розвитку приватного сектора в нашій державі, надаючи зворотні кредити у валюті, а також допомагаючи комерційним банкам у створенні програм інституційного розвитку за участю міжнародних банківських експертів. До речі, Європейський банк висуває українським певні вимоги щодо розмірів капіталу, конкретних фінансових та операційних показників, кредитної політики, виконання вимог НБУ.

Як наголосив голова правління С.Тигипко, КБ "Приватбанк" — один із п'яти українських комерційних банків, що відповідають міжнародним банківським вимогам, які дозволяють використовувати цей кредит. Він пройшов аудиторську перевірку англійської фірми Coopers & Lybrand. Банк займається кредитно-комер-

ційною діяльністю, інвестуванням, здійснює операції з цінними паперами. Консолідований баланс банку становить 60 трильйонів карбованців, а прибуток у 1995 році — 3 трильйони карбованців.

Технічну допомогу за рекомендацією ЄБРР "Приватбанку" надає Кредитно-комерційний банк Франції — один із провідних банків, що займається кредитною та інвестиційною діяльністю. Він має 350 філій у Франції та 50 — в інших країнах. Фінансова допомога (500 тис. доларів США) була надана CCF "Приватбанку" при сприянні Міністерства економіки і фінансів Франції. Таким чином, підкреслив О.Соляж, Франція відкриває перед українськими і європейськими діло-

вими партнерами нові можливості для взаємовигідного співробітництва.

Завдяки цій співпраці "Приватбанк" одним із перших серед українських банків розпочав реалізацію програми інституційного розвитку, отримав допуск до другого траншу кредитної лінії ЄБРР. Для "Приватбанку" встановлено максимальну суму кредиту, що надається одному позичальнику — 2,3 мільйона доларів США строком до 5 років (з можливим пільговим періодом до 2 років) під 16—17 відсотків річних.

Сьогодні кредитна лінія ЄБРР доступна кожному комерційному банку, що відповідає вимогам світових фінансових інститутів.

Учасники конференції.

Рубрику веде юридичний департамент НБУ

Запитання— відповідь

Відповідно до статті 22 Закону України “Про банки і банківську діяльність” частка будь-якого із засновників (учасників) не повинна перевищувати 35 відсотків статутного фонду комерційного банку. Чи можуть бути засновниками комерційного банку одночасно підприємство та його дочірня структура у випадку, якщо їхні частки разом перевищують 35 відсотків статутного фонду банку?

Можуть, оскільки чинним законодавством України опосередкована участь суб'єктів господарської діяльності у формуванні статутного фонду банків не регламентується. Згідно зі статтею 22 Закону України “Про банки і банківську діяльність” засновниками, акціонерами (учасниками) комерційних банків можуть бути юридичні та фізичні особи за винятком Рад народних депутатів усіх рівнів, їхніх виконавчих органів, політичних і профспілкових організацій, спілок і партій, громадських фондів, комерційних банків. Дочірні та головні підприємства є юридичними особами і вважати їх одним засновником у разі їхньої участі у формуванні статутного фонду одного і того ж банку немає підстав.

У статті 30 Закону України “Про господарські товариства” вимагається, щоб засновники акціонерного товариства були тримачами акцій на суму, не меншу 25 відсотків статутного фонду, протягом двох років. Чи можна вводити до складу засновників уже існуючого банку нових засновників у разі, якщо наявні засновники не в змозі забезпечити володіння 25 відсотками статутного фонду банку?

У введенні нових засновників немає ніякої потреби, і закон це не вимагається. Справді, в разі збільшення статутного фонду і оголошення чергової підписки на акції досить часто засновники банку не мають можливості (чи бажання) купувати нові акції і їхня частка у статутному фонді банку зменшується. Але це зовсім не означає, що таких засновників слід замінити або ввести нових засновників, оскільки на подальшу діяльність банку це не має істотного впливу. Сформульована в законі вимога (щоб засновники протягом двох років були тримачами акцій на суму, не меншу 25 відсотків статутного фонду) стосується лише розміру статутного фонду, який формувався на момент створення банку і повинен забезпечувати стабільність новоствореного банку. Якщо розмір статутного фонду збільшується, зазначена вимога засновників уже не стоїть.

Василь
Васильович
Пасічник

1984 року закінчив юридичний факультет Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка. Працював слідчим районної прокуратури, заступником прокурора Прип'ятської міжрайонної прокуратури, прокурором управління у Донецькій, Київській обласних та Генеральній прокуратурі України.

Нині — заступник директора юридичного департаменту Національного банку України.

Чи можна використовувати виконавчі написи нотаріуса для стягнення заборгованості за наданими кредитами? Який існує порядок повернення (зворотного стягнення) сум, списаних у безакцептному порядку з порушенням вимог законодавства?

Згідно із розділом 2 “Переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів державних нотаріальних контор”, затвердженого постановою №483 Ради Міністрів УРСР від 12 жовтня 1976 року, на підставі виконавчих написів нотаріусів державних нотаріальних контор стягується заборгованість за кредитами, наданими установами колишнього Держбанку СРСР. Що стосується кредитних відносин боржників та комерційних банків, то чинне законодавство не передбачає стягнення заборгованості у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів.

Суми, списані із порушенням установленого порядку стягнення, повертаються у претензійно-позовному порядку. При цьому (відповідно до роз'яснення Вищого арбітражного суду України №01/-8/303 від 05.03.1992 року) позов про зворотне стягнення необґрунтовано списаних сум підлягає задоволенню без розгляду заперечень відповідача щодо суті спору.

Чи потрібно кредиторам звертатися із заявами до арбітражного суду з майновими вимогами до банків, проти яких порушені справи про банкрутство, якщо їхні вимоги уже визнані боржником і взяті на облік позабалансовому рахунку №9929?

Потрібно. Відповідно до статті 10 Закону України “Про банкрутство” на арбітражний суд не покладається обов'язок розшуку кредиторів або будь-які дії із власної ініціативи, спрямовані на захист кредиторів, що мають майнові вимоги до боржника, але не звернулися з відповідними заявами до суду. Якщо кредитор не заявить арбітражному суду про свої вимоги до боржника, вони залишаться без задоволення.

Який порядок виконання ухвали та наказу арбітражного суду щодо призначення обласного управління Національного банку України розпорядником майна комерційного банку, щодо якого порушена справа про банкрутство? Чи вправі арбітражний суд ухвалювати таке рішення?

Статтею 9 Арбітражного процесуального кодексу України передбачено, що арбітражний суд покладає обов'язки розпорядника майном на банк, який здійснює розрахунково-касове обслуговування боржника. Щодо комерційних банків таким банком є Національний банк України, тому покладення обов'язків розпорядника майном банків-боржників на обласні управління НБУ є правомірним. Згідно зі статтею 115 Арбітражного процесуального кодексу України такі ухвали набувають чинності негайно і підлягають обов'язковому виконанню. Оскільки законом не встановлено обсяг повноважень розпорядника майном боржника, то вони визначаються в ухвалі суду. Дія повноважень припиняється з моменту створення ліквідаційної комісії.

Як розуміти норму статті 7 Закону України “Про господарські товариства” про те, що зміни, які сталися в установчих документах товариства і які вносяться до державного реєстру, підлягають державній реєстрації за тими ж правилами, що встановлені для державної реєстрації товариства? Чи поширюються вимоги статті 31 Закону України “Про господарські товариства” щодо сплати 50 відсотків номінальної вартості акцій на випадку збільшення статутного фонду банку?

Необхідно розрізнити поняття та процедуру державної реєстрації товариств та поняття і процедуру підписки на акції та їх оплати. Державна реєстрація товариства є наступною за підпискою на акції стадією створення господарського товариства і здійснюється згідно зі статтею 6 Закону “Про господарські товариства” за правилами, передбаченими Законом “Про підприємства в Україні”. Правила ж підписки на акції зовсім інші і сформульовані в інших законах.

Щодо порядку підписки на акції у випадку збільшення статутного фонду банку, то згідно зі статтею 38 Закону України “Про господарські товариства” акціонерне товариство має право збільшувати статутний фонд, якщо всі акції, випущені раніше, повністю сплачені за вартістю, не нижчою від номінальної. При цьому підписка на випущені додатково акції проводиться у порядку, передбаченому статтею 30 названого закону, а оплата — за правилами, визначеними в статтях 28, 33 та статті 8 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу”. Вимоги статті 31 Закону “Про господарські товариства” щодо сплати 50 відсотків номінальної вартості акцій стосуються лише факту створення товариства і пов'язуються із днем скликання установчих зборів. Норми закону щодо установчих зборів та їхніх повноважень не поширюються на випадки збільшення статутного фонду існуючого акціонерного товариства, якщо про це прямо не зазначено в законі.

Чи дає векселетримачу право для стягнення заборгованості у безспірному порядку опротестований нотаріусом вексель?

Протест векселя — це офіційно засвідчена вимога платежу чи акцепту платежу і його неоплати. Протест векселя нотаріусом не дає підстав для стягнення заборгованості у без-

спірному порядку, оскільки чинним законодавством опротестований вексель не визнається виконавчим документом. Слід відрізнити виконавчий напис нотаріуса від протесту векселя, здійсненого нотаріусом. Згідно зі статтею 349 Цивільного процесуального кодексу України виконавчим документом є виконавчий напис нотаріуса, згідно з яким (відповідно до Положення про безготівкові розрахунки у господарському обігу України, затвердженого Правлінням Національного банку України 24.05.1993 року) можливе безспірне стягнення коштів.

Заборгованість за опротестованим векселем стягується у претензійно-позовному порядку і додержання кредитором порядку доарбітражного врегулювання спору є обов'язковим, оскільки стаття 5 Арбітражного процесуального кодексу України не передбачає будь-яких винятків.

Чи може підприємство користуватися розрахунковими рахунками, відкритими у різних банках, і за яких умов?

Згідно зі статтею 31 Закону України “Про банки і банківську діяльність” та статтею 24 Закону України “Про підприємства в Україні” підприємство має право відкривати розрахунковий та інші рахунки в одному із самостійно вибраних банків і користуватися послугами інших банків. Пунктом 1.8 Інструкції про порядок відкриття розрахункових, поточних та бюджетних рахунків в установах банків, затвердженої постановою Правління Національного банку України №169 від 11.10.1994 року однозначно визначено, що кожне підприємство може мати лише один розрахунковий або поточний рахунок.

Водночас, названою інструкцією передбачена можливість користування розрахунковим рахунком, відкритим в іншому банку. Відповідно до п.2.1.1 інструкції (із доповненнями, внесеними постановою Правління НБУ №14 від 20.01.1995 року) у разі здійснення спільної діяльності за участю іноземних інвесторів на основі договорів без утворення юридичної особи для забезпечення цієї діяльності може відкриватися розрахунковий рахунок. При цьому учасниками договору визначається особа, якій надається право розпорядного підпису при проведенні операцій за цим рахунком. Згідно зі статтею 14 Декрету Кабінету Міністрів України “Про режим іноземного інвестування” іноземні інвестиції підлягають державній реєстрації. Лише за цієї умови банк приймає документи для відкриття розрахункового рахунка.

Скільки відсотків річних повинні сплачувати комерційні банки за користування тимчасово вільними коштами?

Указом Президента України №219/93 від 18.06.1993 року (пункт 9) передбачено сплату комерційними банками до державного бюджету України відсотків за користування тимчасово вільними коштами державного бюджету України і державних позабюджетних фондів, які знаходяться на окремих рахунках міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, бюджетних установ, підприємств та організацій, у розмірах, визначених за домовленістю з Міністерством фінансів України, але не менше від діючої процентної ставки Ошадного банку України за вкладами населення, внесеними до запитання.

Щодо плати комерційними банками за користування тимчасово вільними коштами своїх клієнтів (крім коштів, про які сказано вище), то за це комерційні банки сплачують їм відсотки в розмірах, що визначаються договором між банком і клієнтом.

Іван Васильович Сало

32 роки віддав роботі у фінансово-банкській системі, із них 12 років — на посаді начальника обласного фінансового управління Сумської держадміністрації. Із 1994 року працює начальником Сумського обласного управління Національного банку України. Член колегії Сумської обласної держадміністрації, член координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю облдержадміністрації.

Кандидат економічних наук. Доцент. Автор більш як 30 друкованих праць (із них — трьох монографій).

“Акселератор” — економічна теорія прискорення

Економічні теорії розкривають взаємний зв'язок і взаємну залежність усіх основних категорій розширеного відтворення виробництва та його темпів. У них розглядаються три проблеми:

1. Фактори, які впливають на потенційне зростання економіки.
2. Взаємна залежність макроекономічних категорій (споживання, накопичення, інвестицій та інших), які забезпечують стабільне зростання економіки.
3. Шляхи досягнення такого зростання.

Економістами Р.Харродом та П.Самуєлсоном розроблено економічну теорію прискорення, або так званий “Акселератор” — макроекономічний коефіцієнт співвідношення зростання обсягів інвестицій і зростання доходів.

Понад півстоліття тому англійський економіст Дж. Кейнс розробив теорію ринкової економіки. На її основі було вироблено підхід до аналізу проблем економічного зростання, який

З блокнота вченого

Роль економічних теорій грошей, інвестицій і накопичення у стабілізації та розвитку економіки

За теорією англійського вченого Дж. Кейнса, важлива роль у стабілізації ринкової економіки належить формуванню попиту на капіталовкладення

ґрунтувався на тому, що попит не дорівнює пропозиції, а заощадження — інвестиціям. Із цього випливає, що важливу увагу в стабілізації економіки необхідно приділяти формуванню попиту на капіталовкладення.

Головним же фактором економічного зростання є норма накопичення, яка гарантує темпи зростання за рахунок стабільності доходів і заощаджень. Звісно, стабільності автоматично добитися не можна. Відхилення фактичних темпів зростання від гарантованих призводить до коливань економічного зростання. Стабілізація досягається шляхом державного втручання в економічні відносини через регулювання накопичення та споживання і в першу чергу — через податкову та бюджетну політику.

Висувається також ідея незалежної конкуренції і встановлення цін виробничих факторів на рівні їхніх граничних продуктів. На основі цього вченими-економістами введена система показників характерної залежності між витратами і виробленою продукцією та між власне витратами та розробленою кількісною характеристикою впливу технічного прогресу на економіку. Оцінка параметрів виробничих функцій є важливим фактором виявлення кількісних взаємозв'язків, які визначають потенційно можливий випуск продукції. Ці оцінки дали змогу зробити висновок про

те, що головними стратегічними умовами економічного зростання є технічний прогрес і фактори, які його виявляють:

- підвищення якості обладнання;
- висока кваліфікація робітників і службовців;
- рівень організації виробництва.

Складовою частиною економічної теорії є також обґрунтування механізму розподілу національного доходу між працею та капіталом і спрямування його на розширення виробництва та соціальної інфраструктури.

Акселератор — коефіцієнт співвідношення приросту інвестицій до викликаного ним відносного приросту доходу, споживчого попиту або готової продукції. Акселератор виражається формулою:

$$D = \frac{I_k}{D_{ч-1} - D_{ч-2}}$$

де I — інвестиції,
D — дохід,
Ч — час.

Він служить кількісним виразником “принципу акселерації”, згідно з яким кожний приріст або зменшення доходу, попиту чи випуску продукції потребує у відносному вираженні більшого приросту або скорочення інвестицій.

Згідно із “принципом акселерації”, кожний приріст або скорочення доходу, попиту чи випуску продукції потребує більшого у відносному вираженні приросту або скорочення інвестицій

Причини більш різкої динаміки приростів інвестицій порівняно з динамікою доходів або попиту впливають із тривалості строків виготовлення обладнання, що призводить до різниці в періоді між виникненням попиту на додаткове обладнання і його випуском. Незадоволений попит приводить до розширення виробництва, яке виходить за рамки первинного попиту. Крім того, до тривалості строків використання обладнання, внаслідок чого протягом певного часу зростання відношення обсягів нових інвестицій до відновлюваних інвестицій приводить до збільшення обсягів виробництва продукції, підвищення попиту на яку стимулює надання нових інвестицій. Якщо, наприклад, при вартості основних фондів 100 мільйонів

Збільшення попиту на готову продукцію всього лише на 10 відсотків потребує удвоє більше інвестицій в обладнання

доларів амортизація становить 10 відсотків за рік, або 10 мільйонів доларів, а попит на готову продукцію зростає також на 10 мільйонів доларів, то необхідно буде передбачити інвестиції не лише на амортизовану частину коштів, а й на додаткове розширення виробництва для задоволення зростаючого попиту, тобто необхідно вже 20 мільйонів доларів. Таким чином, збільшення попиту на готову продукцію всього лише на 10 відсотків потребує збільшення інвестицій в обладнання удвоє.

У макроекономічних моделях акселератор поєднується з мультиплікатором (множником) як порівняння:

$$D_{ч} = A_{ч} + (I - C)D_{ч-1} + D(D_{ч-1} - D_{ч-2}),$$

де A — автономні інвестиції, (I - C) — частка споживання в національному доході або його приріст. Залежно від співвідношення мультиплікатора (або коефіцієнта співвідношення до споживання) та акселератора динаміка національного доходу (D) або його приросту може набувати рівномірного або циклічного характеру. Причому циклічні коливання виникають при співвідношенні:

$$((I - C) + D)^2 = 4D.$$

Металістична та номіналістична теорії грошей

У цілому акселератор розглядається економістами як головне пояснення причин економічних циклів. Але таке пояснення буде дуже неповним, якщо не висвітлити різні теорії грошей і кредиту.

У питанні щодо суті грошей є різні напрями: металізм, номіналізм та інші.

Металізм — це поєднання грошей і благородних металів як грошей. Таке ототожнення грошей та благородних металів (золота і срібла) ігнорує суспільний характер грошей, відмінний від інших товарів. Згідно із металістичною теорією неповноцінні гроші не можуть використовуватися для накопичення капіталу, тому товари необхідно продавати за повноцінні гроші. Цією теорією встановлюються функції грошей як міри вартості, накопичення капіталу та світових грошей. Вона базується на неприйнятті позиції, що золото і срібло не є грошми, а стають ними лише за певних суспільних відносин. Гроші — не просто товар, а своєрідний товар, суспільна функція якого полягає в тому, щоб бути узагальненим еквівалентом. Відкидаючи функції грошей як засобу обігу та засобу платежу, цією теорією не враховувалося, що гроші можуть бути замінені знаками вартості (що ми спостерігаємо нині). Реалії ж сьогодення такі, що дуже важко повернутися від паперових грошей до виготовлення їх із золота чи срібла.

Металістична теорія базується на тезі, що неповноцінні гроші не можуть використовуватися для накопичення капіталу, а отже, товари необхідно продавати лише за гроші, виготовлені з благородних металів

Номіналістичною теорією грошей відкидається твердження про їхнє виникнення на основі товарного виробництва та обміну, а також не визнається їхня внутрішня вартість. Гроші відносяться нею до умовного знака і характеризуються як абстрактна величина, яка не має матеріального визначення. Ця теорія відкидає гроші, виготовлені з благородних металів, і протиставляє їм паперові.

На думку прихильників номіналістичної теорії, гроші не мають внутрішньої вартості, тому паперові гроші нічим не поступаються виготовленим із золота чи срібла

Номіналізм має різні напрями. Серед них — державна теорія грошей, що розглядає їх як результат діяльності державної влади, котра не лише створює гроші, але й наділяє їх платоспроможністю. Виходячи з юридичної природи грошей, державною теорією заперечується будь-яке значення для їхньої платіжної сили металічного змісту, стверджується, що паперові гроші нічим не гірші від виготовлених із благородних металів. Нею відкидається поняття грошей як міри вартості (ця теорія прийнятна в період війн та інфляцій), тому що їхня роль зводиться до функцій платіжного засобу, а їхня платіжна сила встановлюється державою.

Другим напрямом номіналізму гроші розглядаються з боку масштабу цін і засобу обігу. В цілому ж цими двома напрямками гроші розглядаються як умовні знаки, тобто щось подібне до талона, марки або купона. Їхня платіжна сила визначається номіналом, проставленим на паперовому грошовому знаку.

Кількісна теорія грошей та її кейнсіанське трактування

Необхідно зупинитися і на кількісній теорії грошей (особливо на її кейнсіанському трактуванні), за якою гроші виділялися як фактор формування інвестиційного попиту, а норма процента ставилася в залежність від грошового ринку.

Понад півстоліття тому англійський економіст Джон Мейнорд Кейнс у книзі “Загальна теорія зайнятості, процента і грошей” виклав економічну модель ринкової економіки. Відтоді методи аналізу і термінологія, що їх використав Кейнс у своїй праці, стали частиною універсальної мови, якою розмовляють між собою економісти всіх шкіл і напрямів держав із ринковою економікою. І хоча економісти зауважують, що рекомендації Дж. Кейнса не безспірні, але вони дали поштовх розвитку економічної думки.

Основоположне у кейнсіанській теорії — поняття макроекономічної рівноваги

Основоположним у кейнсіанській економічній теорії є поняття макроекономічної рівноваги, а також і окремих ринків — таких, як ринок товарів, послуг, грошей і цінних паперів. При цьому Кейнс розглядав взаємний зв'язок між запланованими видатками і національним доходом як центральне питання макроекономічного аналізу. Чи матимуть окремо сформовані плани видатків сімейних господарств, фірм-виробників, урядових органів достатній попит на товари та послуги, які та чи інша економічна система може виробити в умовах повної зайнятості? Цим питанням Кейнс займався, розглядаючи економічну систему на довгострокових часових відрізках.

Особисте споживання — значна частина видатків — становить більше двох третин усіх закупівель товарів і послуг. Тут потрібно знати розрахунковий дохід після всіх податкових виплат, оскільки це головний фактор, який визначає структуру споживчих видатків. Кожне чергове збільшення доходу збільшує видатки, але на суму, нижчу від одержаного доходу. Частку заощаджень, одержану від різниці між зростанням доходу і здійсненими видатками, Кейнс називає граничною схильністю до споживання.

Функція споживання в аналітичному вигляді може бути виражена формулою:

$$C = A + B \cdot Y_d$$

де C — споживання, B — гранична схильність до споживання, Y_d — розрахунковий дохід, A — константа, яка характеризує величину споживання при розрахунковому споживанні, що дорівнює нулю, і називається автономним споживанням.

Треба мати на увазі і автономні витрати, тобто витрати, які не залежать від зміни доходів.

Від ступеня зростання доходів залежать податки і збільшується національний дохід, але рівноваги між плановими витратами і національним продуктом досягти важко. Наприклад, національний дохід зростає на 1000 доларів, але це не призведе до збільшення планових витрат на ту ж суму, оскільки необхідний деякий час для нарощування виробництва товарів. Якщо ж національний дохід знижується, різниця зали-

шається в товарно-матеріальних запасах.

Порушення рівноваги національного доходу більшою мірою, ніж зміна вихідного рівня автономних витрат, яка його викликала, є ключовим моментом кейнсіанської моделі макроекономічної рівноваги. Це поняття в макроекономічній теорії започатковане як **мультиплікаційний ефект**. Співвідношення абсолютних величин рівноваги національного доходу і рівня автономних витрат, які їх викликали, називають **мультиплікатором витрат**.

Зміни в автономному споживанні можуть викликати планові витрати, що якоюсь мірою компенсує часті розширення і звуження економічної системи в ході її розвитку по фазах ділових циклів. Це пов'язано з тим, що споживач не розподіляє свій дохід на заощадження і витрати щодня і щомісяця, тому що оцінювати це дуже непросто. Збільшення споживання лише на один процент може викликати значний стрибок темпів економічного зростання. Зростання упевненості споживачів може дати поштовх економічному зростанню, але й падіння упевненості призводить до різкого погіршення економічних показників.

Таким чином, економічний спад може бути викликаний не лише помилками у проведенні грошово-кредитної політики (наприклад, різким скороченням грошової маси, яка знаходиться в обігу), але й зменшенням споживання або інвестиційних витрат.

Дж. Кейнс бачить шляхи подолання економічної кризи в регулюванні фінансової системи, розмірів податків і державних закупівель.

Операції на відкритому ринку — головний метод, за допомогою якого банки США контролюють кількість грошей в обігу

Із часів Великої депресії економіка США не переживала серйозних спадів, але економісти Е. Долан, К. Кемпбелл і Ф. Кемпбелл вважають це не результатом втілення економічної теорії Кейнса, а результатом дій федерального уряду. Шоправда, невеликі спади все-таки були. Інфляція сімдесятих років була дуже неприємним явищем для економіки США. Розглядаючи теорію макроекономічної рівноваги, необхідно, наприклад, звернути увагу на роботу банків США що-

до контролю за кількістю грошей в обігу. Головним методом, за допомогою якого банки здійснюють такий контроль, є операції на відкритому ринку.

Операції на відкритому ринку — це купівля або продаж цінних паперів уряду на фінансових ринках держави. Зокрема, купівля банками цінних паперів на відкритому ринку збільшує обсяг грошової маси, тоді як продаж — зменшує.

Ступінь кінцевої зміни грошової маси залежить від двох факторів:

1. Співвідношення резервів банків і банківських депозитів.

2. Пропорції, в якій населення поділяє свої гроші на готівку і які вкладає на банківські депозити.

Причому якби банки тримали всі 100 відсотків коштів як резерви, то операції на відкритому ринку не мали б сенсу, тому що банки не були б зацікавлені у проведенні додаткових операцій. За невеликої ж частки обов'язкових резервів банку (наприклад, 10 відсотків) приріст депозитів і резервів веде до помітного їх збільшення, і банк зможе використати значну частину приросту коштів (резерву) на закупівлю цінних паперів, що приведе до приросту грошової маси.

Якщо населення збирає з банку готівку, то таким чином воно зменшує кредитні можливості банку, який не зможе виділити додаткові кредити.

Величина множника, на яку збільшується кількість грошей в обігу в результаті операцій на відкритому ринку, називається **грошовим мультиплікатором**. Він показує зміну обсягу грошової маси на кожну грошову одиницю (долар, карбованець) проведених операцій на відкритому ринку.

Величина грошового мультиплікатора обернено пропорційна нормі обов'язкових банківських резервів, а також ставленню громадян до розподілу грошових коштів на готівку і банківські депозити. Наприклад, 1986 року величина грошового мультиплікатора в економіці США становила 2.8. Якщо банк закуповував цінні папери на 1 мільйон доларів, то грошова маса зростала до 2.8 мільйона доларів. Значення показника може змінюватися, тому що воно залежить від поведінки банків і населення, але попри все грошовий мультиплікатор у міру стабільний. Він зменшується за рахунок збільшення готівкових грошей відносно депозитів.

Необхідно зазначити, що **грошова маса** становить собою готівку в сукупності з депозитами. Обсяг грошової маси визначається як підсумок дій центрального банку, комерційних банків і населення.

Грошовий мультиплікатор можна виразити формулою:

$$M_p = \frac{1+C}{R+C}$$

де C — відношення суми готівки до депозитів (взьмемо цей показник за 25 відсотків), R — норма обов'язкового банківського резерву (15 відсотків). Підставивши значення, маємо

$$\frac{1+0.25}{0.15+0.25} = 3.125$$

Одержана сума означає, у скільки разів зростатиме ефективність вкладених коштів. Цей же приклад свідчить про те, що зі збільшенням резервної норми або з більш високим співвідношенням готівки і депозитів величина грошового мультиплікатора зменшуватиметься.

Монетаризм чи неокейнсіанство?

Безперечно, внесок Дж. Кейнса в державне регулювання економіки, нове бачення грошей, фінансів і кредиту величезний. Варто зазначити, що його далекоглядність щодо обґрунтування державного втручання в розширене відтворення виробництва, впливу на зайнятість та обсяги виробництва через інвестиції, необхідності виваженої бюджетної та фінансової політики була передовою. Проте недоліками його вчення була недооцінка:

- впливу зростання цін на процеси відтворення виробництва;
- того, що підвищення попиту за недостатньої пропозиції породжує інфляційні процеси;
- впливу грошей як міри вартості на забезпечення високих темпів підйому економіки.

Серед недоліків теорії Дж. Кейнса — недооцінка впливу грошей на забезпечення високих темпів зростання економіки. Проте попри все саме ця теорія свого часу допомогла США подолати Велику депресію

Названі недоліки призвели до появи прихильників неокласичної теорії грошей, які висунули теорію монетаризму. Цю теорію започаткувала група економістів, провідне місце серед яких посідає М. Фрідмен (США). Базовою у вченні є кількісна теорія гро-

шей, але вона вивчається в динаміці з використанням статистичного аналізу. На цій основі вважається, що корінь нестабільності економіки — у грошовій сфері. Тобто грошова маса є головною у витратах економіки. За цим ученням фінанси, бюджет та інвестиції (якщо вони не підкріплені динамікою грошової маси) мають другорядне значення.

Такий висновок відсуває кейнсіанську теорію економічних факторів — бюджетної політики та інвестицій — на задній план, а на передній виводить культ грошей, які забезпечують гарантію здійснення платежів. Подібне трактування веде до необхідності зменшення впливу урядів на кредитну політику та емісію (наприклад при емісійному фінансуванні бюджетного дефіциту).

Таким чином, кейнсіанська модель регулювання економіки та роль бюджету в цьому процесі поставлена під великий сумнів. Проте, на наш погляд, як кейнсіанська модель, так і монетаризм М. Фрідмена мають позитивні якості. Кейнсіанська модель регулювання економіки дала можливість подолати складні негативні процеси Великої депресії у США та Великобританії. Економічна криза, яку переживає Україна, в чомусь подібна до Великої депресії, але з важчими наслідками.

Не секрет, що валовий національний продукт в Україні скоротився більш як наполовину, капітальні вкладення та державні закупівлі — ще більше. Виробничі потужності багатьох підприємств країни використовуються менш як на 50 відсотків.

Кейнсіанська теорія регулювання економіки саме і передбачає вихід із економічної кризи за рахунок:

- державних інвестицій в економіку на капітальні вкладення для впровадження передових технологій;
- повної відмови від закупівлі імпортованих товарів;
- емісії грошової маси для покриття бюджетного дефіциту з метою ефективного використання в пріоритетних напрямках виробництва;
- створення виробничих потужностей підприємств усіх форм власності із виробництва однотипних товарів для забезпечення вільної їх конкуренції на ринку;
- впровадження енергозберігаючих технологій на основі жорсткого режиму економії.

Розраховувати на ідеальні моделі не доводиться. Практика показала, що стримування грошової маси певний час може гальмувати зростання цін. Але часто лише монетарними методами зупинити інфляційні процеси, розв'язати проблему економічної кри-

Стимування грошової маси певний час може гальмувати зростання цін. Але часто лише монетарними методами зупинити інфляцію (а тим більше — падіння виробництва) не вдається. Як свідчить досвід, тут необхідний цілий комплекс заходів

зи (а тим більше — падіння виробництва) не вдається. Як свідчить досвід останніх років, необхідний цілий комплекс заходів, які включають удосконалення податкової системи, валютного регулювання, цінної політики, цільового спрямування бюджетних витрат.

Відоображаючи неокейнсіанську модель державного регулювання економіки, не слід відкидати монетаристську теорію. Останню можна застосовувати в умовах стабільної економіки для поступального руху вперед. Тим більше що, на відміну від кейнсіанської моделі, монетаристська повністю не була впроваджена в жодній державі, використовувалися лише окремі її елементи. В умовах глибокої економічної кризи монетаристська теорія може призвести до негативних наслідків.

Реалії сьогодення — постійне зниження виробництва продукції, а на цій основі — відсутність платежів і все зростаючий дефіцит бюджету. Монетаристськими методами можна ліквідувати дефіцит товарів за рахунок дефіциту грошей, але якщо такі методи — самоціль, то вони призведуть до негативних явищ. Нині всі наші дії повинні бути підпорядковані стримуванню темпів падіння виробництва, його посиленому розвитку на пріоритетних напрямках — навіть за рахунок підвищення дефіциту бюджету і регульованого державою рівня інфляції.

Лібералізація цін — теж важливий фактор у переході до ринкової економіки, але вона повинна здійснюватися через певні проміжні етапи.

Платіжна криза в розрахунках підприємств виникла через зниження обсягів виробництва, відсутність матеріалів, усе більшу нестачу енергії, паливно-мастильних та інших матеріалів. Вирішення цих проблем та надання кредитів може стимулювати виробництво. Стримуючи ж надання кредитів, ми стимулюємо платіжну кризу. А це призводить до різкого зменшення фінансів держави, а в підсумку — до ще гірших наслідків.

Віталій Павлович Пантелєєв

народився у 1948 році. Після закінчення Харківського держуніверситету працював економістом на Бєлгородському заводі "През" і Харківському моторобудівному заводі "Серп і молот". З 1978 року працює викладачем економічного факультету на кафедрі "фінанси і кредит" Харківського університету. Доцент, кандидат економічних наук. Директор Харківської аудиторської фірми "Ставр", має сертифікат "А" і "Б". Одружений, має двох дітей.

Наукові підходи до практики

Фінансова стійкість комерційного банку: деякі проблеми її регулювання

Термін "стійкість" виник у механіці, де ним позначається рівновага твердого тіла. Стан рівноваги називається стійким, коли тіло, виведене із цього стану, повертається до нього. Коли ж у разі незначного відхилення тіло займає нове положення, такий стан рівноваги називають нестійким. Інакше кажучи, у стійкій системі невеликі зміни початкового стану незначною мірою впливають на поведінку системи.

Завдання управління економічними процесами тісно пов'язано з дослідженням стійкості траєкторій збалансованого зростання і вишукуванням оптимальної норми нагромадження — найважливішого фактора, який визначає показники економічного зростання. У кінцевому підсумку раціональний вибір норми нагромадження й визначає стратегію економічного розвитку. Тобто загальна стійкість як економіки країни, так і окремих підприємств, у тому числі й банків, передбачає такий рух грошових потоків, за якого забезпечується постійне перевищення надходження коштів (доходів) над їх витратами (витратами).

Своєрідним відображенням перевищення, що стабільно відбувається, доходів над витратами і є фінансова стійкість. Як головний компонент загальної стійкості вона відповідає такому стану фінансових ресурсів, їх роз-

поділу й використанню, який задовольняє вимоги ринку й забезпечує розвиток будь-якого комерційного підприємства, в тому числі й банку, на основі збільшення прибутку (норми нагромадження) і раціоналізації структури капіталу при збереженні платоспроможності в умовах допустимого рівня ризику.

Фінансова стійкість банку — це своєрідне відображення перевищення доходів над витратами

Отже, фінансова стійкість комерційного банку, як і будь-якого іншого підприємства, яке належить до комерційної організації, забезпечується достатньою прибутковою його діяльністю з обмеженнями відносно ліквідності й безпеки (надійності). Водночас банки є постачальниками переважної частини грошової маси країни. У зв'язку з цим на представників цієї галузі економіки покладається велика відповідальність перед суспільством, оскільки у суспільства не повинно бути приводу ставити під сумнів платоспроможність і стійкість банківської системи, а вкладники повинні бути цілком

Світлана Павлівна Халєва

народилася у 1968 році. Після закінчення Полтавського кооперативного інституту і педагогічного факультету Московського кооперативного інституту працювала асистентом на кафедрі "фінанси і кредит" Полтавського кооперативного інституту. З 1994 року — аспірантка економічного факультету на кафедрі "фінанси і кредит" Харківського університету.

виповнені в надійності свого банку. Цілі вкладників банку і власників його акцій деякою мірою не збігаються. Ця розбіжність відображається в неминучій суперечності між вимогами ліквідності*, надійності** і бажаною прибутковістю операцій та проявляється фактично в кожній фінансовій операції комерційного банку.

Суперечність між ліквідністю, надійністю й прибутковістю можна вважати центральною проблемою, успішне розв'язання якої при розміщенні коштів банку забезпечить його фінансову стійкість.

Суть цієї проблеми полягає в тому, що, з одного боку, керівництво банку відчуває тиск тримачів акцій, зацікавлених у більш високих доходах, які можна отримати, вкладаючи кошти в довгострокові цінні папери, кредитуючи позичальників із сумнівною кредитоспроможністю і скорочуючи невикористовувані залишки. З другого боку, всі ці дії серйозно погіршують ліквідність і надійність банку, необхідні при вилученні вкладів та для задоволення попиту на кредит давніх клієнтів. При цьому кредитний та інвестиційний ризики можна розглядати як дисперсію можливих варіантів одержання доходу.

* Ліквідність банків — це здатність банків забезпечувати своєчасне виконання своїх зобов'язань.

** Надійність банків — це їхня здатність факхово розподіляти активи на умовах повернення.

Збільшується ризик — і норма прибутку зростає. Крива ринку капіталу відображає цей компроміс

Порівняємо ризик із нормою прибутку (рис.1), виразивши ризик (дисперсія можливих доходів) у вигляді стандартного відхилення очікуваної норми прибутку на інвестиції. Ми побачимо, що в міру того, як збільшується ризик (внаслідок збільшення кредитного ризику або строку інвестування), очікувана норма прибутку також зростає. Крива ринку капіталу відображає при цьому компроміс між ступенем ризику й потрібною нормою прибутку на цьому ринку. Таким чином, банк, який вкладає кошти в потенційно прибутковіші інвестиції і кредити, одночасно й більше ризикує.

За теорією оптимального управління до розв'язання цієї суперечності (прибутковість — надійність і ліквідність) є два основні підходи. Один із них передбачає пошук середнього (компромісного) варіанта, який у даному випадку буде характеризуватися збільшен-

ням рівня доходності (норми прибутку) при певному достатньому рівні надійності та ліквідності, тобто фінансовою стійкістю. Оцінка рівня фінансової стійкості при цьому залежить від вибраної стратегії банку і є суб'єктивною, як і суб'єктивною оцінка якості будь-якої системи, коли вона залежить від того, чому віддає перевагу особа, яка приймає рішення (акціонер, клієнт, кредитор, керівництво банку та ін.).

Другий підхід до оцінки рівня фінансової стійкості банку ґрунтується на виборі показника, який максимізують, — це показники прибутковості сукупного капіталу й прибутковості основного капіталу (статутного фонду). Вони забезпечують запас фінансової міцності (безпеки) і стабільності комерційного банку. А на оцінкові показники надійності й ліквідності (достатність капіталу, ліквідність балансу тощо) накладають обмеження, визначені нормативами Національного банку України ("Положення про економічні нормативи регулювання діяль-

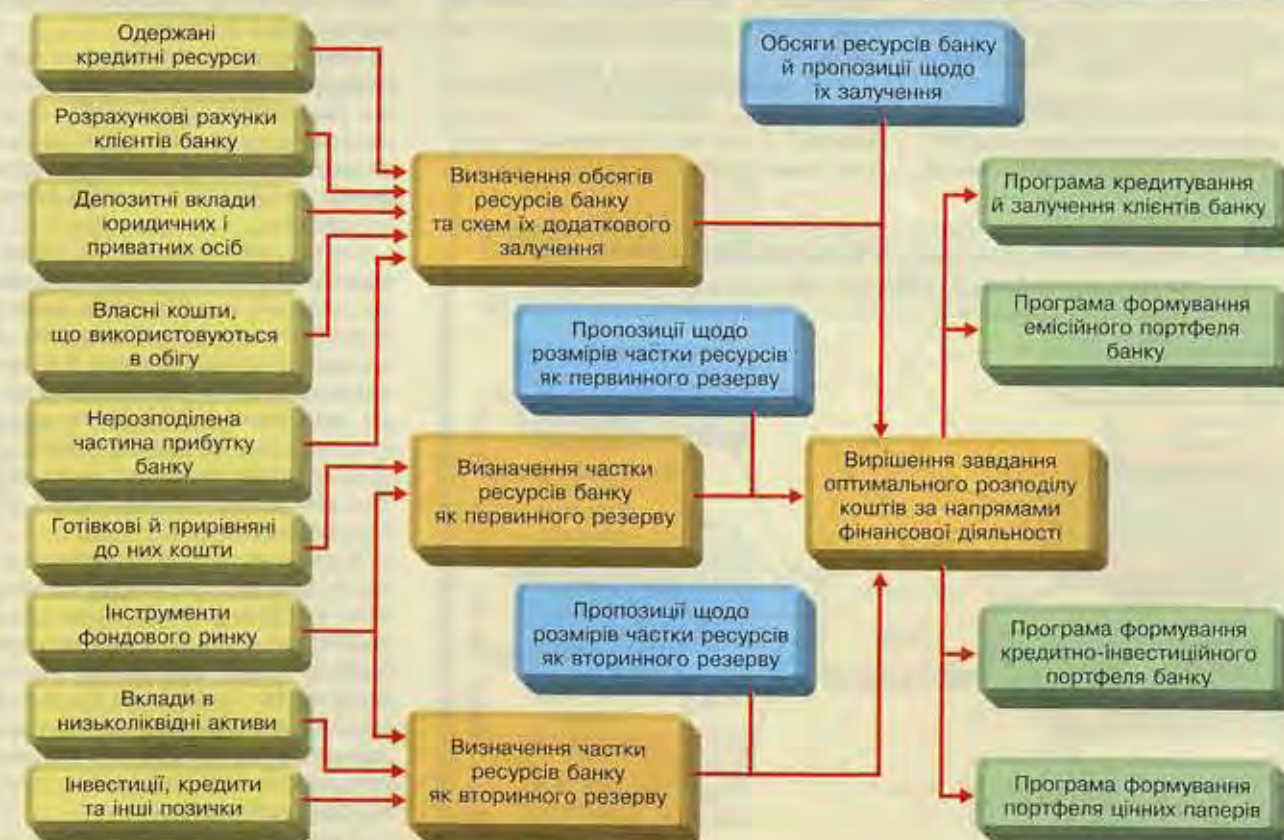
Рис.1. Співвідношення ризику й прибутку

ності комерційних банків" і доповнення до нього).

Отже, цілком логічно вважати, що фінансова стійкість банку пов'язана з послідовним зростанням (яке забезпечує достатній запас фінансової міцності й стабільності) норми прибутку на капітал та одночасним виконанням нормативних вимог НБУ щодо забезпечення надійності та ліквідності.

Рис.2. Загальна схема розподілу фінансових ресурсів банку

Оскільки діяльність банку — це комплекс взаємопов'язаних господарських процесів, залежних від численних і різноманітних факторів, остільки й фінансова стійкість банку залежить як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів. Внутрішні прямо залежні від організації роботи самого банку, зовнішні — ні. Цим поділом, на нашу думку, і треба керуватися, моделюючи фінансово-господарську діяльність банку і намагаючись управляти його фінансовою стійкістю шляхом комплексного пошуку резервів для підвищення ефективності діяльності.

Розглянемо спочатку внутрішні фактори. Діяльність банку багато в чому обумовлена політикою, яку він проводить; вибором концепції його розвитку, що включає обсяги конкретного банку, які визначаються його активами, обсягами власного капіталу й депозитної бази; сферою і напрямом діяльності на універсалізацію або спеціалізацію; характером його діяльності; визначенням продукту, який він пропонує ринку: види кредитів, види платних послуг і т.п. При цьому для забезпечення фінансової стійкості банку важливим є не тільки визначення загальної концепції його розвитку, а й розробка раціональних схем формування пасивів і розподілу його ресурсів за основними категоріями активів (рис.2). Ці схеми повинні включати такі основні етапи:

визначення обсягів ефективних ресурсів банку, які можуть бути спрямовані на проведення активних операцій, а також схем їх додаткового залучення;

встановлення частки ресурсів банку, які виділяються як первинний резерв — головне джерело забезпечення

ліквідності для негайних виплат і розрахунків;

встановлення частки вторинних резервів (менш ліквідних активів, в основному, цінних паперів, що входять до складу інвестиційного портфеля банку);

безпосереднє вирішення завдання оптимального розподілу коштів за статтями балансу й видами фінансових операцій (наприклад, за критерієм забезпечення мінімального ризику одержання потрібної норми прибутку з урахуванням обмежень щодо основних банківських показників, уведених у дію положенням НБУ).

Розробка раціональних схем формування пасивів і розподілу ресурсів банку за основними категоріями активів — теж важливий фактор забезпечення його фінансової стійкості

Враховуючи зазначену схему оптимального розподілу, важливим фактором фінансової стійкості банку, тісно пов'язаним із вибором концепції розвитку банку й політики, яка ним проводиться, є оптимальне розміщення банківських коштів у різні види активів.

Унаслідок спроб розв'язати дилему "надійність, ліквідність — прибутковість" у світовій банківській практиці намітилися три основні підходи

до управління активами. У будь-якому з цих підходів є елементи, які можна використати для забезпечення фінансової стійкості окремого комерційного банку. Найпростішим у застосуванні є перший підхід, названий методом загального фонду коштів (об'єднання джерел), в основі якого лежить ідея об'єднання всіх ресурсів банку з наступним їх розміщенням відповідно до визначених пріоритетів, призначення яких — допомогти керівництву оперативних відділів розв'язати проблему поєднання надійності, ліквідності та прибутковості (рис.3). Ці пріоритети показують, яка частина наявних у банку коштів повинна бути розміщена в резерви першої або другої черги, використана для позичок і купівлі цінних паперів, щоб це дало доход. Однак цей метод має суттєвий недолік — не враховує відмінності вимог ліквідності щодо вкладів до запитання, ощадних вкладів, термінових вкладів і основного капіталу, у зв'язку з чим може застосовуватися лише в період надлишку коштів.

Прагнення розмежувати джерела коштів відповідно до норм обов'язкових резервів і швидкості їх обігу, або обіговістю привело до появи другого методу — розподілу активів або конверсії коштів (розподілу джерел, рис.4). Головною перевагою цього методу є зменшення частки ліквідних активів і вкладів додаткових коштів у позички та інвестиції, що веде до збільшення норми прибутку і, відповідно, фінансової стійкості банку.

Прихильники методу розподілу активів (розподілу джерел) стверджують, що збільшення норми прибутку досягається усуненням надлишку ліквідних активів, які протистоять ощадним і терміновим вкладам, а також основному капіталу.

Однак цей метод має такі недоліки: передбачає незалежність джерел коштів від шляхів їх використання, наявність тісного зв'язку між швидкістю обігу вкладів тієї або іншої групи й коливаннями загальної суми вкладів цієї групи, якої може й не бути; не враховує сезонних коливань в окремих банках, за яких попит на кредит може зростати саме в той момент, коли обсяг вкладів зменшився.

Крім того, в обох розглянутих методах робиться акцент на ліквідності обов'язкових резервів та можливому вилученні вкладів і менше приділяється уваги необхідності задовольнити заявки клієнтів на кредит. Тобто обидва методи зорієнтовані на середній, а не на граничний рівень ліквідності, який забезпечує нормальну фінансову стійкість.

Таким чином, два розглянуті методи є дещо спрощеними і зводяться до

Деякі підходи до управління активами. Їх плюси і мінуси

застосування найпростіших прийомів наукового управління для аналізу зв'язків між різними статтями активу й пасиву. Вони вказують шляхи розміщення всіх доступних для інвестування коштів таким чином, щоб забезпечити достатню норму прибутку, здійснюючи операції з урахуванням обмежень ліквідності й надійності, встановлених керівництвом банку (тобто зсередини) або органами банківського контролю (тобто ззовні).

Складніша методика передбачає збалансований науковий підхід до розв'язання управлінських проблем регулювання фінансової стійкості банку з використанням прогресивних математичних методів і ЕОМ для вивчення взаємодії елементів у складних моделях, наприклад, лінійного програмування. Цей підхід базується на визначенні цілей, встановленні зв'язків між різними елементами проблеми, ідентифікації змінних, які перебувають і не перебувають під контролем керівництва, оцінці можливої поведінки неконтрольованих змінних і виявленні тих внутрішніх та зовнішніх обмежень, які регламентують дії керівництва.

У цілому ж, який би окремих метод або комбінація методів не вибиралися банком як модель розміщення коштів у різноманітні активи, керівництво банку не повинно забувати про співвідношення ризику й прибутковості між окремими видами кредитів й інвестицій усередині кожної категорії, можливість визначення якого пов'язана з вивченням динаміки таких показників фінансової стійкості, як рівень ризикових активів (відношення суми ризикових активів до загальної суми активів) і рівень підвищеного ризику (відношення суми активів підвищеного ризику до загальної суми активів). При цьому корисним засобом у досягненні мети одержання максимального прибутку є ретельне зіставлення граничних витрат на залучення коштів із гранично можливими доходами від активних операцій.

Наступний значний фактор регулювання фінансової стійкості банку — формування складу й структури фінансових ресурсів, правильний вибір стратегії й тактики управління ними. Так, досягнення цілей банку щодо прибутковості, надійності та ліквідності можливе шляхом регулювання співвідношення залучених і власних ре-

сурсів, на чому останнім часом особливо акцентується увага. Наприклад, на підставі співвідношення власних і залучених коштів (коефіцієнт надійності) можна якоюсь мірою судити і про фінансову стійкість того або іншого банку.

Абсолютну фінансову стійкість того чи іншого банку при цьому можна охарактеризувати нерівністю:

залучені кошти < власні кошти

Від правильного регулювання співвідношення залучених і власних ресурсів багато в чому залежить як прибутковість банку, так і його надійність та ліквідність

Дане співвідношення показує, що всі зобов'язання банку покриваються його власними коштами, тобто банк у будь-який момент може відповісти щодо всіх своїх зобов'язань. Така ситуація зустрічається рідко. Навіть більше, вона навряд чи може розглядатися як ідеальна, оскільки означає,

що керівництво банку не вміє, не бажає і не має можливості використати зовнішні джерела коштів у повному обсязі для основної діяльності й одержання прибутку. Зокрема, у банківській практиці традиційно склалися так, що більшість банків, які нормально функціонують, за рахунок власних коштів формують тільки 8–18 відсотків усіх пасивів, а залучені ресурси в структурі пасивів становлять 70–80 відсотків.

Тому нормальну фінансову стійкість, виходячи із нормативних вимог НБУ, можна охарактеризувати нерівністю:

власні кошти < залучені кошти ≤ власні кошти × 20

Наведене співвідношення відповідає становищу, коли банк, що успішно функціонує, використовує для здійснення активних операцій різноманітні "нормальні джерела" ресурсів — власні й залучені. При цьому, як засвідчує досвід роботи комерційних банків, банки одержують більші прибутки, коли функціонують на межі мінімально допустимих значень нормативів ліквідності й надійності, тобто повністю використовують надані їм права щодо залучення грошових коштів як кредитних ресурсів.

Рис.4. Управління активами з використанням моделі розподілу активів (розподілу джерел)

Рис.3. Управління активами з використанням моделі загального фонду коштів (об'єднання джерел)

Нестійке ж фінансове становище банку характеризується нерівністю:

залучені кошти > власні кошти × 20
Дане співвідношення відповідає становищу, коли в банку відбувається зниження мінімально допустимого значення коефіцієнта надійності внаслідок залучення додаткових джерел, які не є в звичайному розумінні "нормальними", тобто обґрунтованими. У такому разі комерційному банку необхідно в місячний термін привести коефіцієнт надійності у відповідність з нормативним значенням. Це можливо за рахунок скорочення, перш за все, міжбанківських кредитів, кредитної заборгованості та інших видів залучених ресурсів, а також за рахунок збільшення власних коштів банку. Однак треба мати на увазі, що залучення додаткового капіталу в формі випуску нових акцій призведе до скорочення дивідендів й невдоволення пайовиків.

Критичне фінансове становище характеризується ситуацією, коли на доповнення до попередньої нерівності банк має не погашені в строк зобов'язання за міжбанківськими кредитами, кредитною заборгованістю та іншими видами залучених коштів. За умов ринкової економіки, якщо така ситуація хронічно повторюється, банк повинен бути ліквідований.

Щоб підтримати стійкість депозитів, а отже, й забезпечити фінансову стійкість банку, необхідно розумно регулювати співвідношення депозитів до запитання і термінових

Для забезпечення фінансової стійкості, крім регулювання співвідношення власних і залучених коштів, необхідне й регулювання співвідношення середньо- й довгострокових зобов'язань банку (співвідношення депозитів до запитання й термінових) для підтримання стійкості депозитів. Аналогічне регулювання — менш ефективний спосіб забезпечення необхідної надійності й ліквідності, хоч воно дає можливість підвищити прибутковість комерційного банку. У зв'язку з цим, для забезпечення фінансової стійкості банку необхідний вибір оптимальної стратегії підтримання стійкості депозитів. Частково такою стратегією є маркетинг — підвищення якості обслуговування клієнтів із тим, щоб вони довіряли банку і в періоди кризових ситуацій. Підвищен-

ня ж строку ошадних депозитів, їх середньої суми також пом'якшує коливання депозитів під час криз, а отже, і підвищує фінансову стійкість банку.

Формуючи склад і структуру ресурсів банку для забезпечення його фінансової стійкості, необхідно також брати до уваги вимоги мінімального власного капіталу та його достатності для авансування в банківський обіг активів, зважених з урахуванням ризику (згідно з нормативними вимогами НБУ, відношення власних коштів банку до суми активів, зважених з урахуванням ризику, не повинно бути нижче 8 відсотків). Оскільки основним джерелом власного капіталу банку є прибуток, то для підтримання фінансової стійкості банку на відповідному рівні, необхідно й одержання прибутку в достатніх розмірах. Вирішальне ж значення для прибутковості банку має забезпечення взаємозв'язку між управлінням активами й управлінням пасивними операціями. При цьому важлива не тільки загальна маса прибутку, але й структура його розподілу, й особливо — та частина, яка спрямовується на розширення та вдосконалення операцій, зниження витрат і підвищення якості послуг банку. Крім того, треба враховувати, що прагнення збільшити прибуток і необхідність вести конкурентну боротьбу щодо фінансових послуг за умов перехідної економіки обумовлюють підвищення ступеня ризику в банківській справі. Подолання ж таких ризиків, а отже, і збереження фінансової стійкості, сприяє дотримання банком нормативів ліквідності, його здатність формувати адекватні обов'язкові резерви (першої черги) на випадок можливого дефіциту платіжних ресурсів та резерви власного капіталу (другої черги) для відшкодування невикраданого ризику активних операцій, зокрема для покриття збитків.

При цьому можна виділити два крайні напрями. Один із них — політика пильного контролю за резервами. Вона зводиться до того, щоб не допустити наявності в банку коштів, які не приносять доходу, тобто фактично будь-якого надлишку коштів відносно потреби в них. Другий крайній напрям — політика постійного підтримання резервів на рівні, достатньому для задоволення вимог щодо норм обов'язкових резервів і в пікові періоди зростання депозитів. Для забезпечення ж фінансової стійкості банку необхідно віднайти певну середину між цими напрямками.

Таким чином, з точки зору впливу на фінансову стійкість банку, визначальними внутрішніми факторами є концепція розвитку банку, його внут-

рішня політика, яка обумовлює розподіл активів і формування пасивів таким чином, щоб забезпечити:

достатній ступінь надійності, що виражається у грамотному розподілі активів за функціональними групами на умовах повернення;

достатній ступінь ліквідності, що виражається в управлінні портфелем активів за умовами терміновості;

достатній рівень рентабельності, що виражається в максимізації доходності активних операцій та одночасній мінімізації витрат на залучення коштів.

Уміння знаходити "золоту середину", тобто підтримувати розумні співвідношення між цими параметрами, і забезпечує фінансову стійкість. Це можливо, на нашу думку, за умов виконання таких принципів структуризації активів і пасивів на основі збалансованості за ліквідністю, надійністю та прибутковістю розподілу фінансових ресурсів банку:

скорочення витрат, не пов'язаних із забезпеченням відтворення обігових коштів, збільшення числа операцій і модулів банку;

конвертація фінансових коштів і цінних паперів, що не приносять доходів, у грошові кошти й високоліквідні доходні активи;

забезпечення стійкої платоспроможності навіть на шкоду решти фінансових показників роботи банку;

негайний продаж тих активів, які в даній кон'юктурній ситуації фінансового ринку виявляються непотрібними;

професійна реалізація операцій купівлі-продажу валютних коштів з урахуванням кон'юктури всіх світових відкритих валютних ринків, а не тільки місцевого, як це робиться в Україні; блокування переходу активів у дебіторську заборгованість;

зниження дебіторської заборгованості шляхом продажу її банкам, які займаються факторинговими операціями;

участь у перерозподілі високоліквідних високообігових активів як у самому банку, так і між банками.

Однак політика банку залежить не тільки від внутрішніх, але й від зовнішніх факторів, які включають у себе різноманітні аспекти: економічні умови господарювання, панівну в суспільстві техніку й технологію, рівень реальних доходів населення, економічну й фінансово-кредитну політику НБУ, прийняті урядом України рішення й законодавчі акти щодо регулювання діяльності банків і банківської системи, демографічні фактори (зростання чисельності населення), структуру ринку (наприклад, кількість банків, які обслуговують один і той

же ринок) та інші.

Серед зовнішніх факторів можна виділити ті, які найсуттєвіше впливають на фінансову стійкість банку, його політику.

Так, особливе значення для фінансової стійкості банку має фаза економічного циклу, в якій перебуває економіка країни. У період кризи в цілому зменшуються доходи суб'єктів економічної діяльності, скорочуються відносно й навіть абсолютно масштаби прибутку підприємств, у тому числі й банків, через погіршення структури розміщення активів. Усе це призводить до зниження ліквідності й надійності банків, їх платоспроможності. Таким чином, у період кризи збільшується кількість неплатежів, а отже, й банкрутств банків.

Суттєво впливають на фінансову стійкість банків також рівень, динаміка й коливання реальних доходів юридичних та фізичних осіб. Зокрема, від цього залежить стійкість депозитної бази банку. У свою чергу, рівень реальних доходів населення залежить від фази економічного циклу.

Крім того, у банківській сфері зароджується як міжбанківська конкуренція, так і конкуренція комерційних банків з найрізноманітнішими фінансово-промисловими корпораціями,

Зовнішні фактори — такі, як економічне становище, динаміка реальних доходів юридичних та фізичних осіб, міжбанківська конкуренція, податкова й кредитна політика тощо, суттєво впливають на фінансову стійкість банку

групами, інвестиційними фондами й компаніями, страховими й пенсійними фондами. Отже, неабиякий фактор фінансової стійкості банку — гострота конкурентної боротьби.

Серйозними макроекономічними факторами фінансової стійкості є також податкова й кредитна політика, ступінь розвитку фінансового ринку, страхової справи й зовнішніх економічних зв'язків. Суттєво впливає на неї й курс валюти.

Економічна й фінансова стійкість комерційних банків залежить ще від загальної політичної стабільності. Значення цього фактора особливо велике для банківської діяльності в Україні. Ставлення держави до банківської

діяльності, принципи державного регулювання банківської сфери, відносини власності, принципи земельної реформи, заходи щодо захисту підприємств не можуть не враховуватися, коли розглядається фінансова стійкість банку.

Нарешті, одним із наймасштабніших несприятливих факторів, які дестабілізують фінансове становище банків в Україні, є в даний час інфляція.

Отже, порівнюючи міру впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову стійкість банків України, приходимо до висновку, що недостатній рівень конкурентності ринку, підвищений ризик неповернення коштів щодо багатьох активних операцій, неминучий в економіці перехідного періоду, вносять корективи в ідеальну схему формування й розподілу фінансових ресурсів банку. Так, у даних умовах більш значимими категоріями, за якими треба проводити порівняльний аналіз фінансової стійкості банків, є саме рівні надійності й ліквідності, тоді як порівняльна рентабельність (норма нагромадження) банківських операцій відіграватиме все більшу роль у міру розвитку й посилення ринкової конкуренції.

Мультиплікатори грошових агрегатів

Як відомо, 1995 року Центральний банк Росії ввів у обіг грошові білети нового зразка п'яти номіналів — 1000, 5000, 10 000, 50 000 і 100 000 рублів (купюри 1993 року випуску теж залишаються платоспроможними). Нові банкноти виготовлено із застосуванням спеціальних способів друку і ряду захисних засобів, знання яких допоможе безпомилково відрізнити справжні купюри від фальшивих. Характерною особливістю банківських білетів 1995 року випуску є наявність на них двох купонних полів (ліворуч і праворуч від живописного поля), на яких розміщено локальні водяні знаки, мітки для людей із слабким зором, узорі із концентричних хвилястих ліній, а також емблему Банку Росії. Крім того, застосовано й такі нові елементи захисту, як кіп-ефект (приховане зображення) і металізована захисна стрічка, включена до структури паперу.

Усі банкноти мають єдиний стиль і характер композиційного оформлення. Тематика малюнків включає сюжети різних міст Росії — Владивостока, Новгорода, Красноярська, Санкт-Петербурга і Москви.

Грошові білети мають такі розміри: 137х61 мм (1000 і 5000 рублів); 150х65 мм (10 000, 50 000 і 100 000 рублів).

Банкноти віддруковано на високоякісному цупкому на дотик папері, тому навіть досить зношені купюри не втрачають свого характерного хрусту (фальшивки, як правило, виготовляються на папері нижчої якості). До паперу під час його відливання хаотично включено захисні волокна фіолетового, червоного і світло-зеленого кольорів. Червоні і світло-зелені волокна в ультрафіолетових променях люмінують відповідно аскаво-червоним і жовто-зеленим кольорами.

На прикладі банкноти номіналом 100 000 рублів окреслимо основні ознаки, які підтверджують справжність грошових білетів нового зразка.

(Матеріали надано Центральним банком Російської Федерації)

ПІЦЬОВИЙ БІК

Переважаючі кольори — коричневий, бордовий і зелений (на банкнотах номіналом 50 000 рублів — темно-синій і темно-коричневий, 10 000 — темно-зелений і темно-коричневий, 5000 — синій і зелений; 1000 рублів — фіолетовий і коричневий).

Головний сюжет — зображення скульптурної групи (квадриги) на портику будинку Державного академічного Великого театру в Москві (на банкнотах номіналом 50 000 рублів — зображення скульптури біля підніжжя Ростральної колони, що символізує річку Неву у Санкт-Петербурзі на фоні Петропавлівської фортеці, 10 000 — мосту через річку Єнісей і каплиці у Красноярську, 5000 — пам'ятника "Тисячоліття Росії" у Новгороді на фоні Софійського собору, 1000 рублів — Владивостоцького порту в бухті Золотий Ріг і верхньої частини Ростральної колони з моделлю військового транспорту "Маньчжур").

Російський рубль:

нові банкноти — нові елементи захисту

1 Водяні знаки

На банкнотах нового зразка вони розміщені у двох місцях. На вузькому купонному полі — вертикально поміщено світле зображення числа "100 000" із темним контуром навколо цифр (на банкнотах інших номіналів — цифри "50 000", "10 000", "5000" і "1000", які відповідають тому чи іншому номіналу). На широкому купонному полі водяний знак повторює зображення Великого театру в темному ореолі (на банкнотах інших номіналів водяні знаки інші. Так, на грошових білетах вартістю 50 000 рублів поміщено зображення фрагмента Петропавлівської фортеці, 10 000 — каплиці, 5000 — Софійського собору, 1000 рублів — верхньої частини Ростральної колони з моделлю військового транспорту "Маньчжур").

Водяні знаки мають чіткі обриси, їх добре видно проти світла.

2 Фоновий друк

Орнаментальна смуга і фасад будинку Великого театру виконані офсетним способом із ефектом багатobarвного орловського друку: кольори штрихових елементів точно суміщені один із одним без розривів і взаємних зміщень.

3 Металографія

У правій верхній частині купюри розміщено текст БИЛЕТ БАНКА РОССИИ; у лівій нижній, на купонному полі, — мітку для людей зі слабким зором. Завдяки більшій товщині шару фарби вони мають підвищений рельєф. Це дає змогу встановити номінал банкноти на дотик. На банкнотах різних номіналів надруковано різну кількість кіл і прямокутників. Зокрема, на купюрах 100 000 рублів мітка має вигляд кола і п'яти прямокутників, 50 000 — двох кіл і чотирьох прямокутників, 10 000 — одного кола і чотирьох прямокутників, 5000 — двох кіл і трьох прямокутників, 1000 рублів — одного кола і трьох прямокутників.

4 Кіп-ефект (приховане зображення)

Приховане зображення проявляється в нижній частині банкноти на візерунчастій гільоширній смузі бордового кольору. При розгляді банкноти в горизонтальному положенні на рівні очей і повороті її на 45 градусів у той чи інший бік на узорі в лівій частині смуги видно літери РР (російський рубль).

5 Серійний номер

Складається з серії (дві літери) і семизначного номера. Надрукований друк: зліва посередині вузького купонного поля він червоного кольору (люмінесценції немає); у правій нижній частині на широкому купонному полі — зеленого кольору (під ультрафіолетовим промінням видно зелене світіння).

ЗВОРОТНИЙ БІК

Переважаючі кольори — коричневий, бордовий і зелений (на банкнотах номіналом 50 000 рублів — темно-синій, темно-зелений і темно-коричневий, 10 000 — темно-зелений і темно-коричневий, 5000 — зелений і синій, 1000 рублів — коричневий і темно-фіолетовий).

Головний мотив — загальний вигляд будинку Державного академічного Великого театру в Москві (на банкнотах номіналом 50 000 рублів — зображення загального вигляду будинку Біржі і Ростральної колони на набережній річки Неви, 10 000 — греблі Красноярської ГЕС, 5000 — кріпосної стіни Новгородського Кремля, 1000 — узбережжя півострова Камчатка).

6 Захисна стрічка

До структури паперу включено захисну стрічку шириною 1 міліметр. Розміщена у правій частині банкноти. Під час розгляду проти світла має вигляд безперервної темної смуги.

7 Мікроузор

На широкому і вузькому купонних полях банкноти розміщено мікроузор. Він складається із концентричних хвилястих ліній і зовні сприймається як рівне сере поле. При спробі відтворити на копіювальній техніці на копії перетворюється в темні та світлі смуги, утворюючи муар.

8 Мікротекст

На грошових білетах нового зразка він двох видів. У верхній частині банкноти над будинком Великого театру мікрошрифтом з певним нахилом набрано число 100000, яке безперервно повторюється. Під зображенням театру на семи смугах (у два рядки) можна прочитати словосполучення БАНКРОССИИ, яке безперервно повторюється.

9 Зображення, які суміщуються

Малюнок, розміщений вертикально в лівій частині лицьового боку банкноти і в правій частині — зворотного, являє собою ромбні елементи, утворені двома рівносторонніми трикутниками. На лицьовому боці нижні трикутники пофарбовані фіолетовим кольором, верхні — не пофарбовані. На зворотному боці — навпаки: верхні трикутники пофарбовані зеленим кольором, нижні — не пофарбовані. Під час розгляду банкноти проти світла непофарбовані трикутники на орнаментальній смугі заповнюються кольором, утворюючи фіолетово-зелені ромби.

10 Фонова сітка

Уздовж верхнього і нижнього країв фонова захисна сітка поступово змінює свій колір від жовто-зеленого по краях до рожевого по середині (ірисовий друк).

Люмінесценція банкноти в ультрафіолетових променях

По всій поверхні лицьового і зворотного боків банкноти червоним і світло-зеленим кольором люмінують хаотично включені до паперу захисні волокна. У нижній частині широкого купонного поля лицьового боку — зображення невидимі при звичайному освітленні розетки, яка має рожеве світіння. Серійний номер, розміщений у правій нижній частині банкноти, під ультрафіолетовим промінням світить ся зеленим.

Фонове зображення у центральній частині та орнамент у правій половині зворотного боку банкноти, виконані жовто-зеленою фарбою, мають жовто-зелене світіння.

З архівних матеріалів

Перший київський банк —
породження і жертва
інфляції

У літературі з історії столиці України повідомляється, що перший банк з'явився у Києві 1839 року. Це була місцева контора Державного комерційного банку. Однак, як свідчать архівні документи, банківська справа має тут глибше коріння. У київських та петербурзьких архівах містяться документи, які свідчать, що нині ми можемо відзначити 215-ту річницю створення першого банку Києва.

На початку царювання Катерини II більшість розрахунків проводилася в Росії у дзвінкій монеті. Зокрема, значну частину грошової маси становили мідні гроші. Один рубль міддю важив понад 1 кілограм. Тому настання осіннього бездоріжжя паралізувало грошовий обіг у країні

Ця історія сягає в часи імператриці Катерини II. На початку її царювання більшість розрахунків проводилася у дзвінкій монеті. Добре ще, коли в золоті і сріблі, але значну частину готівки становила мідь, а рубль мідною монетою важив у ті роки понад кілограм. Ось і уявіть собі, чого коштувало комерсантам чи державним закладам перевозити на великі відстані суми в декілька тисяч мідних рублів. Достатньо сказати, що настання осіннього бездоріжжя паралізувало грошовий обіг у

З метою вдосконалення грошового обігу в імперії 1768 року Катерина II оголосила маніфест про випуск асигнацій — перших паперових грошей у Росії

країні. А величезна імперія потребувала циркулювання готівки.

Вихід шукали не один рік. Під час правління імператриці Єлизавети для купецтва було запроваджено обіг векселів. Петро III 1762 року підписав указ про випуск банківських білетів на пред'явника, але його скоро скинули з престолу, і реформа відбулася вже у наступне царювання. Саме Катерина II маніфестом від 29 грудня 1768 року оголосила про випуск перших у Росії паперових грошей — асигнацій.

Спершу в паперовому обігу дотримувалися необхідної обережності. "Державні банки для вимінювання асигнацій" у Петербурзі та Москві були забезпечені готівковим капіталом по 500 тисяч рублів кожен, і на цю ж суму здійснювалася емісія. Загальна кількість асигнацій не становила й одного процента від сумарної металеві готівки. Завдяки цьому паперові гроші були зустрінуті з повним довірям і користувалися великим попитом.

Зовнішній вигляд асигнацій не відзначався особливою складністю. Текст у візерунчастій рамці друкувався з одного боку щільного білого паперу. Як захисні елементи застосовувалися водяні знаки, овальне тиснення і чорнильні підписи вищих фінансових чиновників. Спершу використовувалися чотири номінали — 25, 50, 75 і 100 рублів. Однак скоро випуск 75-рублевих асигнацій було припинено, оскільки одразу ж знайшлися умільці, які підробляли 25-рублеві білети під 75-рублеві.

На жаль, влада недовго дотримувалася помірності в емісіях асигнацій. Перша російсько-турецька війна, пугачовський бунт розхитували бюджет, і важко було встояти перед спокусою латати дірки за допомогою друкарського верстата. Протягом 1769—1774 років держава випустила в обіг асигнацій на 20 мільйонів. У січні 1774 року імператриця розпорядилася, щоб понад цю суму паперові гроші не випускалися, а лише додруковувалися для заміни зношених купюр.

**Михайло Борисович
Кальницький**

народився у 1958 році. Закінчив Київський політехнічний інститут. Працює інженером у КБ оборонного підприємства.

Багато років займається дослідженнями з історії Києва, колекціонуванням старих київських путівників та листівок. Входить до складу колегії Ради Київської міської організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, міської комісії з найменувань і пам'ятних знаків. Є автором близько 200 публікацій з киевознавства, зокрема з питань історії підприємництва, міського господарства, фінансової справи, благодійництва.

Однак уже через рік що розумну постанову було порушено.

Як привід для нової емісії використувалося заснування банківських контор у провінції, кожен з яких

Влада недовго дотримувалася помірності в емісіях асигнацій. Спалахнула російсько-турецька війна, і уряд не встояв перед спокусою латати дірки в бюджеті за допомогою друкарського верстата

потрібно було забезпечити необхідною масою асигнацій. Цей захід переслідував добрі наміри — вдосконалення грошового обігу в імперії. Але із часом засоби для його досягнення самі ставали ціллю. Так, граф Андрій Шувалов, який більше ніж будь-хто був схильний до експлуатації друкарського верстата, пропонував випустити додатково на 800 тисяч асигнацій, щоб роздати цей капітал у борг, і на проценти із ньо-

Рік у рік дефіцит бюджету зростав. Приводом для чергової емісії паперових грошей було заснування 1781 року в багатьох містах Росії (зокрема й у Києві) контор Асигнаційного банку, кожен з яких потрібно було забезпечити необхідною масою асигнацій

го утримувати новостворювані контори.

Не можна сказати, що серед придворних не лунали стурбовані голоси у зв'язку з небезпечною для економіки тенденцією. Одного із критиків фінансової політики — графа Григорія Орлова — Катерина II запевнила, нібито їй "завжди хочеться, щоб кожен не лише вільно висловлював свої думки, а й оспарював також її власні, тому що таким чином легше знаходити істину". Але на ділі збільшувався внутрішній борг, а паралельно з ним утворювалася й зовнішня заборгованість: Росія вдавалася до позичок.

Ось у такій обстановці 1781 року з'явилася банківська контора в Києві. Як, до речі, тоді ж такі і в Пскові, Новгороді, Твері, Ніжині, Курську, Харкові, Тамбові, Орлі і Тулі. Кожна із нових контор забезпечувалася капіталом у 200 тисяч рублів. На таку ж суму додатково випускалися асигнації. Через рік кількість міст, які становили банківську мережу країни, зросла до 25.

Надмірна емісія паперових грошей призвела до неминучих наслідків. Підвищилися ціни на товари і робочу силу, витратна частина бюджету зростала значно швидше, ніж доходна. Утворився дефіцит. Якщо 1782 року державні витрати випереджали доходи на 1 мільйон, то 1784-го — уже на 6 мільйонів, а 1785-го — на 12 мільйонів. Весною 1783 року було утворено таємну комісію для збільшення державних доходів. Одним із заходів, рекомендованих комісією, стала заміна в Україні різних поборів подушною податтю. Фактично це означало, що раніше вільні українські селяни ставали кріпаками.

1786 року було реалізовано шуваловський проект, який остаточно розв'язав паралельний обіг металевих і паперових грошей. Граф запропонував нову емісію обсягом 100 мільйонів рублів, але за умови, щоб половина цієї суми пішла на погашення випущених раніше асигнацій

(яких циркулювало більш як на 46 мільйонів), частина відкладалася про запас "для раптової війни" і "на випадок нагальної потреби казначейству", а 33 мільйони планувалося розмістити як внутрішні позики, проценти за які повинні були суттєво поповнити доходну частину бюджету.

Катерина II повідомила про новий фінансовий захід особливим маніфестом. У ньому урочисто проголошувалося: "Узаконуюмо самодержавною, від Бога Нам даною владою і обіцяємо святістю слова царського за Нас і спадкоємців Імператорського російського пре-

ною, і для покриття видатків уряд укорте вже запустив руку до сундуків із асигнаціями. Мало того, що було "з'їдено" весь запасний капітал — влада скористалася навіть тими сумами, які, як планувалося, збільшуватимуть державні доходи. Це означало повний крах шуваловської реформи. Із 1787 року курс асигнацій щодо дзвінкої монети неухильно знижувався. В таких умовах численні банківські контори в російській провінції, куди населення кинулося, аби вимінити назад асигнації на металеві гроші, виявилися зайвими. 1788 року більшість із цих контор було ліквідовано, в тому

Такими були перші паперові гроші Росії. Асигнація виконувала роль своєрідного банківського зобов'язання-розписки на одержання монети.

столу, що кількість банківських асигнацій ніколи і ні за яких обставин не повинна перевищувати в Нашій державі ста мільйонів рублів".

Але й цього разу царського слова дотримати не вдалося. 1787 року розпочалася нова війна із Туреччи-

числі й київську. Зайве й говорити, що відповідна маса асигнацій із обігу при цьому не вилучалася. Навпаки, всупереч урочистій обіцянці імператриці сума паперових грошей у країні перевищила до кінця її царювання (1796 рік) 156 мільйонів рублів, а курс асигнацій становив у

Будинок колишнього Асигнаційного банку на Подолі (креслення 1812р.). З фондів Російського державного архіву в Санкт-Петербурзі. Друкується вперше.

цей момент 146:100 і продовжував знижуватися.

Така недовга історія першої банківської контори в нашому місті. Залишилося додати, що архівні документи дають змогу точно встановити, де саме знаходилася ця контора. Для відділення Асигнаційного банку було спеціально придбано ділянку на Подолі із двоповерховим кам'яним будинком і дерев'яним флігелем "по Великій Проїжджій вулиці, подаючись до головного ринку". Нині цій ділянці відповідає частина кварталу по Контрактівій площі між Флорівською вулицею та Андріївським узвозом. Після ліквідації контори банку його садиба в 1789 році була передана Малоросійському поштамту для влаштування губернської поштової контори. Пошта знаходилася тут до 1811 року, коли грандіозна пожежа спопелила майже весь Поділ. Внаслідок пожежі "дерев'яний будинок, який був у дворі, згорів дощенту, а на кам'яному всі дерев'яні частини погоріли". Пошкоджений будинок планувалося відремонтувати і знову розмістити в ньому пошту, але здійснити задумане не вдалося. Тепер на цьому місці стоять споруджені на початку нинішнього століття капітальні будинки, в одному з яких, між іншим, діє відділення ко-

Микола Федорович Котляр

член-кореспондент Національної академії наук України, доктор історичних наук, професор. Із 1965 року працює в Інституті історії України Національної академії наук України, нині завідує сектором Київської Русі. Іноземний член Польського археологічного і нумізматичного товариства та ще ряду інших зарубіжних наукових інституцій. Останніми роками викладає у ряді західноєвропейських університетів — Венеціанському, Стокгольмському та інших.

М.Ф.Котляр ділить наукові інтереси між нумізматикою та історією Київської Русі. Він автор 17 наукових і науково-популярних книг (кілька з них видано за кордоном) і понад 300 статей. Торік вийшла його нова книжка "Русь язичницька".

Перші писемні згадки про гривню

Уперше слово "гривня" з'являється у найдавнішому серед тих, що

Византіїці платять контрибуцію князеві Олегу. Мініатюра з Радзивілівського літопису. XV століття.

¹ Крім текстів джерел, тут і далі назва грошової одиниці "гривня" подається у вживаній нині формі — "гривня".

² Пояснення в дужках у тексті джерел належать автору статті.

З історії грошей

Гривня

Вибрані сторінки із тисячолітньої історії використання на території Стародавньої Русі та інших слов'янських земель лічильної, вагової і монетної гривень

"І наказав Олег данину давати на дві тисячі ко- раблів, по 12 гривен на чоловіка"

"Повість временних літ" під 907 роком

дійшли до нас, літописі — складені близько 1110 року "Повісті временних (минулих) літ" під 882 роком. Тоді князь Олег, що прийшов із руської Півночі, захопив владу в Києві і "встановив варягам (сканди-

Назва "гривня" походить від слова "грива". Спершу воно означало обруч, що носили на шиї (на "загровку") знатні люди не лише на Русі, а й у багатьох країнах Європи та Азії

За прорахунки фінансистів Катерини поплавила-ся... Україна. Для покриття величезного дефіциту бюджету, спричиненого надмірною емісією асигнацій, царський уряд замінив тут різні подорожні податки. Це означало, що раніше вільні українські селяни ставали кріпаками

мерційного банку. А на старовинному кресленні можна побачити, який вигляд мав свого часу будинок київської контори Асигнаційного банку.

Події, пов'язані з випуском перших вітчизняних асигнацій, гадаю, вельми повчальні. Вони переконливо свідчать, що нехтування економічними законами призводить до сумних наслідків. Наші предки поплавилися колись за ці прорахунки фінансистів Катерини особистою свободою.

навам) давати (данину) від Новгорода гривен триста на рік, заради миру". Невідомо, чим саме виплачувалася та данина: срібними монетами, срібними зливками чи уламками срібних прикрас. А от наступна згадка про гривні в "Повісті" дає підстави вважати, що йшлося про певну кількість карбованих монет, об'єднаних під цим терміном. 907 року той же Олег здійснив переможний похід на столицю Візантії Константинополь і взяв контрибуцію з розрахунку 12 гривен на воїна. Найвірогідніше, ту контрибуцію було сплачено візантійськими срібними монетами — міліарісіями.

Дослідники поділяють гривні на вагові, лічильні та монетні. Монетні, у свою чергу, є київського, новгородського, чернігівського, татарського та інших типів

Обережність у моїх судженнях пояснюється тим, що саме слово "гривня" в давнину мало кілька значень. Лічильна означала певну кількість срібних монет, вагова — точну вагу срібла чи золота. Нарешті, в XI столітті виникли монетні гривні — зливки срібла усталених (стандартних) форми і ваги.

Сам термін "гривня" походить від слова "грива" (загровка, шия) і спочатку означав обруч, що носили на шиї знатні люди, і не лише на Русі, а й у багатьох країнах Європи та Азії. У курганах давніх слов'ян такі нашийні гривні знаходять здебільшого в жіночих похованнях. "Повість временних літ" під 1015 роком оповідає, як підслани Святосполком Окаянним люди вбили Бориса. Улюбленець Бориса отрок Георгій носив на шиї "гривну велику золоту". Злочинці "не змогли швидко зняти гривну з шиї й відсікли голову його, і тільки тоді зняли гривну".

Вагова гривня

Історики гадають, що ще у VIII чи IX століттях гривня на Русі стала ваговою одиницею, яка відповідала суворо визначеній вазі золота чи срібла. З поширенням у Європі з VIII століття арабських срібних монет — куфічних дирхемів — певну їх кількість за вагою стали прирівнювати до такої гривні. Науці не відомо,

Володимир Святославич вокняжується в Києві. Мініатюра з Радзивілівського літопису. XV століття.

якою була вага тієї гривні VIII—IX століть. Видатний сучасний нумізмат В.Л.Янін припускає, що тоді вона важила близько 68 грамів. Зате з першої писемної пам'ятки східнослов'янського законодавства — "Руської Правди" — дізнаємося, що в XI—XIII століттях вагова гривня дорівнювала трохи більше як 50 грамам (51.119 г).

Лічильна гривня

Під 980 роком у "Повісті..." уперше згадується гривня, що складалася з арабських монет, які давньоруські джерела називали тоді кунями. Того року скандинавські найманці-варяги, що допомогли Володимирові Святославичу вокняжитися у Києві, почали вимагати від нього не те що платні, а контрибуції з киян. Вони брутально заявили князеві, що, мовляв, захопили місто й хочуть узяти викуп із городян — по дві гривні із чоловіка. І мовив їм Володимир, щоб зачекали з місяць, поки зберуть їм куні, тобто дирхеми. За той місяць князь зібрався з силами й вигнав запланих варягів зі своєї землі. Але яка кількість тих кун ішла тоді на гривню, не знаємо.

Ваговою одиницею (яка відповідала певній кількості (вазі) золота чи срібла) гривня стала ще у VIII чи IX століттях. Найдовше ж — аж до середини XVIII століття існувала лічильна гривня. Загалом же як ваговою, лічильною і монетною одиницею гривнею користувалися на території Русі близько тисячі років

Арабський (куфічний) дирхем. Аббасиди. Ал-Махді. 784/85 рік. Лицьовий бік. Ермітаж. Натуральний розмір.

³ Добірні арабські дирхеми (60 куні — звичайні).
⁴ Половинки кун-дирхемів.

1.02 грама. Справа в тому, що в XII столітті куню називали вже не арабський дирхем, а вдвоє легший від нього західноєвропейський денарій, що заступив дирхем в обігу більшої частини Давньої Русі.

“Безмонетний” період та його платіжні засоби

З кінця X століття грошовий ринок Київської Русі почав відчувати нестачу карбованої монети через припинення напливу дирхемів із країн Арабського халіфату, де вичерпалися запаси срібла в копальнях. Відтоді Південна Русь не знала надходження монет іззовні. А на Північно-Західну та Північно-Східну з початком XI століття почала потрапляти західноєвропейська монета — денарій, однак у кількості, що не могла повністю замінити дирхеми. Більш як на сто років денарії стали головним засобом грошового обігу на північноруських землях. На Південну Русь вони майже не проникали. Та на початку XII століття припинилося надходження і денаріїв. Аж до середини XIV століття на руських землях не з'являлося нових монет. Настав “безмонетний” період обігу в Східній Європі.

Зрозуміла річ, монети не могли миттєво зникнути з ринку. Протягом XI і, гадаю, більшої частини XII століття чимала кількість дирхемів і денаріїв залишалася на ринку. Однак їхня загальна маса невпинно зменшувалася внаслідок випадання в скарби і стирання написів і зображень, оскільки вони тисячі разів переходили з рук до рук. Мені не раз доводилося бачити в скарбах такі гладенькі кружки, які раніше були арабськими монетами. Тому щось повинно було компенсувати нестачу карбованої монети в обігу.

З XII по XIV століття повністю припинився приплив на Русь карбованих монет іззовні. Що прийшло їм на зміну?

Учені-нумізмати досі сперечаються з приводу того, які заміники грошей (товаро-гроші) заступили монети в повсякденних і дрібних операціях купівлі-продажу. Називають шиферні прясла, необхідні майже у кожній сім'ї при домашньому

виготовленні тканин, скляні намистини, ножі, цвяхи тощо. І.Г.Спаський вважав, що у Новгородській та Псковській землях у ролі заміників дрібних грошей виступали мушлі-каурі, які завозилися з островів Індійського океану. Їх часто знаходять у похованнях XI–XIII століть, де вони замінують монети, так званий “обол мертвих”. Та все це стосується дрібних акцій купівлі-продажу. А що ж заступило монети у великих грошових операціях?

Поява монетних гривень

Майже всі нумізмати зійшлися на тому, що місце монет в обігу Давньої Русі XII–XIII століть посіли монетні гривні — масивні зливки срібла, що мали суворо визначену форму й вагу (між 160 і 205 грамами — залежно від типу). Вони начебто й виштовхнули монети з ринку. Не

Якщо карбовані монети (а пізніше — їхні заміники, товаро-гроші (шиферні прясла, намистини, ножі, цвяхи) використовувалися в XII–XIII століттях у повсякденних дрібних операціях купівлі-продажу, то в середовищі князів, бояр і багатих купців оберталося монетні гривні — масивні зливки срібла стандартних форм і ваги, — які слугували для сплати боргів, данини і контрибуцій

можу із цим погодитися, адже в скарбах XII–XIII століть монети й монетні гривні ніколи не зустрічаються разом. Це може свідчити лише про одне: вони обслуговували різні сфери грошового обігу. Якщо монети (а надалі їх заміники, товаро-гроші) використовувалися в той час у дрібних угодах купівлі-продажу, то монетні гривні оберталося в середовищі князів, бояр, багатих купців. У вищих шарах суспільства гривні слугували для сплати боргів, контрибуцій тощо. Гривні накопичували у князівських і боярських “скотнищах” (скарбнищах), про що свідчать і скарби, які складалися із десятків важких і вартісних срібних зливків, і писемні джерела. Останні називають монетні гривні “гривна-

ми сребра” — на відміну від лічильних гривень, які мали назву “гривны кун”.

Наведу лише два приклади з Київського літопису XII століття. 1144 року галицький князь Володимирко змушений був сплатити київському князеві Всеволоду контрибуцію — величезну суму в 1400 монетних гривень (тобто від 230 до 280 кілограмів срібла — залежно від типів гривень: київських,

Монетні гривні — економічний феномен, притаманний лише Русі XI–XV століть. Ніде більше в середньовічному світі не використовувалися такі зливки

чернігівських чи новгородських). А 1146 року князь-кондот'єр Іван Берладник узяв за службу в чернігівського князя Святослава 200 гривень срібла й 12 гривень золота.

Гадаю все ж таки, монетні гривні з'явилися не тому, що з грошового ринку почали зникати карбовані монети. Причина була іншою: в розширенні масштабів економічного життя, пошквалі землеробства, ремесел і промислів, що стимулювало торгівлю, призвівши до багатозового збільшення її обсягів. Розширювалися також економічні зв'язки між окремими землями, між руськими Півднем і Північчю.

Однак те, що “гривны сребра” починають з'являтися на сторінках джерел в основному із 40-х років XII століття, ще зовсім не є доказом того, що вони з'явилися саме в той час.

Монетні гривні — зливки срібла стандартних форм і ваги — є економічним феноменом, притаманним лише Русі XI–XV століть. Ніде більше в середньовічному світі такі зливки не використовувалися. І це при тому, що взагалі зливки срібла найрізноманітнішої форми й ваги, найчастіше у вигляді паличок різної довжини і товщини, здавна знаходять на величезному обширі Східної, Західної та Північної Європи: в Данії, Шлезвіг-Гольштейні, Пруссії, інших германських країнах, Помор'ї, Сілезії, на землях Прибалтики. Та й на Русі такі зливки срібла, у розмірі й вазі яких досі нікому не пощастило розібратися, добре відомі з усіх східнослов'янських земель, починаючи з перших років IX століття. Знайдений поблизу Старої

Київська монетна гривня. Київський історичний музей. Натуральний розмір.

Ладоги в Північно-Західній Русі скарб із такими зливками датується за допомогою арабського дирхема 808 роком. Відомо кілька скарбів із давньоруської території зі срібними паличками IX століття. А від X століття до нас дійшло вже 25 таких скарбів. Однак на тлі сотень скарбів із багатьма тисячами монет арабських дирхемів це зовсім небагато.

Причина появи на Русі монетних гривень була не стільки в зникненні із грошового обігу карбованих монет, скільки в розширенні масштабів економічного життя, пошквалі землеробства, ремесел і промислів, що стимулювало торгівлю

Але вже в першій половині XI століття кількість срібних зливків у давньоруських скарбах різко зростає, що було викликано розвитком економічного життя. Це, як і раніше, відомі з скарбів IX–X століть довгі й тонкі палички найрізноманітнішої ваги: від одного-двох десятків до кількох сотень грамів. Та, на відміну від попереднього часу, у скарбах XI століття з'являються золоті зливки також у вигляді паличок. Їх знаходили найчастіше на Середній Наддніпрянщині. Всі ці зливки — але ще не монетні гривні! — датуються за монетами, разом з якими перебували у скарбах.

Починаючи з XII століття, зливки срібла знаходять на Русі вже без монет. Ці зливки й були монетними, тобто стандартизованими гривнями різних типів. Виняток становлять лише два скарби з Київщини, в яких монетні гривні містилися разом із

золотими візантійськими монетами середини XII століття, а також із золотими і срібними прикрасами. Однак подібні скарби звичайно накопичували багато років, вони правили за сімейні скарбниці і тому не можуть відображати грошовий обіг формального (за датою молодшої монети) часу їхнього укріття. Все ж такі і ці два скарби і головне — згадки про монетні гривні у писемних пам'ятках, починаючи з XII століття, надали нумістам ще минулого століття можливість визначити час появи срібних зливків ustalених форми й ваги XII століттям.

Таке датування є вразливим — водночас із відсутністю монет (головного датуючого матеріалу), в скарбах із гривнями практично немає знахідок самих гривень у надійно датованих археологічних шарах при розкопках давньоруських міст і сіл. Абсолютна більшість монетних гривень знайдена випадково. Справа ускладнюється ще й тим, що монетні зливки, які побутували на Русі, були не одного, а кількох типів, що розрізнялися і формою, і вагою. Тому нумізмати середини — другої половини нинішнього століття неодноразово робили спроби встановити час і послідовність появи гривень різних типів. Зрозуміло, що через відсутність датуючих речей у скарбах із гривнями і необхідних свідчень джерел учені керувалися в основному інтуїцією, логікою, власним розумінням перебігу історичного процесу та економічних явищ на Русі.

Новгородська гривня. Ермітаж. Натуральний розмір.

Г.Ф.Корзухіна, котра багато років життя віддала дослідженню давньоруських скарбів, пропонувала відносити час складання гривневої системи до середини XII століття, припускаючи, втім, можливість відливання перших зливків ustalеної ваги в XI столітті. Другою половиною XI століття датував появу монетних гривень В.Л.Янін. А І.Г.Спаський сумарно визначав час виникнення монетних зливків тим століттям. Більшість нумізматів, серед них і автор цих рядків, переконана в тому, що першими з'явилися на світ київські гривні.

Київські гривні

Київським цей тип гривні названий за місцем більшості знахідок. Це зливки срібла у вигляді витягнутого ромба з обрубаними кінцями, тобто шестикутні. Так само, як і гривні інших типів, вони відливалися у відкритих формах, унаслідок чого майже всі відомі науці екземпляри мають потовщення у формі горбика на лицьовому боці. Поверхня абсолютної більшості київських гривень нерівна, шорстка, вкрита кавернами, що утворювалися завдяки вигорянню різних домішок у сріблі в процесі плавлення. Середня вага київських гривень становить 161–164 грами, що відповідає половині візантійського фунта-лібри (163.73 грама). Таким чином, в основу виготовлення цих монетних зливків поклали поширену на півдні Давньоруської держави візантійську вагову одиницю. Це було спричинено давніми традиціями та інтенсивністю русько-візантійської торгівлі, яка сягає корінням принаймні у IX століття.

Скарби із київськими гривнями, а також окремі екземпляри цих зливків знаходять поблизу Києва, переважно на півдні Русі: в Київській землі, прилеглих до неї Волинській, Чернігівській і Полтавській, а також у Смоленській. Утім, часом київські гривні траплялися у Новгородській і деяких інших північноруських землях. Науці відомо понад 400 цих гривень, що зберігаються в музеях Києва, Москви та Петербурга.

Чернігівська
гривня
(ромбовидна).
Ермітаж.
Натуральний
розмір.

Новгородські гривні

Нумізмати загалом сходяться на тому, що київські гривні з'явилися в XI столітті. По тому, в XII-му, "народилися" гривні новгородські, які одержали свою назву за місцем першої знахідки у Новгороді Великому. Це видовжені й тонкі паличкоподібні зливки срібла середньою вагою трохи більше 204 грамів, що становило половину поширеного на півночі Русі, та й у всій Європі, західноєвропейського (каролінгського) фунта. Торгівля Новгороду була спрямована тоді на германські ринки та ринки країн Скандинавії.

Монетні новгородські гривні є найчисленнішими серед усіх гривень узагалі. Їх знаходили і знаходять практично на всій території Давньоруської держави, зокрема в Києві та Київській землі. Відомо близько ста скарбів із новгородськими зливками. У музейних колекціях (головним чином Петербурга і Москви) їх зберігається понад 600 екземплярів. На відміну від гривень інших типів, обіг яких згас у XIII столітті, новгородські дожили до кінця XV-го.

Існування двох різних вагових систем утруднювало економічний обмін між давньоруськими Півднем і Північчю. Адже монетні гривні — і це необхідно підкреслити! — на відміну від передуючих їм нестандартних злиwkів срібла, на ринку вже не зважувалися, а приймалися за ліком, що спрощувало й прискорювало торговельні трансакції.

Псевдокиївські гривні

Більшість дослідників переконана, що завдяки намаганням об'єднати південну й північну гривневу систему десь у кінці XII чи на початку XIII століття на Русі почали виготовляти важкі, на вигляд — київські гривні. Вони були тієї самої шести-

кутної форми, що й справжні, але північної (тотожної новгородській) ваги: близько 204 грамів. На перший погляд, їх не просто відрізнити за формою від справді київських. Однак коли придивитися уважніше, то видно, що їхні обриси більш зглажені, трикутні виступи на продовжних боках тупіші, а самі зливки набагато товщі від київських. Саме близька до останніх форма навела нумізматів на думку, що ці важкі зливки також виготовлялися у Києві чи десь у Південній Русі.

Досі не встановлено, де виготовляли псевдокиївські гривні. Але більшість дослідників переконана, що виникли вони завдяки намаганням об'єднати південну і північну вагово-монетні системи Русі

Однак топографія знахідок важких "київських" гривень не підтверджує версії щодо їхнього південноруського походження. Основна кількість цих гривень, які я назвав би псевдокиївськими (всього їх відомо близько ста екземплярів, що зберігаються переважно в Петербурзькому Ермітажі), знайдена в Рязанській і Тверській землях; відомі вони й у Прибалтиці. Значно менше траплялося їх у Київській землі. У нечисленних південноруських скарбах важкі шестикутні зливки містяться звичайно зі справжніми київськими. А це наводить на думку, що псевдокиївські гривні виникли як своєрідний місток між південною і північною вагово-монетними системами. На мій погляд, важкі шестикутні зливки відливали в основно-

му на півночі Русі, про що свідчить і північна вагова норма, за якою їх виготовляли.

Нумізмати вважають псевдокиївські гривні одними із найпізніших за часом появи на ринку. На думку одного із найбільших знавців цієї проблеми М.П.Бауера (праці 20–30-х років нинішнього століття), важкі "київські" гривні виникли в першій третині XIII століття. Із ним згодна й сучасна дослідниця М.П.Сотникова. Мені здається, що ці вчені дещо "омолодили" такі гривні.

Чернігівські гривні

На мій погляд, чернігівські гривні також народилися в результаті намагання об'єднати південну гривневу систему з північною. Донедавна вчені вважали так звані чернігівські гривні найпізнішими за часом появи на грошовому ринку — їх відносили до XIII століття, навіть до його кінця. До останнього часу ці гривні були однією з найбільших загадок нумізматики. Залишалося неясним майже все: час і місце їхнього виробництва, територія обігу (арел), вагові характеристики. Поверхня чернігівських гривень майже завжди розплющена за допомогою мо-

Донедавна чернігівські монетні гривні були однією з найбільших загадок нумізматики. Учені майже нічого не знали про час і місце їхнього виробництва, територію обігу тощо. Загадки так би й залишилися нерозгаданими, якби не щасливий випадок...

1967 року на шведському острові Готланд у Балтійському морі місцевий фермер виорав скарб, у якому, крім срібних монет, прикрас та паличкоподібних злиwkів, знаходилося 34 чернігівських гривні. Вивчення знахідки дало змогу не лише розгадати основні загадки чернігівських гривень, а й переглянути хронологію та схему класифікації давньоруських гривень у цілому

лота. Однак сенс названої операції теж був таємницею. Мабуть, тому вчені-нумізмати мало й неохоче вивчали ці гривні.

Навіть сама назва чернігівських гривень є умовною. Вони названі так за місцем першої знахідки у Новгород-Сіверському князівстві, на півночі Чернігівської землі. Але переважна більшість розкутих злиwkів знайдена на Півночі Давньоруської держави.

Ймовірно, чернігівські гривні так би й залишилися нерозв'язаною загадкою нумізматичної науки, якби не допоміг щасливий випадок. Навесні 1967 року на шведському острові Готланд у Балтійському морі фермер П.Кроон виорав вартісний (більше 10 кілограмів срібла) скарб середини XII століття, що складався із близько трьох тисяч срібних монет, срібних прикрас, паличкоподібних злиwkів, а також із 34 чернігівських гривень. Довгий час готландський скарб чекав на свого дослідника.

Чернігівські гривні цього скарбу є історичними джерелами величезної ваги. Готланд у XI–XIII століттях був одним із головних осередків міжнародної торгівлі у Північній і Східній Європі. У тому скарбі багато неясного й незрозумілого. Насамперед, уперше в історії давньоруської монетної гривні були знайдені за межами Київської Русі. Також уперше гривні перебували в одному скарбі зі срібними монетами. Нарешті, чернігівські гривні є найрізкішими серед монетних злиwkів узагалі, й такого великого скарбу їх раніше не знаходили. До появи готландського скарбу їх було відомо трохи більше 70 екземплярів, що зберігаються в музеях Києва, Петербурга і Москви.

Королівський монетний кабінет у Стокгольмі (де зберігається гот-

ландський скарб) запросив мене дослідити гривні цього комплексу. Завдяки сприянню Фонду нумізматики досліджень Гуннара Екстрема я мав можливість побувати в Стокгольмі у 1991 і 1993 роках. Результатом проведеного дослідження стала книжка про чернігівські гривні, що 1996 року має вийти друком у Стокгольмі англійською мовою. Як мені здається, вивчення готландського скарбу дало змогу не лише розгадати основні загадки чернігівських гривень, а й переглянути хронологію та схему класифікації давньоруських гривень у цілому.

Скарб із Готланда виявився, як мовилося, першим, у якому гривні містилися разом із срібними монетами. Це не може не насторожити дослідника. Однак у ході дослідження з'ясувалося, що якась людина (багатий купець чи ювелір) привезла із Північно-Західної Русі гривні як сировину для виготовлення прикрас чи монет — саме в середині XII століття на Готланді почалося карбування місцевих монет. Та людина приєднала гривні до наявних у неї срібних прикрас та монет і заховала в землю у бронзовій посудині. Таким чином, суто механічно було об'єднано два зовсім різні скарби: один — шведського, другий — давньоруського походження.

Ситуація склалася парадоксально: не будучи органічною частиною монетного скарбу, гривні все ж таки датуються монетами, оскільки разом з ними були сховані в землі. За молодшою монетою зливки датуються 1145–1150-ми роками — тобто століттям раніше, ніж вважалося досі. Отже, вперше у нумізматиці з'явилася можливість датувати монетні гривні. Вона, на мій погляд, докорінно змінила традиційні уявлення про час появи на Русі й послідовність типів злиwkів срібла стандартних форми й ваги.

Спочатку кілька слів про самі чернігівські гривні. Їх знаходили здебільшого на Північному Заході й Північному Сході Русі. Крім того,

Поверхня чернігівських гривень майже завжди розплющена за допомогою молота. Чому? Можливо, до цієї операції вдавалися тоді, коли почали відливати псевдокиївські гривні, в якості срібла яких у населення (що звикло до високоякісних київських гривень) могли виникати сумніви. Як відомо, срібло високої проби пластичне, легко кується і гнеться, а низькопробне — тріскається і ламається

відомі дві знахідки на півночі Чернігівщини й по одній — на Київщині та у Прибалтиці. Отже, гривнями користувалися на великій території Східної Європи. Мабуть, існувало чимало осередків їх відливання. Знайдені ж на Готланді, найімовірніше, виготовлені в Новгороді або Пскові, бо в XII столітті обидва північноруські міста жваво торгували з "Готським берегом", як названо Готланд у численних руських актах, що засвідчують цю торгівлю.

Раніше вважалося, що чернігівські гривні відливали за ваговою нормою новгородських (близько 204 грамів). Однак вивчення всіх відомих науці екземплярів таких злиwkів привело мене до висновку, що в основі їх виробництва лежав інший ваговий стандарт: приблизно 197 грамів. На Русі подібної вагової одиниці не знали. Тому можна припустити, що у фундамент виробництва чернігівських гривень поклали вагову одиницю (марку) в 197 грамів, що в XII–XIII століттях побутувала на Готланді й узагалі в країнах Скандинавії.

На закінчення розповіді про чернігівські гривні спробую пояснити сенс розкуття їхньої поверхні. Можливо, до нього вдавалися тоді, коли почали відливати псевдокиївські

Чернігівська гривня (еліпсоїдна). Ермітаж. 1/2 натурального розміру.

Литовська гривня. Ермітаж. Збільшено в 1,5 рази.

гривні, які могли викликати недобір'я населення, що звикло до справжніх високоякісних київських гривень вагою 161–164 грами. Відповідність у вазі нових "київських" гривень новгородським в очах торгових людей ще не означала, мабуть, однакової якості срібла. Тоді й почали, певно, випробовувати псевдокиївські гривні методом плющення.

Відомо, що срібло високої проби є пластичним, легко кується і гнеться (а частина гривень готландського скарбу зігнута в дугу). Чим нижчою є проба срібла, тим гірше витримує воно удари. Таке срібло вкривається тріщинами й ламається. Гадаю, що перші чернігівські гривні вийшли із таких розкутих псевдокиївських — існує невелика група чернігівських зливків вагою близько 204 грамів.

На те, що спочатку розплющували важкі зливки шестикутної конфігурації, вказує сама форма значної частини чернігівських гривень. Коли ж перейшли до відливання чернігівських гривень за нормою в 197 грамів, то плющення їхньої поверхні стало ще доцільнішим, оскільки за традиційної форми київської гривні чернігівські за вагою відрізнялися і від неї, і від псевдокиївської, і від новгородської. Згодом форма заготовки чернігівської гривні стала еліпсоподібною: мабуть, такі зливки було простіше відливати.

Завдяки дослідженням готландського скарбу пощастило з'ясувати, що чернігівські гривні не були останніми за часом появи в шерегу давньоруських монетних зливків, а є сучасними новгородським і псевдокиївським. Їхнє виробництво почалося приблизно в один час із гривнями названих типів: наприкінці XI — на початку XII століття. Дещо раніше, приблизно в середині XI століття, з'явилися найстаріші гривні — справжні київські. Горішня межа обігу всіх типів монетних гривень (за винятком новгородських, що були в обігу

до кінця XV століття) — середина — друга половина XIII століття.

Цими словами можна було б закінчити історію монетних гривень на території України. Але в XIV столітті на українському ринку з'являються нові, так звані татарські гривні.

Татарські гривні

Це човникоподібні зливки срібла, вага яких близька до норми новгородських гривень. Учені вважають, що ними Південна Русь-Україна сплачувала Орді данину (тому їх і прозвали татарськими). Хто відливав ці гривні — місцеві феодалы чи татарські баскаки-намісники, — досі неясно. Такі зливки датуються за допомогою татарських дирхемів XIV століття, а також київських денаріїв князя Володимира Ольгердовича (1363—1394).

Литовські гривні

Крім названих вище, існує ще один тип монетних гривень, що звуться литовськими. На території України знахідки їх мені не відомі. Однак вони трапляються в музейних і приватних колекціях, їх зображення можна побачити в популярних працях із нумізматики. Тому доцільно сказати кілька слів і про литовські гривні. Знаходять їх звичайно в Прибалтиці, найчастіше в Литві, звідки й походить назва.

Литовські гривні мають тотожну новгородським паличкоподібну форму, але удвоє менші і легші від них (середня вага — трохи більше 100 грамів). Головна їхня особливість — широкі поперечні вм'ятини. У скарбах вони містяться майже виключно з монетами XIV і XV століть: литовськими й лівонськими денаріями і празькими грошами. Один раз литовські гривні знайшли у скарбі разом із монетами XIII століття, що був захований не раніше 60-х років. Можна висловити припущення, що вони виготовлялися руськими майстрами на замовлення литовських можновладців. На це вказують їхній вигляд, тип, форма, техніка лиття і, головне, — належність до північноруської вагової системи. Адже вони становили половину новгородської чи псевдокиївської гривні.

На користь руського походження цих гривень свідчить і знахідка 6 литовських зливків у знаменитому тверському скарбі 1906 року, в якому вони були разом із 106 київськими, 10 новгородськими і 7 псевдокиївськими гривнями, тобто використовувалися на північноруському ринку.

Лічильна гривня в Україні у XIV–XVIII століттях

Після загарбання 1349 року польським королем Казиміром III Галицької і частини Волинської земель туди почали надходити польські, чеські, а далі й західноєвропейські монети. Їх лічили на поширені в Європі гривні ("марки" латиною), на які йшло 48 грошів. Поступово західноєвропейська і польська гривня стала українською і використовувалася для лічби різноманітних монет іноземного походження, бо власних в Україні не було аж до середини XVIII століття.

Татарська гривня. Ермітаж. Натуральний розмір.

АО БАНКОМСВЯЗЬ™

Київ, ул.Киквидзе, 39

Тел. (044) 295 6110, 295 0741; факс (044) 295 8073

Качественная техника для эффективной работы

Apple

Полная автоматизация офиса, настольные издательские комплексы, сетевые решения, средства анимации и мультимедиа

Выгоды от приобретения Macintosh:

- простота в использовании и **недоступная прежде** производительность, позволяющая Вам не только быстро обучиться, но и продуктивно работать, увеличивая свои прибыли;
- профессионально оформленные документы, прайс-листы, каталоги на украинском, русском или английском языках - это **престиж Вашей фирмы**;
- полная **совместимость** с DOS и Windows, что позволяет сохранить всю Вашу предыдущую работу.

Acer

Серверы, рабочие станции, графические станции, портативные компьютеры

- Качество **Brand-name** (Сертификат ISO 9001);
- Компьютеры Acer тестированы в **OC SCO UNIX, Novell, OS/2**;
- Серверы, мониторы и компьютеры Acer соответствуют требованиям **EPA Energy Star**;
- Гарантия **24 месяца**, сервисное обслуживание

Перший російсько-український "Кредитімпекс банк"

Пайовий комерційний банк "Кредитімпекс банк" – перший російсько-український банк, зареєстрований на території Російської Федерації (Генеральна ліцензія №2037).

З боку України співзасновник банку – Промінвестбанк, найбільший банк країни, широко представлений в усіх її регіонах.

"Кредитімпекс банк" є уповноваженим ділером Центрального банку Російської Федерації з державних короткострокових зобов'язань, членом Асоціації російських банків, акціонером міжбанківського фінансового дому.

Основні напрями діяльності першого російсько-українського банку:

- забезпечення високого рівня обслуговування кореспондентів;
- захист інтересів українських підприємств на російському і російських на українському ринках;
- стимулювання експортно-імпорتنних операцій за рахунок впровадження нових форм банківських послуг.

Стан банківської системи держави відображає стан її економіки. Багато хто в нашому суспільстві недооцінює значення банків, їхню роль і місце у формуванні економічної ситуації як усередині окремої країни, так і між країнами.

Після розпаду Союзу й утворення самостійних держав, у тому числі Росії та України, гостро постало питання здійснення розрахунків між суб'єктами господарювання, ослаблення економічних і виробничих зв'язків між якими спричинили не лише кордони і різні національні валюти, а й відсутність розрахункових інструментів.

Переборюючи наслідки політичних рішень, саме комерційні банки 1992 року зумили за досить короткий строк налагодити механізм міждержавних розрахунків і забезпечити відновлення господарських зв'язків між підприємствами, які опинилися по різні боки кордонів.

Відзначаючи виняткову роль комерційних банків, варто також згадати про те, що проблему міждержавних розрахунків намагалися вирішити і на державному рівні, створивши Міждержавний банк. Але з 1993 року цей банк так і не почав виконувати функції, які на нього поклалися. Комерційні банки виявилися набагато мобільнішими у вирішенні загальнодержавних завдань.

Треба зазначити, що першим із них був Промислово-інвестиційний банк України, який став засновником першого російсько-українського "Кредитімпекс банку". Це й закономірно, адже за цим банком стоїть дві третини промислового потенціалу незалежної України. Таким чином, найважливіше соціально-економічне завдання на початковому етапі розвитку незалежної держави було розв'язане.

В основі успішної роботи "Кредитімпекс банку" на ринку фінансових послуг – технологія розрахунків, розроблена Центральною розрахунковою палатою Росії, яка дозволяє:

- у режимі реального часу обслуговувати і відстежувати стан коррахунка, контролювати надходження поточних платежів;
- надійно захищати фінансові документи, використовуючи сертифіковані шифрувальні плати і криптографічні програми;
- клієнтській і банківській частині системи платежів зберігати і передавати інформацію у закритому вигляді;
- розвинутий інтерфейс дає змогу однаково успішно зістикувати різні типи банків.

"Кредитімпекс банк" безкоштовно встановлює і підтримує програмно-апаратні комплекси, забезпечує зв'язок із московським розрахунковим центром по мережах пакетної передачі даних (УК-РПАК, "СовамТелепорт"), оплачує послуги з передачі даних.

На сьогодні через російсько-український "Кредитімпекс банк" здійснюється близько 80 відсотків розрахунків у рублях між двома країнами. Крім підрозділів Промінвестбанку, банк обслуговує Національний та близько 40 комерційних банків України і є кліринговим банком української міжбанківської валютної біржі.

Створивши фінансовий міст між Україною і Росією, банк почав поширювати ефективну і швидкісну технологію розрахунків у країнах Прибалтики та СНД – Білорусі, Казахстані, Киргизстані, Узбекистані, в яких зареєстровані його представництва. Крім найбільших банків цих країн, його клієнтами стали Національний банк і Міжбанківська валютна біржа Республіки Білорусь, Білпромбудбанк, Білагропромбанк, Промбудбанк Киргизстану, Казахагропромбанк, АКБ "Киргизстан", АКБ "Приорбанк" та інші.

Катя Д.В.,
голова
Правління КБ
"Кредитімпекс
банку"

Характеризуючи сьогодишню економічну ситуацію в наших державах, крім її стабільності, слід відзначити монетаристський підхід до питань регулювання грошового обігу, скорочення грошової маси для обслуговування товарного обігу, державний вплив на формування курсу національної валюти відносно інших валют, що спричинює спливу тенденцію до скорочення товарообігу в торгівлі.

Представляючи інтереси Промінвестбанку України на території Росії, "Кредитімпекс банк" ставить за мету відновити економічні зв'язки між нашими державами, повсякчас працюючи над використанням усіх банківських інструментів, які застосовуються для банківського обслуговування міжнародної торгівлі.

Одна з причин, що стримує розвиток економічних зв'язків між суб'єктами господарювання Росії та України, – відсутність необхідного набору розрахункових інструментів, які відповідають сучасним вимогам. Передплата і бартерні операції залишаються основними способами розрахунків. Тому закономірно, що як підприємства, так і державні інститути прагнуть перейти до більш цивілізованих форм відносин. Значну роль у цьому процесі можуть і повинні відіграти комерційні банки.

Важливими інструментами щодо забезпечення торгово-економічних відносин є проведення розрахунків у формі документарних акредитивів (у тому числі й непокритих, підтверджених нашим банком), використання у розрахунках гарантій наших банків як при односторонніх поставках товарів, так і при зустрічних поставках, кредитування експортно-імпорتنних операцій. Основні схеми щодо використання цих інструментів опрацьовані, і їх впровадження у повсякденну банківську практику – головне завдання на даному етапі.

Відбуваються постійні зустрічі в межах Клубу ділових людей при Посольстві України в Росії, де конструктивно обговорюються проблеми торговельних відносин і приймаються рішення, прийнятні як для української, так і для російської сторін (у них беруть участь представники суб'єктів Російської Федерації, зокрема підприємницьких структур у галузі паливно-енергетичного комплексу), а також наради в Мінмашпромі України, що стосуються проблем авіабудування, та інші. Ці зустрічі підтверджують необхідність і доцільність використання таких інструментів.

У рамках програми підтримки і розвитку торговельно-економічних відносин між Україною і Росією, яку реалізує банк, відкриваються відділення Українського представництва у шести найбільших регіонах України: Донецькому, Дніпропетровському, Закарпатському, Луганському, Одеському, Харківському. Іхнє завдання – робота з обласними адміністраціями, підприємствами регіонів для сприяння у налагодженні тісних зв'язків з російськими партнерами, впровадження у практику торговельно-економічних відносин ефективних схем між контрагентами на території СНД, розроблених спеціалістами "Кредитімпекс банку" з урахуванням специфіки національних законодавств і передової міжнародної банківської практики.

Високий авторитет у ділових колах і великий фінансово-економічний потенціал Промінвестбанку України, стабільність, технічна оснащеність та унікальний юридичний статус російсько-українського банку поставили "Кредитімпекс банк" у ряд основних фінансових установ, які обслуговують міждержавні розрахунки і торгово-економічні відносини наших держав.

Тетяна Олександрівна
Расевська

народилася 15 березня 1960 року. Працює старшим викладачем Львівського банківського коледжу (науково-педагогічний стаж – 12 років).

Веде курси "Економіка і фінанси підприємств" та "Економічний аналіз діяльності банків".

Кандидат економічних наук, автор понад 20 друкованих праць.

Аваль (Aval) – вексельне поручительство, за яким особа, яка його здійснює, бере на себе відповідальність перед власником векселя за виконання зобов'язань перед будь-ким із зобов'язаних за векселем осіб: акцептантом, векселедавцем, індосантом.

Авальний кредит (Aval credit) – застосовується комерційними банками як гарантійна послуга. Його метою є покриття зобов'язань клієнта, якщо він не може виконати їх самостійно. Авальний кредит існує у вигляді різноманітних форм гарантій або доручень: гарантії платежу, постачання, надання позики, доручення щодо кредиту, податкові, митні, судові.

Аванс (Card advance) – грошова сума, яка видається в рахунок наступних платежів за матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги.

Авансування (Advance) – економічний процес, при якому грошові кошти, використані на виробництво, повертаються до свого вихідного пункту із приростом у вигляді додаткового продукту.

Авізо (Advice, aviso) – офіційне повідомлення про виконання розрахункової операції, яке направляється одним контрагентом іншому. За допомогою авізо банки повідомляють своїх клієнтів про дебетові й кредитові записи, про залишки коштів на рахунках, про виплату переказів, виставлення чека, відкриття акредитива.

Автаркія (Autarchy) – економічна політика відокремлення певної країни від економіки інших країн з метою створення замкнутої, самозабезпечуваної економіки. Основними засобами цієї політики є встановлення високого об-

Рубрику веде кандидат економічних наук

М.О.Расевська

Останнім часом значно розширилось економічне і науково-технічне співробітництво нашої держави із багатьма зарубіжними країнами. Перехід до ринкової економіки, розвиток комерційної діяльності підприємств обумовили зміни в галузі економічної термінології. Крім того, нове осмислення старих явищ спричинило появу значної кількості неологізмів. Словник адресується усім, хто займається комерційною діяльністю у банківській сфері, а також студентам.

Словник банківських термінів

межувального мита на товари, які ввозяться, підвищення цін на товари широкого вжитку, створення перешкод для розвитку економічних і торговельних зв'язків у відносинах з іншими країнами. Автаркія протистоїть вимогам міжнародного розподілу праці, економічного співробітництва між країнами.

Авуари (Holdings) – у широкому розумінні цього слова – активи (грошові засоби, чеки, векселі, перекази, акредитиви), за рахунок яких проводяться платежі і гасяться зобов'язання їхніх власників. У вузькому значенні – ліквідна частина активів банку, в тому числі в іноземній валюті, цінних паперах і золоті, яка зберігається в іноземних банках. Сукупність цих засобів, які належать будь-якій державі, називають іноземними авуарами. Вони поділяються на вільні (які використовуються без обмежень), блоковані (які перебувають у розпорядженні держави чи банків) і з певним режимом користування.

Агент (Agent) – представник організації чи установи, який виконує ділові доручення.

Агентські операції (Agent's operations) – здійснення фактичних і юридичних дій, пов'язаних з продажем чи купівлею товару на обумовленій території за дорученням однієї сторони (принципала) незалежно від неї іншою стороною (агентом) за рахунок і від імені принципала.

Агентська винагорода (Broker's fee) – оплата посередницьких послуг з продажу товару і його реклами з метою розширення збуту.

Агентська угода (Business agreement) – угода з фізичною чи юридичною особою про виконання нею певного роду обов'язків від імені і в інтересах принципала.

Аваль (Aval)
Авальний кредит (Aval credit)
Аванс (Card advance)
Авансування (Advance)
Авізо (Advice, aviso)
Автаркія (Autarchy)
Авуари (Holdings)
Агент (Agent)
Агентські операції (Agent's operations)
Агентська винагорода (Broker's fee)
Агентська угода (Business agreement)

Аддендум (Addendum)
Ажіо (Agio)
Ажіотаж (Stock-jobbing)
Акредитив (Letter of credit)
Активи (Assets)
Активи тривалого користування, довгострокові активи (Non-current asset)
Активи, що легко реалізуються (Quick assets)
Активна/пасивна участь (Hands on/hands off)
Активні операції банків (Active bank operations)
Акцепт (Acceptance)
Акцептант (Acceptor)
Акції на пред'явника (Shares to bearer)
Акції в обігу (Outstanding stock)
Акції з правом участі (Participating shares)
Акціонерна компанія (Joint-stock company)
Акціонерний капітал (Share capital)
Акція (Share)
Алонж (Allonge)
Альпари (At par)

Аддендум (Addendum) — доповнення до угоди з боку сторін, які її підписали.

Ажіо (Agio) — різниця в сумах валютної виручки чи платежів при зміні курсу валюти платежу і національної валюти з часу укладення угоди до моменту платежу за торгово-економічними операціями.

Ажіотаж (Stock-jobbing) — спекулятивні операції на товарному ринку, товарній і фондовій біржах, які спричиняють штучне коливання цін.

Акредитив (Letter of credit) — доручення банку одному чи кільком банкам здійснювати за розпорядженням і за рахунок клієнта платежі юридичній чи фізичній особі в межах визначеної суми і на умовах, вказаних у дорученні; цінний папір (іменний), який засвідчує право особи, на ім'я якої він виписаний, отримати в банку вказану в акредитиві суму. За відкриття акредитива банк бере комісію.

Активи (Assets) — усе, чим володіє підприємство. Є три види активів:

— поточні, які складаються з грошового капіталу та коштів, що можуть бути швидко трансформовані в готівку (як правило, протягом року);

— основний капітал з тривалим строком служби (будівлі, споруди, обладнання та земля), який використовується підприємством у виробництві товарів і послуг, а не для швидкого перепродажу;

— патенти і торгові знаки, що не мають натурально-речової форми, але цінні для підприємства; капіталовкладення в інші компанії або довгострокові цінні папери; "витрати майбутніх періодів", наприклад первинні збитки на реалізацію нового проекту, які будуть відноситися на затрати протягом кількох звітних періодів, різні інші активи (залежно від профілю підприємства).

В балансі підприємства активи відображені в статтях "Грошові кошти", "Розрахунки з дебіторами", "Товарно-матеріальні запаси" та інших, що фіксують власність підприємства.

Активи тривалого користування, довгострокові активи (Non-current asset) — активи, які, як очікується, використовуватимуться компанією понад один рік.

Активи, що легко реалізуються (Quick assets) — поточні активи з вирахуванням товарно-матеріальних запасів. Називаються також "ліквідними" активами, оскільки можуть бути швидко трансформовані в наявний грошовий капітал.

Активна/пасивна участь (Hands on/hands off) — ступінь участі інвестора в управлінні процесом викупу компанії. Активний учасник завжди призначає директора — спостерігача в раду директорів компанії, що викупується. Пасивний інвестор практично не бере участі в процесі підготовки угоди щодо викупу.

Активні операції банків (Active bank operations) — фінансові операції по розміщенню вільних грошових коштів з метою отримання прибутку. До активних операцій банку належать: видача кредитів та позичок, придбання цінних паперів, вкладення коштів у комерційні проекти, лізингові, факторингові операції та операції з векселями.

Акцепт (Acceptance) — згода на оплату чи гарантування оплати грошових, розрахункових, товарних документів чи товару; згода на укладення договору на запропонованих умовах.

Акцептант (Acceptor) — особа, яка бере на себе зобов'язання заплатити за поданим рахунком, векселем.

Акції на пред'явника (Shares to bearer) — акції, в яких не вказано імені їх власника. В книзі реєстрації акцій акціонерного товариства фіксується лише загальна кількість випущених на пред'явника акцій.

Акції в обігу (Outstanding stock) — акції в руках у інвесторів, тобто всі випущені акції з відрахуванням власних акцій у портфелі компанії.

Акції з правом участі (Participating shares) — певні класи привілейованих акцій та звичайних акцій із привілеями, власники яких можуть одержувати додаткові дивіденди в межах завчасно встановленої частки від прибутку, який залишився після виплати дивідендів по привілейованих акціях.

Акціонерна компанія (Joint-stock company) — юридична особа, створена для ведення комерційної або виробничої діяльності з метою одержання прибутку; капітал такої компанії ділиться на окремі частки (акції або паї), що належать приватним особам і за їх рішенням можуть бути передані іншим особам. Оскільки капітал такої компанії ділиться на невеликі частини і різні інвестори можуть вкладати у загальну суму різні частки, при цьому прибуток розподіляється між акціонерами пропорційно до кількості акцій, що їм належать. Акціонери контролюють діяльність компанії, маючи право голосу на щорічних зборах акціонерів, коли обирається рада директорів, яка і здійснює безпосереднє керівництво діяльністю компанії.

Акціонерний капітал (Share capital) — оплачена частка капіталу, вкладеного в підприємство в обмін на вимогу щодо частки у будь-яких майбутніх прибутках, які розподіляються у формі дивідендів. Основними формами акціонерного капіталу в порядку черговості пред'явлення вимог на прибуток, що розподіляється, є привілейовані акції та звичайні акції. Термін використовується також для позначення статті в пасиві балансу, що вказує суму, яку внесли акціонери і яка разом із нерозподіленим прибутком становить власний капітал. (**Capital stock**).

Акція (Share) — вид цінних паперів, одиниця капіталу, яка представляє собою власність у компанії і яка дає право її власнику на частку прибутку, що розподіляється, і на частку залишкової вартості компанії, якщо вона ліквідується. Акція — це юридичне право, яке може бути підтверджене свідоцтвом на володіння акцією або ні.

Алонж (Allonge) — додаток до векселя, на якому ставиться поручительський гарантійний запис-аваль.

Альпари (At par) — відповідність біржового курсу цінних паперів, валюти, векселів їх номіналу (паритету).

Амортизація (Avortization, depreciation) — поступова втрата в процесі експлуатації первинної вартості обладнання з одночасним перенесенням вартості основних фондів на продукцію, яка виготовляється з метою накопичення коштів для їх оновлення.

Аналіз затрат і вигод (Cost-benefit analysis) — метод оцінки інвестиційного проекту, за яким ураховуються всі соціальні і фінансові затрати та вигоди, пов'язані з проектом. Особливі проблеми часто виникають, коли є спроба подати в грошовому вираженні соціальні затрати і вигоди. Як можна оцінити, наприклад, порушення мальовничого пейзажу у зв'язку з будівництвом залізниці. В деяких випадках для оцінки не може використовуватися і ринкова ціна (наприклад, коли через високий рівень безробіття фактична вартість робочої сили може бути нижчою за існуючий рівень заробітної плати). Щоб відобразити в оцінці нижчий рівень затрат за альтернативним проектом, використовується облікова або умовна ціна.

Аналіз витрат (Expenses analysis) — надає можливість зекономити витрати на виробництво і реалізацію.

Аналіз "портфеля" напрямів діяльності (Analysis of portfolio of activities) — проміжний етап дослідження діяльності фірми. В рамках цього аналізу вивчається і порівнюється ефективність усього комплексу напрямів виробництва і реалізації, робляться висновки про необхідність зміни "портфеля" напрямів згідно з питомою вагою існуючих, введенням нових і відмовою від неефективних напрямів діяльності.

Ануїтет (Annuity) — терміновий державний займ із щорічним погашенням боргу і сплатою відсотків.

Анулювання боргу з використанням застави (Debt defeasance, collateralized (debt) defeasance) — ліквідація заборгованості шляхом надання фінансових активів (наприклад, облігацій із нульовим купоном), які кладуться на довірчий рахунок як забезпечення основної суми боргу. Номінальна вартість і настання строку платежу за заставними інструментами повинні збігатися з відповідними характеристиками боргу, що анулюється, так, щоб, коли настане строк платежу, надходження за заставними інструментами могли бути використані для повного погашення основної суми боргу єдиним платежем за методом "аеростата".

Антиципація (Anticipation) — виплата грошей за борговим зобов'язанням до обумовленого строку.

Аудит (Audit) — ревізія, перевірка достовірності бухгалтерського обліку і звітності з метою попередження банкрутства підприємства чи організації та підтвердження результатів їхньої діяльності.

Аудитор (Auditor) — незалежна особа, яка перевіряє фінансово-господарський стан акціонерних товариств і має спеціальний дозвіл державних органів, які спостерігають за діяльністю відповідної компанії. До функцій аудитора належать не лише контроль, а й консультації.

Аукціон (Auction) — продаж з публічних торгів,

при якому товари чи майно, що реалізуються, купуються особою, яка запропонувала найвищу ціну.

Аутрайт (Outright) — проста термінова валютна угода, яка передбачає платежі за курсом "форвард" у строки, чітко визначені сторонами угоди.

База порівняння (Bases of comparison) — показники, на базі яких проводиться порівняльний аналіз. Можна порівнювати із показниками за попередній період, із показниками інших економічних підрозділів або із загальноприйнятими нормами.

Баланс (Balance sheet) — документ бухгалтерського обліку, який в узагальнюючому вигляді інформує про стан справ фірми на певну дату шляхом зіставлення засобів, які використовуються в процесі підприємницької діяльності, з одного боку, і джерел фінансування — з іншого. Баланс банку відображає у систематизованому вигляді банківські операції з кредитно-розрахункового і касового обслуговування клієнтів і складається щоденно всіма банками.

Баланс руху капіталів і кредитів (Balance of cash and credit flow) — співвідношення вивозу і ввозу державних і приватних капіталів, а також наданих і отриманих міжнародних кредитів.

Баланс оборотних засобів (Cash flow statement) — документ, що враховує надходження і витрати фірми, в якому показано характер руху засобів фірми протягом певного проміжку часу. Надходження коштів створюються за рахунок прибутку, амортизаційних відрахувань, змін в кредиторській та банківській заборгованості, приросту матеріально-виробничих запасів й інших надходжень. У використаних засобах враховуються виплати дивідендів, нові капіталовкладення, зміни в дебіторській заборгованості та інші витрати.

Балансова вартість акції (Book value (of shares)) — вартість власного капіталу (оплачена частина акціонерного капіталу плюс нерозподілений прибуток), яка припадає на одну звичайну акцію. Дана вартість є загальною сумою власного капіталу в балансі підприємства на певний момент часу, яка ділиться на кількість акцій, випущених в обіг. Балансову вартість акції треба відрізнити від номінальної акції, її ринкової ціни і від її вартості у випадку ліквідації підприємства.

Балансова вартість основного капіталу (Book value of a fixed asset) — вартість основного капіталу в грошовому вираженні на певний момент часу, вказаний у балансі. Як правило, дорівнює вартості придбання мінус накопичена амортизація.

Балансовий прибуток (Balance profit) — загальна сума прибутку по всіх видах діяльності підприємства, установи, яка відображається в балансі.

Банк довгострокових вкладень (Long-range investments bank) — кредитна установа, яка здійснює фінансування і кредитування капітальних вкладень.

Банк моделей (Model bank) — набір математичних моделей, що допомагають учасникам ринку прийняти оптимальні маркетингові рішення.

Амортизація (Avortization, depreciation)

Аналіз затрат і вигод (Cost-benefit analysis)

Аналіз витрат (Expenses analysis)

Аналіз "портфеля" напрямів діяльності (Analysis of portfolio of activities)

Ануїтет (Annuity)

Анулювання боргу з використанням застави (Debt defeasance, collateralized (debt) defeasance)

Антиципація (Anticipation)

Аудит (Audit)

Аудитор (Auditor)

Аукціон (Auction)

Аутрайт (Outright)

База порівняння (Bases of comparison)

Баланс (Balance sheet)

Баланс руху капіталів і кредитів (Balance of cash and credit flow)

Баланс оборотних засобів (Cash flow statement)

Балансова вартість акції (Book value (of shares))

Балансова вартість основного капіталу (Book value of a fixed asset)

Балансовий прибуток (Balance profit)

Банк довгострокових вкладень (Long-range investments bank)

Банк моделей (Model bank)

Банк-емітент (Issuing bank)
Банки-кореспонденти (Corresponding banks)
Банкір (Banker)
Банкнотний обіг (Banknote circulation)
Банківська асоціація (Bank association)
Банківська ліквідність (Bank liquidity)
Банківські ресурси (Bank resources)
Банківський кредит (Bank credit)
Банківський переказ (Bank transfer, remittance)
Банкрутство (Bankruptcy)
Безнадійні борги (Bad debts)
Бізнес (Business)
Бізнес-план (Business plan)
Біржа (Stock exchange)
Бланковий напис (Note payable demand)
Бланковий вексель (Blank bill)
Бланковий кредит (Blank credit)
Блокована валюта (Blocked currency)
Боргове зобов'язання, нота, вексель (Loan note)
Брокер (Broker)
Бюджет (Budget)
Валовий прибуток (прибуток від реалізації) (Gross margin (sales margin))
Валові витрати (Gross expenses)
Вальвація (Valuation)
Валюта (Currency)

Банк-емітент (Issuing bank) — банк, який випускає в обіг грошові знаки, цінні папери, платіжно-розрахункові документи.

Банки-кореспонденти (Corresponding banks) — банки, що виконують на основі кореспондентського договору доручення один одного по платежах і розрахунках через спеціально відкриті рахунки.

Банкір (Banker) — менеджер і власник грошового капіталу, який спеціалізується на веденні банківських операцій.

Банкнотний обіг (Banknote circulation) — функціонування випущених центральними банками банківських білетів як засобів обігу і платежу.

Банківська асоціація (Bank association) — об'єднання комерційних банків, яке створюється з метою захисту їхніх професійних інтересів.

Банківська ліквідність (Bank liquidity) — здатність банку погасити в строк зобов'язання; визначається співвідношенням і структурою активів і пасивів банку.

Банківські ресурси (Bank resources) — сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення кредитних та інших активних операцій.

Банківський кредит (Bank credit) — надається банками, спеціальними кредитно-фінансовими установами функціонуючим підприємствам та іншим позичальникам у вигляді грошових позичок.

Банківський переказ (Bank transfer, remittance) — доручення однієї особи (того, хто переказує) банку перевести певну суму на користь іншої особи (отримувача). Банк, який прийняв доручення на переказ, виконує його через свого кореспондента.

Банкрутство (Bankruptcy) — неспроможність боржника (підприємства, фірми, банку чи організації) заплатити за своїми борговими зобов'язаннями.

Безнадійні борги (Bad debts) — приблизна сума щодо рахунків дебіторів, яка, на думку компанії, ніколи не буде одержана.

Бізнес (Business) — будь-який вид діяльності, що приносить прибуток.

Бізнес-план (Business plan) — документ, що готується керівництвом компанії (можливо спільно із професійними консультантами), яка викуповується. У ньому докладно характеризується минуле, сучасне і прогнозоване майбутнє пропонованої до викупу компанії з метою зміцнення її фінансового стану в майбутньому. В бізнес-плані містяться детальний аналіз діяльності керівництва компанії, її матеріальних, трудових, виробничих та фінансових ресурсів, а також дані про минулу діяльність компанії та її становище на ринку на поточний момент. У бізнес-плані також подаються форми звіту про прибутки та збитки, балансу і звіту про рух готівки за прогнозами на найближчі один-три роки і менш детальні прогнози на віддаленіші терміни. В документі викладаються ідеї ініціативної групи, яка готує викуп, її стратегія і поставлені завдання, відповідно до яких надалі аналізуватимуться результати роботи компанії.

Біржа (Stock exchange) — державна чи акціонерна організація, яка надає приміщення,

певні гарантії, розрахункові та інформаційні послуги для операцій з цінними паперами чи товарами, отримуючи за це комісійні, і накладає певні обмеження на торгівлю. Організовує оптову торгівлю товарами, які мають стійкі і чіткі якісні параметри (товарна біржа), чи систематичні операції з купівлі-продажу цінних паперів, золота, валюти (фондова біржа).

Бланковий напис (Note payable demand) — передавальний напис векселетримача на зворотному боці векселя без вказання імені нового власника, що передає будь-якій особі право утримання з векселетримача зазначеної на векселі суми.

Бланковий вексель (Blank bill) — незаповнений вексель, на якому стоїть лише підпис векселетримача.

Бланковий кредит (Blank credit) — кредит, наданий без забезпечення товарно-матеріальними цінностями чи цінними паперами.

Блокована валюта (Blocked currency) — іноземна валюта на рахунках у банках, використання якої заборонено чи обмежено органами державної влади.

Боргове зобов'язання, нота, вексель (Loan note) — форма фінансування угоди продавцем або від відрішеного платежу. Покупець погоджується здійснювати платежі тримачу ноти у вказані строки в майбутньому. Тримач ноти може одержати наявні кошти до настання строку платежу, продавши її зі скидкою фінансовій організації, яка одержить оплату в повному обсязі, коли настане строк платежу.

Брокер (Broker) — офіційний посередник при укладанні угод між покупцями і продавцями товарів, цінних паперів, валют та інших цінностей на фондових і товарних біржах, валютних ринках. Має місце на біржі, укладає угоди від свого імені за дорученням і за рахунок клієнтів.

Бюджет (Budget) — грошовий вираз збалансованого кошторису доходів і витрат на певний період. Якщо витрати перевищують доходи, бюджет зводиться з дефіцитом. Перевищення доходів над витратами створює позитивний залишок бюджету.

Валовий прибуток (прибуток від реалізації) (Gross margin (sales margin)) — увесь прибуток, одержаний фірмою, до вирахувань і відрахувань.

Валові витрати (Gross expenses) — сума постійних і змінних витрат на кожному конкретному рівні виробництва.

Вальвація (Valuation) — визначення цінності, вартості іноземної валюти в національній грошовій одиниці.

Валюта (Currency) — грошова одиниця країни, яка бере участь у міжнародному економічному обміні та інших міжнародних операціях, пов'язаних із грошовими розрахунками. В якості валюти національна грошова одиниця має міжнародну "ціну", яка виражається в її валютному курсі. На практиці валюта використовується у формі національних банкнот, а також платіжних засобів і кредитних інструментів розрахунку (чеки, тратти, перекази тощо). До валюти відносять також створені на основі міжнародних домовленостей розрахункові грошові одиниці, які існують як записи на рахунках. Усі національні валюти "паперові".

Надія Яківна
Зайченко

1982 року закінчила Київський державний інститут культури. Працювала у бібліотеці Київського політехнічного інституту, з 1991 року — науковий співробітник відділу довідково-бібліографічного обслуговування ЦНБ ім. В.І.Вернадського НАН України. Заміжня, чоловік — підприємець.

Алякин А.А. Организация учетной работы банка. 2-е изд., испр. — М.: АО "ИНФРА-М", 1994. — 80 с.

У книжці розглянуто загальні правила ведення бухгалтерського обліку в банках, питання грошово-розрахункової документації, особливості аналітичного і синтетичного обліку, принципи побудови банківського балансу. Детально висвітлено питання міжбанківських розрахунків, етапи та перспективи розвитку платіжної системи в Росії, порядок та умови здійснення платежів з використанням електронних засобів, а також удосконалення організації автоматизованої обробки банківської інформації. Адресується працівникам банків, бухгалтерам.

Амуржуев О.В., Дорогавцев А.Е. Неплатежи: способы предотвращения и сокращения: [Практ.пособие]. — М.: Аркаюр, 1994. — 55 с.

Видання має практичний характер і присвячене питанням зменшення неплатежів. У ньому розглянуто загальні причини виникнення заборгованості у російській економіці; суть, схеми, переваги та недоліки 17 способів залобігання і скорочення дебіторської заборгованості (акредитивна та чекова форми розрахунків, вексельна форма оформлення боргів, факторинг тощо); подано рекомендації щодо вибору засобів запобігання і стягнення дебіторської заборгованості в конкретних ситуаціях. Книжка зацікавить працівників фінансової та банківської систем.

Банки Киева: Справ.изд.: Информ. представлена по состоянию на 01.09.1995. — К.: МП "Леся", 1995. — 104 с.

Згідно з даними укладачів довідника за станом на 01.09.1995 року в Києві було зареєстровано 207 банків, банківських філій та відділень. Тут опубліковано відомості про 85 банків і 101 банківську філію. Видання складається з 3-х частин. У першій подано адреси банків Києва, представництва зарубіжних банків в Україні, довідник кодів МФО. Окремий розділ містить список банків, що змінили свою назву. У другій — перелік банківських послуг, а також їхніх кодів. У третій частині подано відомості про банки, які проводять факторингові операції, лізингові операції, а також дані про продаж готівкової валюти, дорожніх чеків, відкриття рахунків юридичним особам, банківські операції з картками, цінними паперами, векселями тощо.

Власова В.М. Первичные документы: В 3-х вып. Вып.1.: Основные кассовые и банковские документы. — 2-е изд. — М.: Финансы и статистика, 1995. — 112 с.: (Для начинающего бухгалтера).

Правильне оформлення та зміни перевіряти первинні документи є азбукою бухгалтера. Мета цієї книжки — допомогти бухгалтеру, який розпочинає свою професійну діяльність, засвоїти вимоги стосовно заповнення та перевірки основних касових і банківських первинних доку-

З бібліотечних фондів

Пропонує найбільша книгозбірня України

ментів. У першому розділі розглядаються загальні бухгалтерські поняття (подано відомості про принципи бухгалтерського обліку, відповіді на такі практичні питання: чим, як, на чому, коли заповнюється первинний документ, як виправляти помилки, у яких документах їх не повинно бути). Другий розділ присвячено правилам заповнення основних касових документів (веденню касової книги та ревізії каси). У третьому йдеться про основні банківські первинні документи (вимоги щодо заповнення платіжного доручення, виписки з розрахункового рахунка, що складається банком, перелік документів, які подаються до банку для відкриття розрахункового рахунка та картки з зразками підписів та відбитком печатки підприємства). Є зразки заповнення журналу для реєстрації платіжних доручень, розглянуто правила заповнення зведеного платіжного доручення та платіжної вимоги-доручення із відповідними зразками. Книжка буде корисна бухгалтерам-початківцям.

Гойко А.Ф. Организация рынка финансового капитала и инвестиций в Украине. — К.: Будівельник, 1995. — 208 с.

У монографії розглянуто питання організації фінансових інвестицій та функціонування фінансового ринку в Україні, викладено основи створення фінансових систем та формування ринкових структур; вивчаються особливості крутообігу фінансових інвестицій, аналізується розвиток фінансового капіталу та загальна характеристика фінансових ринків. Автор висвітлює питання формування систем інвестицій підприємств в умовах ринку, а також тенденції розвитку ринку акцій. Видання містить словник використаних термінів. Праця розрахована на інвесторів та емітентів цінних паперів, професійних учасників ринку цінних паперів та фінансових менеджерів.

Голубович А.Д., Кулагин М.В., Миримская О.М. Валютные операции в коммерческих банках. — М.: АО "МЕНАТЕП-ИНФОРМ", 1994. — 240 с.

У книзі йдеться про особливості проведення російськими банками операцій з іноземною валютою, у тому числі нових операцій, які недостатньо описані в літературі. Аналіз і розкриття таких операцій ґрунтується на основі існуючої російської та міжнародної банківської практики. Детально висвітлено такі питання, як ведення валютних рахунків юридичних осіб, відкриття та ведення поточних рахунків і вкладів фізичних осіб; надання валютних кредитів; видача позик в іновалюті під заставу; купівля-продаж та обмін валютних засобів на внутрішньому валютному ринку Росії; доручення та гарантії; операції з дорожніми чеками, з кредитними картками, готівковою іноземною валютою; форми та умови розрахунків з іноземними партнерами, отримання іновалютних платежів за векселями й інкасо та інші види діяльності комерційних банків. Більшу половину книги складають додатки (законодавчі, урядові та інструктивні матеріали з питань банківської справи, валютного регулювання і валютного контролю в Російській Федерації, зразки договорів, заяв, довідок, умов контрактів, гарантійних листів, зобов'язань, угод тощо), які подано до кожного розділу. Автори книги намагались виокремити найбільш важливі зміни в банківській практиці і підготувати рекомендації щодо тих валютних операцій, які стали можливими у комерційних банках за умов ринкової економіки. Книга адресується працівникам банківської та фінансової систем, а також широкому колу підприємців.

ЗРУЧНО, НАДІЙНО, ВИГІДНО,

Датери, нумератори, самонабиральні штампи, оснащення для печаток...

Коли вперше в Україні з'явилися ці зручні вироби, зараз важко згадати. Але банки, де щодня проводиться велика кількість операцій із різноманітними документами, давно користуються ними.

Датери — це пристрої, за допомогою яких можна поставити на документі потрібну дату. Хочете її змінити — поверніть спеціальне коліщатко.

Датери з умонтованими самонабиральними текстовими пластинами використовують касири та операціоністи, щоб мати змогу поставити штемпель з датою на бандеролях, накладних, платіжних дорученнях, меморіальних ордерах тощо. Самонабиральні датери — такі, на яких крім дати є вільне поле, де можна набрати необхідний текст (назву банку, МФО, прізвище касира і тому подібне). Потрібний для штемплеля текст можна без зусиль скласти всього за кілька хвилин. Літери просто вставляються у спеціальну пластину із заглибленнями. Кожний такий датер із текстовою пластиною має вмонтовану двокольорову подушку, яка після 20000 відбитків легко заправляється штемпельною фарбою або замінюється, а також містить пінцет, касу літер, цифр, інші знаки та символи.

Користуватися такими виробами дуже зручно, але, на жаль, відбиток датера з текстом можна підробити. Тому є ще один різновид датерів, в які дата вмонтована і легко замінюється, а потрібний текст можна виготовити з логотипом чи емблемою. Такий відбиток підробити непросто.

Крім датерів, австрійська фірма TRODAT&COLOR виготовляє **механічні нумератори** з умонтованими цифрами. За допомогою цього пристрою можна набрати будь-який номер для нумерації документів. Є шести-, восьми- і десятирядкові нумератори з металевими або пластиковими корпусами.

Коли необхідно швидко пронумерувати багато документів, можна використати **автоматичні нумератори** німецької фірми REINER. Ці нумератори програмуються на необхідну кількість копій (від однієї до двадцяти).

Для працівників канцелярій і бухгалтерій пропонуємо спеціальний **штемпель з датою і набором 12 бухгалтерських термінів** ("одержано", "копія", "депоновано",

"перевірено", "анульовано", "оригінал", "зразок", "сплачено", "погашено", "терміново", "вх.№", "вих.№").

Кожна організація має свою печатку і різноманітні штампи та штемпелі. Раніше всі вони зберігалися у забруднених фарбою коробочках. Тепер користуватися ними набагато зручніше. Скільки б не було на одному робочому місці різних маркірувальних виробів, **ви ніколи не переплутаєте і візьмете саме той, який потрібен.** Адже всі імпортовані маркірувальні пристрої мають спеціальну паперову вставку, на якій є їх відбиток.

Печатки і штампи виготовляють із металу чи пластика. Їх вибір повинен залежати від того, як часто ними доводиться користуватися.

Пропонуємо Вам новинку—самонабиральні штампи.

Ще вчора, для того щоб зробити штамп, необхідно було пройти складну процедуру, пов'язану із погодженнями та затвердженнями у відповідній установі, яка дає дозвіл на це. Сьогодні ситуація змінилася. **Кожний може замовити і мати штамп, що задовольнить вимоги власника.** "Самонабиральники" бувають три-, чотири-, п'яти-, шести-, семи- та восьмирядковими. До набору входять: сам штемпель, дві каси літер, цифри, пінцет тощо.

Зверніть увагу! Всі вироби, про які йшлося вище, мають вмонтовану подушку, насичену штемпельною фарбою. Якщо відбиток після тривалого використання став блідим, подушка замінюється. Штемпельні подушки можуть бути п'яти кольорів: синього, фіолетового, червоного, зеленого і чорного. А під круглу печатку подушка може бути навіть двокольоровою: зовнішній круг синій, а внутрішній — червоний.

Уся продукція, про яку тут говорилося, має сучасний дизайн, надійну конструкцію, дуже проста і зручна у використанні.

Що стосується виготовлення печаток, штампів і штемплів.

Нові технології дозволяють творити справжні чудеса в цій сфері. Зовсім недавно гумові печатки замінили більш досконалі — **полімерні**. Стало можливим зображення тонких і складних малюнків. Здавалося, це межа можливого в цій галузі. Але час плине вперед, і те, що було новим, дуже скоро стає застарілим. З'являються нові досягнення в

ЕФЕКТИВНО

електроніці, оптиці, точній механіці і лазерній техніці. Сьогоднішній день у виготовленні печаток та штампів — це використання лазерних гравірувальних машин. Нині уже можна зустріти документи з печатками і штампами, виготовленими за їхньою допомогою.

Чим же вони відрізняються від інших?

Якщо це кругла печатка, то зовнішній круг виготовляється з використанням мікротексту. Літери в ньому дуже маленькі, і неозброєним оком прочитати їх важко.

Якщо печатки та штампи містять такий елемент, як емблема, з'являється можливість перетворювати плоскі зображення в об'ємні (псевдорельєф, відтінення), можна також заповнити фон растровим зображенням або створити навколо емблеми ореол.

Усі варіанти погоджуються із замовником, якому пропонується кілька комп'ютерних макетів печатки.

Навіщо всі ці заходи?

Використовуючи мікротекст і вмонтовані зображення, можна одержати печатку чи штамп із багатьма ступенями захисту. Додатковим ступенем захисту може бути фотографія касира або операціоніста, розміщена на його особистому штампі. Таким чином, гарантується належність штампа саме тій особі, яка його поставила, і є її своєрідним посвідченням.

Різнорозмірної форми печатки та штампи — новинка на ринку України. Вони зроблені зі спеціальної гуми, просякненої штемпельною фарбою і не потребують штемпельної подушечки. Це вироби американської фірми M&R MARKING SYSTEMS.

Крім мастичних печаток, є рельєфні, так звані сухі печатки, які видавлюються на папері. Для них характерний високий ступінь захисту, бо їх неможливо підробити за допомогою ксерокопіювання чи комп'ютерного сканування. Сфера їхнього застосування — цінні папери, сертифікати, дипломи.

Найрізнорозмірніші види датерів, нумераторів, печаток, штампів і штемплів Ви можете побачити, вибрати, замовити і придбати у фірмі ГРАФІКА-М.

У нас Ви одержите вичерпну інформацію та консультацію щодо використання усіх цих виробів.

Київ, пр. Перемоги, 16. Тел. 2/4 1050, 2/4 4134
Харків, пр. Леніна, 23. Тел. 30 21 11, 40 90 43

ВИГОТОВЛЕННЯ
ЗОБРАЖЕННЯ БУДЬ-ЯКОЇ СКЛАДНОСТІ
ЛАЗЕРНА ТЕХНОЛОГІЯ
СУЧАСНА ОСНАСТКА
trodat & color

п е ч а т к и
ш т а м п и

**Інформація за результатами торгів німецькими марками
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в млн. DEM

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо-зиція	Кількість банків
03.01.1996р.	126500	0.263	0.263	0.197	11
04.01.1996р.	127000	0.340	0.341	0.113	13
05.01.1996р.	128300	0.692	0.763	0.382	18
09.01.1996р.	129100	0.759	0.826	0.103	15
10.01.1996р.	127400	0.222	0.143	0.222	17
11.01.1996р.	125500	1.481	0.408	1.542	25
12.01.1996р.	128100	0.506	0.565	0.134	21
15.01.1996р.	128500	0.321	0.367	0.211	17
16.01.1996р.	126000	1.790	0.596	2.221	22
17.01.1996р.	127500	0.517	0.542	0.270	19
18.01.1996р.	126000	0.948	0.376	0.949	25
19.01.1996р.	125000	0.517	0.210	0.822	21
22.01.1996р.	127000	0.498	0.568	0.067	15
23.01.1996р.	125400	0.763	0.747	1.398	21
24.01.1996р.	125400	0.508	0.360	0.508	15
25.01.1996р.	125400	0.778	0.778	1.524	18
26.01.1996р.	125400	1.258	1.258	1.717	21
29.01.1996р.	125400	1.544	0.747	1.664	22
30.01.1996р.	125400	1.903	0.752	1.903	18
31.01.1996р.	125900	0.775	0.813	0.520	24
01.02.1996р.	125900	1.766	1.766	1.396	22
02.02.1996р.	126500	1.174	1.241	0.601	16
05.02.1996р.	128000	1.541	2.499	0.580	20
06.02.1996р.	128000	0.530	0.484	0.530	19
07.02.1996р.	128000	0.401	0.334	0.401	20
08.02.1996р.	128000	0.962	0.962	0.320	20
09.02.1996р.	128500	0.419	0.436	0.361	16
12.02.1996р.	128600	0.335	0.404	0.295	18
13.02.1996р.	128500	0.844	0.807	1.044	22
14.02.1996р.	128000	0.783	0.197	0.783	17
15.02.1996р.	128800	1.587	1.587	0.546	19
16.02.1996р.	128800	0.382	0.382	0.380	13
19.02.1996р.	128400	0.784	0.681	0.844	10
20.02.1996р.	129000	1.638	1.642	0.547	19
21.02.1996р.	130200	0.336	0.545	0.036	16
22.02.1996р.	131000	1.382	1.689	0.705	21
23.02.1996р.	128800	1.477	1.109	2.355	23
26.02.1996р.	130800	0.530	1.428	0.0	15
27.02.1996р.	130500	1.596	1.596	1.701	17
28.02.1996р.	130500	0.602	0.602	0.646	18
29.02.1996р.	130500	3.418	3.418	0.187	10

**Інформація за результатами торгів доларами США
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в млн. USD

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо-зиція	Кількість банків
03.01.1996р.	179400	7.630	7.630	7.540	18
04.01.1996р.	179600	9.180	9.180	4.230	28
05.01.1996р.	179900	8.410	8.430	5.040	30
09.01.1996р.	180300	8.390	8.390	3.040	30
10.01.1996р.	180800	11.950	12.030	3.980	34
11.01.1996р.	181300	11.830	11.860	3.840	44
12.01.1996р.	181800	13.500	13.500	1.780	34
15.01.1996р.	182300	6.950	6.990	1.800	31
16.01.1996р.	182800	9.580	9.580	2.780	27
17.01.1996р.	183300	8.610	8.620	0.020	27
18.01.1996р.	183800	5.950	8.950	3.180	28
19.01.1996р.	184300	3.950	6.050	0.600	37
22.01.1996р.	184800	6.170	6.250	0.920	23
23.01.1996р.	185300	5.790	11.420	5.720	27
24.01.1996р.	185800	7.290	7.290	1.900	26
25.01.1996р.	186300	8.540	12.090	5.030	23
26.01.1996р.	186800	8.350	11.790	8.150	26
29.01.1996р.	187100	6.240	8.770	6.240	24
30.01.1996р.	187400	6.090	8.080	5.900	26
31.01.1996р.	187500	5.560	8.060	5.140	27
01.02.1996р.	187600	5.310	7.530	5.310	22
02.02.1996р.	187700	4.660	6.510	4.660	28
05.02.1996р.	187700	5.220	5.200	5.220	20
06.02.1996р.	187700	6.790	6.740	6.790	28
07.02.1996р.	187700	8.250	8.210	8.250	25
08.02.1996р.	187700	7.620	7.600	7.620	22
09.02.1996р.	187700	24.230	24.160	24.230	19
12.02.1996р.	187700	3.240	3.220	3.240	18
13.02.1996р.	187800	10.990	17.160	10.990	19
14.02.1996р.	187900	12.560	16.730	12.560	26
15.02.1996р.	188000	9.270	10.710	9.270	20
16.02.1996р.	188100	10.130	19.350	10.130	18
19.02.1996р.	188200	9.240	12.790	9.240	17
20.02.1996р.	188300	8.550	17.040	8.550	22
21.02.1996р.	188500	2.490	5.990	2.110	21
22.02.1996р.	188700	4.650	13.650	3.750	22
23.02.1996р.	188800	2.150	3.950	2.150	22
26.02.1996р.	189000	2.500	9.500	1.010	17
27.02.1996р.	189100	5.960	8.020	5.960	18
28.02.1996р.	189300	7.900	12.910	0.0	26
29.02.1996р.	189400	7.130	15.930	7.130	18

**Інформація за результатами торгів російськими рублями
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в млн. RUR

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
03.01.1996р.	37.50	6352.0	6349.0	6849.0	18
04.01.1996р.	37.50	5820.0	5950.0	1908.0	19
05.01.1996р.	37.60	3719.0	5222.0	389.0	14
09.01.1996р.	37.70	4852.0	5853.0	879.0	17
10.01.1996р.	38.60	4942.0	13574.0	362.0	21
11.01.1996р.	39.80	6929.0	14137.0	1670.0	26
12.01.1996р.	38.70	5962.0	4874.0	10574.0	33
15.01.1996р.	38.00	3361.0	3350.0	3837.0	14
16.01.1996р.	38.00	4244.0	6244.0	1318.0	22
17.01.1996р.	38.10	6951.0	8456.0	180.0	19
18.01.1996р.	38.80	4783.0	12177.0	1004.0	23
19.01.1996р.	38.80	4304.0	5304.0	131.0	19
22.01.1996р.	39.10	4550.0	7508.0	252.0	20
23.01.1996р.	38.60	7526.0	5036.0	7541.0	28
24.01.1996р.	39.10	10869.0	12743.0	1421.0	24
25.01.1996р.	39.00	10765.0	10719.0	10766.0	25
26.01.1996р.	39.40	13618.0	13697.0	1348.0	17
29.01.1996р.	39.30	7705.0	5382.0	7705.0	27
30.01.1996р.	39.40	8167.0	16202.0	8167.0	24
31.01.1996р.	39.40	14278.0	12070.0	14278.0	22
01.02.1996р.	39.40	11447.0	10541.0	11447.0	19

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
02.02.1996р.	39.60	7130.0	11757.0	6757.0	22
05.02.1996р.	39.50	13302.0	6315.0	13302.0	21
06.02.1996р.	39.50	10270.0	15388.0	1157.0	21
07.02.1996р.	39.50	12049.0	14663.0	2325.0	23
08.02.1996р.	39.60	9994.0	13872.0	1213.0	16
09.02.1996р.	39.40	10050.0	4938.0	13609.0	19
12.02.1996р.	39.40	9704.0	9614.0	9704.0	20
13.02.1996р.	39.40	11282.0	9372.0	11282.0	20
14.02.1996р.	39.30	4165.0	783.0	4165.0	14
15.02.1996р.	39.40	7896.0	15658.0	4817.0	19
16.02.1996р.	39.30	8486.0	1109.0	8486.0	18
19.02.1996р.	39.30	7255.0	9464.0	7234.0	16
20.02.1996р.	39.30	7692.0	11412.0	7658.0	18
21.02.1996р.	39.30	11371.0	4076.0	11371.0	15
22.02.1996р.	39.0	4489.0	3418.0	4489.0	19
23.02.1996р.	39.0	5192.0	8925.0	5192.0	21
26.02.1996р.	39.20	3330.0	8210.0	399.0	18
27.02.1996р.	39.00	4706.0	2652.0	4789.0	20
28.02.1996р.	39.40	11489.0	14993.0	80.0	22
29.02.1996р.	39.20	16012.0	13965.0	16685.0	24

**Інформація за результатами торгів білоруськими рублями
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в млн. BUR

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
03.01.1996р.	14.30	438.00	220.00	804.00	9
10.01.1996р.	16.00	1758.00	3776.00	758.00	13
15.01.1996р.	14.80	2223.00	1365.00	6247.00	20
17.01.1996р.	14.40	816.00	466.00	1817.00	8
22.01.1996р.	14.40	1724.00	1724.00	578.00	13
24.01.1996р.	14.90	1833.00	2821.00	1119.00	15
29.01.1996р.	15.40	2507.00	4450.00	1962.00	15
31.01.1996р.	15.00	1470.00	756.00	2748.00	16

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
05.02.1996р.	14.90	2103.00	2081.00	2103.00	12
07.02.1996р.	15.10	1075.00	1825.00	708.00	17
12.02.1996р.	15.10	909.00	985.00	909.00	10
14.02.1996р.	15.70	876.00	4566.00	563.00	17
19.02.1996р.	15.40	2427.00	1508.00	4005.00	13
21.02.1996р.	15.00	1666.00	172.00	2072.00	10
26.02.1996р.	15.00	1052.00	1052.00	19.00	8
28.02.1996р.	15.40	983.00	1997.00	697.00	13

**Інформація за результатами торгів італійськими лірами
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в млн. ITL

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
03.01.1996р.	126.00	110.80	110.80	50.00	4
10.01.1996р.	120.00	10.00	0.30	10.00	4
17.01.1996р.	125.00	70.00	71.00	1.00	4
24.01.1996р.	121.00	1616.00	70.00	1616.00	5
31.01.1996р.	118.00	9.20	3.90	9.20	4

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо- зиція	Кількість банків
07.02.1996р.	121.00	42.20	42.70	1.20	3
14.02.1996р.	120.00	10.50	8.00	10.50	5
21.02.1996р.	115.00	13.90	7.20	13.90	3
28.02.1996р.	115.00	110.20	189.50	110.20	4

**Інформація за результатами торгів французькими франками
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в тис. FRF

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо-зиція	Кількість банків	Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо-зиція	Кількість банків
09.01.1996р.	35 000	827.00	42.00	827.00	5	06.02.1996р.	34 000	1019.00	2626.00	1019.00	7
16.01.1996р.	34 800	452.00	252.00	452.00	5	13.02.1996р.	34 400	1167.00	1449.00	1167.00	6
23.01.1996р.	34 000	302.00	93.00	302.00	4	20.02.1996р.	34 000	336.00	110.00	336.00	7
30.01.1996р.	34 000	176.00	100.00	176.00	3	27.02.1996р.	37 800	273.00	6595.00	273.00	7

**Інформація за результатами торгів англійськими фунтами стерлінгів
на Українській міжбанківській валютній біржі
у січні—лютому 1996 року**

Дані в тис. GBR

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо-зиція	Кількість банків	Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропо-зиція	Кількість банків
04.01.1996р.	282 500	63.00	63.00	6.00	4	08.02.1996р.	285 000	7.00	7.00	5.00	3
11.01.1996р.	285 000	20.00	20.00	0.00	3	15.02.1996р.	280 000	21.00	9.00	21.00	5
18.01.1996р.	281 000	2.00	0.00	2.00	2	22.02.1996р.	281 000	79.00	79.00	9.00	5
25.01.1996р.	282 000	41.00	41.00	7.00	4	29.02.1996р.	281 000	51.00	54.00	51.00	4
01.02.1996р.	284 000	9.00	9.00	5.00	2						

Вісник Національного банку України

*Розміщення реклами :
тел. 216-48-17
пейджер 450-50-50, абонент 252.*

